

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

6

ROČNÍK 41 (LXVIII)
PRAHA
ÚNOR 1995
CS ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný s pověřením České akademie zemědělských věd a s podporou Ministerstva zemědělství České republiky

An international journal published by the Czech Academy of Agricultural Sciences and with the promotion of the Ministry of Agriculture of the Czech Republic

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Doc. ing. Juraj Cvečko, CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Prof. ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Doc. ing. Viera Izáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Josef Kraus, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Ing. Bohumil Prouza, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. ing. Karel Vinohradský, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. ing. Jozef Višňovský, CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)

Prof. ing. Ivan Vrana, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských vstupů, sféru pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 41 vychází v roce 1995.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90, e-mail: braun@uzpi.agrec.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 1995 je 468 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 41 appearing in 1995.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90, e-mail: braun@uzpi.agrec.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 1995 is 118 USD (Europe), 123 USD (overseas).

UDRŽITELNÝ ROZVOJ – KONCEPT A DIMENZE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT – CONCEPT AND DIMENSIONS

V. Jeníček

University of Economic, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The notion of sustainability of development, life, growth, human existence has emerged in the scientific literature explicitly in connection with development relatively of lately: for the first time, it was systematically used in the material "Our Common Future" elaborated in the frame of the World Committee for Environment and Development (WCED) activities and submitted for agreement to the OSN General Assembly (before that, it was occasionally used in some of the Club of Rome materials). The competent independent committee was founded according to the OSN General Assembly resolution on the 38. Session in 1983 with the aim of proposing a long-term strategy of mankind in the sphere of environment, which would secure the development up to the year 2000 and further on. The undoubtable proof of the importance the world community assigns to the idea of sustainable development is given by the fact, that the OSN Conference for Environment and Development in Brazil (1992) has decided to found a special Sustainable Development Committee (SDC). The Committee has overtaken a certain part of the WCED agenda and started its work in 1993. It is necessary to stress, that the notion of human society harmonic existence has implicate emerged long before the WCED having been founded, and that in consequence of some theories of economic growth, long economic cycles conceptions and different models according to the Club of Rome. Therefore, similar constructions were dealt with namely by economist, resp. philosophers and sociologists sooner than by ecologists. The sustainability point of view comes forward at the moment, when documented possibilities of the economic growth limits and non-absorbable pollution of environment have emerged, i.e. in the last third of 20th century, when the contradiction between the mass civilization expansion and limitations of the Earth was fully formed in real, not generally catastrophic dimensions. Notwithstanding all the warnings of past periods, beginning with Malthus and lately of the Club of Rome, the question was never in reality fully actual since it could be solved in the conditions of the planet with great reserves of space as well as of natural conditions and resources. The imminent ruin of human existence threatens even now, because people are still able to ruin their own lives and health directly and by themselves and not prevalently through environment. Also the absence of land, raw materials and energy sufficiency has up to now proved to be only relative. The time is nevertheless ripe for caution, the obvious catastrophe has not come yet. For the future, we know that this problematics has to be elaborated earnestly and in the complex way and to be solved in advance.

sustainable development, concept of sustainable development, economic, technology, human, ecologic dimensions

ABSTRAKT: Hledisko udržitelnosti vystupuje do popředí, když se objevují dokumentované možnosti mezí hospodářského růstu a přírodou dále neabsorbovatelného znečišťování územního prostředí, tedy v poslední třetině 20. století, kdy se vcelku v reálných, nikoliv všeobecně katastrofických dimenzích zformoval rozpor mezi expanzí hmotné civilizace a ohraničenosti planety Země. Přes všechna varování v uplynulých obdobích, počínaje Malthusovým a nejnovějšími Římského klubu, nebyla otázka nikdy ve skutečnosti plně aktuální, protože se dala řešit stále v podmínkách planety s velkými rezervami prostoru i přírodních podmínek a zdrojů. Také absence dostatku půdy, surovin a energií se dosud ukázala jen relativně. Doba je nicméně vhodná k opatrnosti, zjevná katastrofičnost ještě nenastala. Tuto problematiku je třeba usilovně a komplexně rozpracovávat a s předstihem řešit.

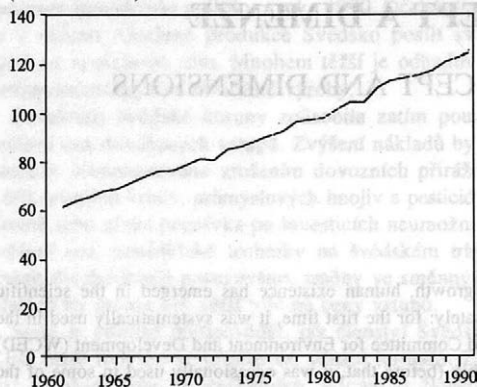
udržitelný rozvoj, koncept udržitelného rozvoje, dimenze ekonomická, technologická, lidská, ekologická

ÚVOD

Svět čelí základním lidským problémům chudoby a bídy při ekonomickém růstu, který spíše zvětšuje než zmenšuje rozdíly. Rovněž se potýká s mnoha problémy, ohrožujícími životní prostředí: degradací půdy, vody a mořských zdrojů, rozšiřujícím se znečišťováním, úbytkem atmosférického ozonu, globální změnou klimatu, ztrátou druhové rozmanitosti v přírodě atd.

Jestliže lidé mají žít v ekonomické prosperitě, charakterizované mírem, demokracií, dostatkem a ve zdravém životním prostředí, potom se již současné generace musí vyrovnat s trendy, které mohou uvedené problémy ještě zhoršovat. Jeden z nejdramatičtějších je růst populace – od roku 1950 se její počet zdvojnásobil a v polovině příštího století zřejmě opět bude zdvojnásobená. Za stejné časové období ekonomická aktivita rostla zhruba o 3 % ročně až do současnosti; jestliže

(1979-1981 = 100)

1. Vývoj světové zemědělské produkce – Development of world agricultural production

Pramen – source: FAO, Agrostat PC. Rome, July 1991.

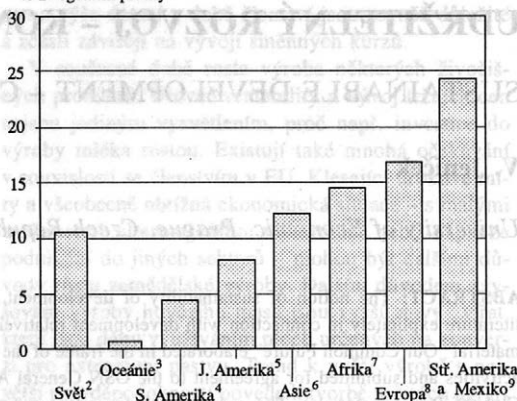
stejný přírůstek bude i v příštích dekadách, pak světová ekonomika v roce 2050 bude pětikrát větší než dnes.

Takový růst ekonomické aktivity populace může v sobě skrývat enormní tlak na přírodní zdroje a přírodní systémy, jak lze ilustrovat následujícími příklady:

- Fosilní paliva vytvářejí ve světové ekonomice okolo 95 % komerční energie a jejich užití vzrůstá na celém světě za jednu dekádu zhruba o 20 %. Spalování těchto paliv představuje největší zdroj emisí skleníkových plynů měnících klima. Pro ochranu zemského klimatu je tedy nezbytné omezit užití fosilních paliv. Trvale se rozšiřující světová ekonomika při pokračující expanzi užití fosilních paliv zdvojnásobí hladinu CO_2 ještě před polovinou příštího století a tím vznikne značné riziko výrazné klimatické změny.
- Zajistit odpovídající úroveň výživy dvojnásobnému množství populace bude vyžadovat více než dvojnásobnou produkci potravin, tedy velice intenzivní využití světového fondu zemědělské půdy. Podle odhadu FAO však více než 1,2 mld. hektarů vegetační plochy – oblast velká jako Indie a Čína dohromady, bylo od II. světové války značně degenerováno. Budeli tato degenerace pokračovat nebo se dokonce zrychlí, bude potřebná produkce potravin značně ohrožena, případně zcela nemožná (obr. 1, 2).

Tyto příklady naznačují, že svět nyní neočekává udržitelná budoucnost, ale při prolongaci dosavadních trendů spíše velké problémy až krizová globální ohrožení. Lze dospět k poznání, že globální problémy jsou neoddelitelné od problémů lidského bohatství a ekonomického rozvoje všeobecně a že mnoho forem jeho současného rozvoje devastuje zdroje, na kterých budou

% z vegetační plochy¹

2. Středně, silně a extrémně degradovaná půda jako procentický podíl z celkové vegetační plochy za období 1945–1990 – Medium, strongly and extremely degraded soil as the percentage of the total vegetation area during the period 1945–1990

¹percentage of the total vegetation area, ²World, ³Oceania, ⁴N. America, ⁵S. America, ⁶Asia, ⁷Africa, ⁸Europe, ⁹C. America and Mexico

Poznámka: Údaje za Evropu a Asii jsou včetně evropské a asijské části SSSR – Note: Figures for European and Asian parts of the Soviet Union are included with Europe and Asia.

Pramen – source: FAO, Agrostat. Rome, 1991.

lidský život a jeho kvalita dlouhodobě závislé. V této souvislosti lze považovat za velmi přínosné zřízení Světové komise pro životní prostředí a rozvoj při OSN, která se zabývá jejich řešením. V dokumentu „Naše společná budoucnost“ komise dochází k významným závěrům o nezbytnosti nové rozvojové cesty, tj. nikoliv takové, kdy lidský pokrok se uskutečňuje jen na několika místech v určitém období, ale pro celý svět až do vzdálené budoucnosti.

Udržitelný rozvoj, jak je definován, má vycházet vstříc současným potřebám, aniž by však byl zpochybňován nárok budoucích generací na jejich spotřebu¹.

Zároveň byly specifikovány základní principy, jež by měly zajistit udržitelný rozvoj:

- hospodářský růst,
- změna kvality růstu,
- uchování a obhacování přírodních zdrojů,
- zajištění udržitelné úrovně populace,
- nová orientace techniky a odstraňování rizika,
- integrace ekonomických a ekologických aspektů rozhodování,
- posilování mezinárodní spolupráce.

KONCEPT UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Při formulování obsahu udržitelného rozvoje se setkáváme s řadou definic, některé zaměřené především

¹ Prezident USA Clinton zřídil v roce 1993 Radu pro trvale udržitelný rozvoj; členy jsou ministři a významné osobnosti z oblasti vědy, soukromého sektoru a nevládních organizací.

na fyzikální aspekty udržitelného rozvoje, které zdůrazňují zvláště užítí obnovitelných přírodních zdrojů způsobem, který eliminuje nebo degraduje či jinak nezmenšuje jejich obnovitelné užítí pro budoucí generace a přitom udržuje stálý nebo neklesající fond půdy, spodní vody a biomasy.

Někteří ekonomické definice udržitelného rozvoje zdůrazňují optimální management zdrojů, soustředující se na maximalizaci čistého zisku ekonomického rozvoje, na udržování služeb a kvality přírodních zdrojů.

Jiné ekonomické definice se zaměřují na širší pojetí s tím, že „užítí zdrojů dnes by nemělo zmenšit skutečné příjmy v budoucnu“. Jako zdůraznění tohoto hlediska je uváděn akcentující požadavek, aby současná rozhodnutí nepoškodila výhledy pro udržení nebo zlepšení budoucího životního standardu, což v sobě zahrnuje významovou premisu, že náš ekonomický systém by měl být uspořádán tak, abychom nežili na účet našich zdrojů a udržovali a zlepšovali základní bohatství.

Ekonomický rozvoj, jak se někdy argumentuje, neznamená nutně ekonomický růst; typy ekonomické aktivity se mohou měnit i bez případného vzrůstajícího množství zboží a služeb. Obecně ovšem platí, že ekonomický růst je nejen kompatibilní s udržitelným rozvojem – pokud je to správný druh ekonomického růstu – ale je velice potřebný pro odstraňování chudoby a vytváření reálných zdrojů pro rozvoj a zabránění další degradace životního prostředí. Za důležité je třeba rovněž považovat růst a způsob rozdělování, nejen samotné rozšiřování. Existují též tvrzení, že udržitelný rozvoj je kontraindikace sama o sobě a že rozdělení bohatství, nikoliv růst, je cestou, jak bojovat proti chudobě.

Ale i ekonomický růst, který bere ohled na kritéria životního prostředí a nezvyšuje spotřebu přírodních zdrojů nebo produkci odpadu, nemusí být vždy dostatečný pro prevenci dlouhodobého kolapsu životního prostředí.

V zásadě se lze ztotožnit s pojetím Světové banky, charakterizující vztah udržitelnosti a ekonomického růstu. Udržitelný rozvoj neznamená zastavení ekonomického růstu, ale spíše poznání, že problémy chudoby a zaostávání a s tím spojené problémy životního prostředí nemohou být řešeny bez výrazného ekonomického růstu. Ovšem udržitelný rozvoj bude vyžadovat změny v běžných modelech růstu; méně závislosti na zdrojích a intenzivnější využití energie. Nerovnosti v mezinárodních ekonomických vztazích, znásobené nevhodnou ekonomickou politikou v mnoha rozvíjených a rozvojových zemích, přispívají k degradaci životního prostředí a omezují udržitelnost rozvojového procesu. Růst, který vzniká na základě rychlého vyčerpání zdrojů, není ani ekologický, ani ekonomicky udržitelný.

Přesto je někdy udržitelný rozvoj považován za rozporný vzhledem k ekonomickému růstu a k možné stabilizaci populace. Jak uvedl Human Development Report 1991 Spojených národů, „muži, ženy a děti mají být centrem pozornosti s rozvojem“ osnovaných kolem lidí, ne lidí kolem rozvoje“.

Důležitou složkou všech definic udržitelného rozvoje je spravedlnost, dvě stránky této kategorie jsou

vtěleny do definice Světové komise Spravedlnost pro lidskou generaci jež teprve přichází, jejíž zájmy nejsou představovány standardní ekonomickou analýzou nebo tržním tlakem, která bere na lehkou váhu budoucnost a spravedlnost pro lidi žijící nyní, kteří nemají rovný přístup k přírodním zdrojům nebo sociálnímu a ekonomickému „zboží“. Existuje konflikt mezi těmito dvěma typy nerovnosti. Některá pojetí poukazují na to, že výhledy životního prostředí v rozvojových zemích nemohou být řešeny bez zmírnění chudoby a volají po rozdělení bohatství a příjmů uvnitř zemí a mezi bohatými a chudými národy. Jiné přístupy zdůrazňují mezigenerační rovnost – tj. sdílení blahobytu mezi současnými a budoucími lidmi a zaměřují se na omezení současné spotřeby, aby se daly opatřit investice na výstavbu zdrojů pro budoucnost. Tento konflikt – mezi vzrůstající spotřebou (pro současné lidi) a vzrůstajícími investicemi (pro budoucí generace) – může také být vyjádřen v termínech životního prostředí. Je to konflikt mezi vzrůstajícím spalováním fosilních paliv (nebo přeměna lesů k využití jako palivo a následně v zemědělství, což dělají mnohé rozvojové země) a úsilím na podporu budoucích generací, tj. regulovat tyto činnosti tak, aby se zpomalilo skleníkové oteplování a ztráty biologických zdrojů. I když „povinnost chovat se tak, abychom nechali budoucím generacím stav alespoň tak dobrý jako máme my“ je srozumitelná, neboť hodnoty, preference a technologie budoucích generací se mohou jen odhadovat.

Prakticky znamená udržitelný rozvoj různý obsah pro africkou vesnici, jiný pro jihoamerická megaměsta či pro industrializovaný evropský stát.

Shrneme-li různé přístupy a definice udržitelného rozvoje, lze konstatovat, že pojetí Světové banky je možno považovat za nejvýstižnější a nejkompaktnější.

Udržitelný rozvoj je takový, který uspokojuje potřeby současnosti s ohledem na potřeby příštích generací.

Udržitelný rozvoj zahrnuje kooperaci uvnitř i za hranicemi zemí, což představuje národní i mezinárodní rovnost, pomoc rozvojovým zemím ve shodě s jejich národními rozvojovými plány a prioritami. To dále zahrnuje existenci podpůrného mezinárodního ekonomického prostředí, které by mělo vyústit v udržitelný ekonomický růst a rozvoj ve všech zemích zvláště v rozvojových, což má velký význam pro management životního prostředí. Dále je důležité udržování, racionální využití a vzestup základních přírodních zdrojů podporující ekologická řešení a ekonomický růst. Udržitelný rozvoj dále zahrnuje vtělení ekologických požadavků do plánování a politiky rozvoje, aniž představuje novou formu podmíněnosti pomoci i financování.

DIMENZE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

V podstatě lze identifikovat čtyři vzájemně působící dimenze: ekonomickou, lidskou, technologickou a životního prostředí, což umožňuje analyzovat a programovat detailnější strukturu udržitelného rozvoje a snad též definovat způsoby, jak realizovat naznačené cíle.

Ekonomická dimenze udržitelného rozvoje je podstatná. Světové hospodářství je charakteristické hlubokými rozdíly v životních podmínkách, zřetelné zvláště v krajních pólech bohatých industrializovaných a chudých států. Při bližším zkoumání se ukazuje, že pouze rozdělení na bohaté a chudé je zjednodušující: rozmanitost podmínek a perspektiv je i uvnitř zemí, v každé z nich je však třeba simultánního pokroku ve všech kontextech. Obyvatelé vyspělých průmyslových zemí využívají mnohem více světové přírodní zdroje než obyvatelé rozvojových zemí, zřetelné zvláště v přepočtu na obyvatele. Spotřeba energie z fosilních paliv je 12krát vyšší v zemích OECD než je průměr rozvojových zemí a např. 33krát vyšší ve Spojených státech než v Indii. Pro bohaté země udržitelný rozvoj vyžaduje rovnoměrnu redukcí spotřeby energie a dalších přírodních zdrojů pomocí vyšší účinnosti a změn v životním stylu, změnu spotřebitelských modelů. Rozvinuté země mají zvláštní zodpovědnost za vedení udržitelného rozvoje, protože jejich kumulativní minulá spotřeba přírodních zdrojů je disproporčně ohromná. Navíc bohaté země mají finanční, technické a lidské zdroje k vůdčí roli v rozvoji čistších, na zdroje méně náročných technologií, dále v transformaci ekonomik schopných ochrany a pozitivních změn přírodních systémů a v opatrování více spravedlivého přístupu k ekonomickým zdrojům a sociálním službám uvnitř společnosti. Vůdčí role také předpokládá transfer technických a finančních zdrojů na podporu udržitelného rozvoje do chudých zemí. Navíc redukcí dovozních bariér či ochrannářské cenové politiky v bohatých zemích, která omezuje přístup chudých ekonomik na trh s jejich produkty, by zrychlila ekonomický rozvoj ve světovém měřítku. Jeden aspekt mezinárodní spojitosti mezi bohatými a chudými zeměmi potřebuje opatrnou úvahu a kodifikaci. A sice, že spotřeba přírodních zdrojů klesá v průmyslových zemích, což může zpomalit růst exportu výrobků z rozvojových zemí, dále snížit ceny a zbatit rozvojové země příjmy. Rozšíření regionální kooperace a obchod mezi rozvojovými zeměmi, výrazné investice do lidského činitele a rozšířené využití zlepšených technologií by pomohly vyrovnávat uvedené poklesy.

V chudých zemích udržitelný rozvoj znamená vazbu zdrojů na pokračující zlepšování životního standardu a ekonomický růst. Rychlé zlepšení je zvláště žádoucí pro více než 20 % světové populace žijící nyní v nouzi. Úbytek absolutní chudoby má důležité praktické následky pro udržitelný rozvoj, protože existuje vztah mezi chudobou, degradací životního prostředí a rychlým populačním růstem. Lidé, jejichž životní potřeby nejsou uspokojovány a jejichž život je neperspektivní, se nezajímají o budoucnost a nemají žádný důvod pro udržitelnost svých akcí. Mají také tendenci mít více dětí, aby zvýšili počet pracovních sil v rodině a zajistili si zaopatření ve stáří.

Jeden způsob ulehčení chudoby a zlepšení životního standardu se týká jak chudých, tak bohatých, je to rovnoměrnejší zpřístupnění zdrojů všem lidem uvnitř společnosti. Nerovnoměrný přístup ke vzdělání, sociálním službám a přírodním zdrojům, ke svobodě výběru a politickým právům je největší překážkou rozvoje. Spravedlivější přístup pomáhá stimulovat rozvoj a životní standard.

Ve všech zemích vyžaduje udržitelný rozvoj převádění peněz z výdajů na zbraně, armádu a státní bezpečnost na potřeby rozvoje. Značně urychlit rozvoj by mohlo i přemístění jen části zdrojů nyní věnovaných armádě.

Udržitelný rozvoj vyžaduje v *dimenzi lidské* především stabilizaci populace, neboť současné tempo růstu počtu obyvatel klade značné nároky na přírodní zdroje a na možnosti jednotlivých ekonomik.

Konečný rozměr lidské populace na Zemi je také důležitý, protože limity zemské kapacity nejsou dosud známy. Současné projekty uvádějí, že při stejných trendech plodnosti, jaké se projevují nyní, světová populace se bude stabilizovat na dvojnásobku současné populace. Strukturní členění populace je rovněž důležité (současné trendy: vzrůstá urbanizace a zvláště megaměsta), protože má výrazné důsledky pro životní prostředí.

Udržitelný rozvoj znamená preferenční rozvoj venkova, aby se omezila migrace do měst a dále rozvoj technologií, které by minimalizovaly vliv urbanizace na životní prostředí. Udržitelný rozvoj obsahově představuje využití lidských zdrojů zlepšením vzdělání a zdravotní služby. Zvláště je nezbytné, aby se základní služby dostaly k těm, kteří žijí v extrémní chudobě. Udržitelný rozvoj zároveň vyžaduje přemístění zdrojů tak, aby byly zajištěny základní lidské nezbytnosti jako gramotnost, výživa, čistá voda, bydlení atd. Vedle těchto základních potřeb udržitelný rozvoj musí směřovat k sociální spokojenosti, ochraně kulturní rozmanitosti a lidského rozvoje, počínaje výchovou učitelů, zdravotních pracovníků, techniků a vědců. Lidský rozvoj má přičinný vztah i s dalšími dimenzemi udržitelného rozvoje, neboť zdraví populace, dobrá výživa a vzdělání působí zpětně pozitivně na ekonomický rozvoj.

Role žen je v těchto souvislostech mimořádně důležitá. V mnoha rozvojových zemích se ženy a děti starají o úrodu, ošetřují dobytek, sbírají dřevo a vodu a tráví většinu času vařením a péčí o bezprostřední okolí. Jinak řečeno, ženy jsou primárním zdrojem a manažery životních prostředků, stejně jako pečovatelnkami dětí, a přesto jejich zdraví a vzdělání ve srovnání s muži je velmi často značně zanedbáváno. Vzdělanější ženy mají v průměru nižší plodnost, rovněž i zdravější děti. Investice do vzdělání a zdraví žen může znásobit předpoklad reálnosti udržitelnosti.

Pro udržitelný rozvoj je v rámci *dimenze životního prostředí* nezbytné ochránit především přírodní zdroje pro získávání energie a výrobu potravin², což jsou po-

2 Z celkové plochy pevniny zaujímá orná půda zhruba 11 %; plocha na jednoho obyvatele se za období 1970 až 1990 snížila z 0,38 ha na 0,28 ha. Podle odhadu FAO ke značnému snížení dojde i budoucnu. V roce 2000 se předpokládá pouze 0,14 ha orné půdy na jednoho obyvatele.

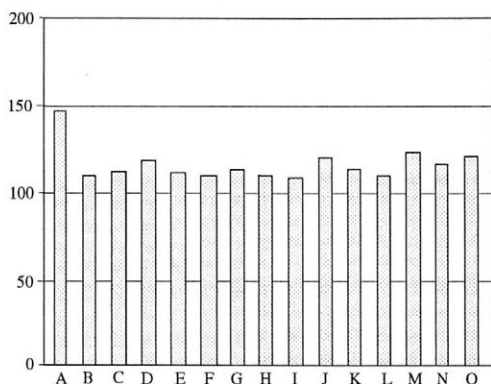
tencionálně konfliktní cíle, ovšem opomenutí jejich ochrany v současnosti by mělo za následek dramatický nedostatek v budoucnosti. Udržitelný rozvoj potřebuje efektivnější užití zemědělské půdy a vodních zásob, rovněž tak zlepšení zemědělských praktik pro růst produkce potravin, souběžně s omezováním spotřeby chemických hnojiv a pesticidů tak, aby neohrožovaly přírodu, nekontaminovaly lidskou potravu a vodní zásoby; v některých regionech je voda nedostatečná, přesto čerpání z řek a spodních vod se děje v neudržitelných objemech. Průmyslové, zemědělské a lidské odpadky znečišťují povrchové a spodní vody a jsou hrozbou pro jezera a ústí řek ve všech zemích. Udržitelný rozvoj nutně vyžaduje ochranu vody před zdevastujícím využíváním a zlepšení efektivnosti vodních systémů, což výsledně přinese zlepšení kvality vody, omezení čerpání vody³ a zároveň ochranu ekosystémů závislých na této vodě.

Volná příroda – země nevyužívaná lidmi, vhodná pro jiné druhy než ty, které člověk potřebuje pro svou potřebu nebo nechává žít v domácím prostředí – neustále ubývá (tropické pralesy, bažiny, korálové ekosystémy aj.). Mnoho přirozených prostředí je ničeno a vymírání druhů se zrychluje. Udržitelný rozvoj znamená, že bohatství biodiverzity Země musí být pro budoucí generace chráněno, vymírání druhů zpomaleno a pokud možno úplně zastaveno, obdobně destrukce přirozeného prostředí a ekosystémů (obr. 3). Udržitelný rozvoj také znamená výraznou ochranu prostředí, které je nyní ohroženo zvedáním mořské hladiny, změnami vodních srážek a vegetace či vzrůstajícím ultrafialovým zářením. Pozitivní posun v dosavadních trendech vyžaduje prevenci destabilizace klimatu a dalších globálních biogeofyzikálních systémů včetně destrukce ochranné ozonové vrstvy celosvětovými akcemi a opatřeními.

Technologická dimenze udržitelného rozvoje má řadu specifických problémů. Především průmyslová zařízení často znečišťují okolní vzduch, vodu a půdu – v rozvinutých zemích je znečištění monitorováno ve velkém rozsahu; v mnoha rozvojových zemích chybí jakákoliv kontrola. Znečištění je důsledkem průmyslové aktivity; někdy je působeno též nedbalostí či nedostatkem ekonomických postihů. Udržitelný rozvoj vyžaduje přechod k čistším a efektivnějším technologiím s téměř nulovými emisemi a uzavřenými procesy, minimalizujícími spotřebu energie a jiných přírodních zdrojů. Cílem musí být procesy nebo technologické systémy, které produkují málo odpadu a znečištění, recyklují odpady uvnitř systému a podporují přírodní systémy. V některých případech tradiční technologie splňují tato kritéria dobře a měly by být opět používány.

Prototypy takových ekologických moderních technologií existují, začínají se používat a musí být podporovány především rozvinutými ekonomikami. V rozvojových zemích jsou nyní užívané technologie zpravidla méně efektivní a mnohem více znečišťující než techno-

% průměrného udržitelného výlovu¹

3. Výlov mořských ryb jako procentický podíl odhadovaného udržitelného výlovu – Sea fish yield as the percentage of estimated sustainable yield

¹ per cent of average sustainable yield

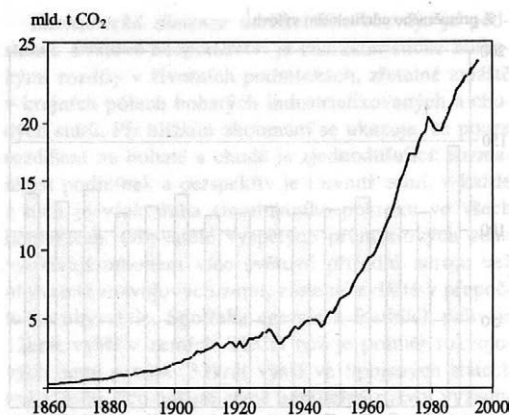
- A = jihovýchodní Pacifik – southeast Pacific
- B = severozápadní Pacifik – northwest Pacific
- C = Středozemní a Černé moře – Med. and Black Sea
- D = východoindický oceán – East Indian Ocean
- E = východní střední Atlantik – east central Atlantic
- F = severovýchodní Pacifik – northeast Pacific
- G = západní střední Pacifik – west central Pacific
- H = jihovýchodní Atlantik – southeast Atlantic
- I = severovýchodní Atlantik – northeast Atlantic
- J = západní indický oceán – west Indian Ocean
- K = východní střední Pacifik – east central Pacific
- L = severozápadní Atlantik – northwest Atlantic
- M = jihozápadní Pacifik – southwest Pacific
- N = jihozápadní Atlantik – southwest Atlantic
- O = západní střední Atlantik – west central Atlantic

Poznámka: V arktické a antarktické oblasti není maximální udržitelný výlov definován – Note: Maximum sustainable yields are not defined for Arctic and Antarctic regions.

Pramen – source: FAO, Agordat. Rome, 1991.

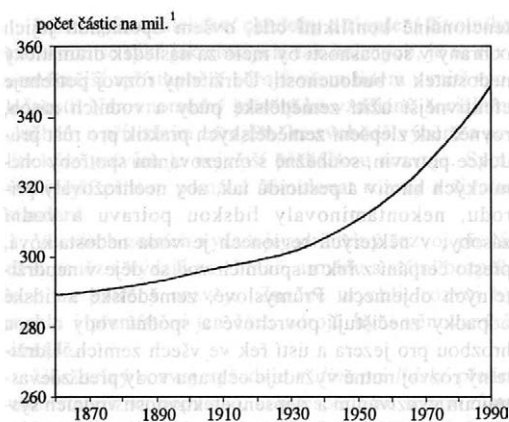
logie průmyslových zemí, zvláště mnohé exportem „nečistých“ výrob z rozvinutých zemí. Technologická spolupráce – spojený vývoj nebo adaptace čistších a efektivnějších technologií, hodících se místním potřebám – lépe překlene rozdíly mezi industrializovanými a rozvojovými zeměmi, pozvedne produktivitu a zabrání dalšímu zhoršování životního prostředí. Fosilní paliva, klasický příklad neuzavřeného průmyslového procesu, jsou dobývána, spalována a odpad ukládán na skládky; výsledkem je znečištění vzduchu, kyselé deště ovlivňující regiony a vznik skleníkových plynů, možná příčina změny klimatu. Současný objem emisí skleníkových plynů z lidských aktivit přesahuje schopnosti Země je absorbovat; krátkodobé účinky jsou málo zřetelné, dlouhodobé však jsou jednoznačné – šíření emisí nemůže pokračovat do nekonečna, aniž by způsobily mimo jiné globální oteplení klimatu. Výsled-

3 Značný počet regionů (Afrika, Blízký východ, jižní Asie, Čína aj.) je v situaci, kdy nedostatečné zdroje vody se staly limitem dalšího rozvoje zemědělství a průmyslu (třetina všech potravin je produkována na zavlažovaných plochách).

4. Celosvětové roční emise CO₂ z průmyslových zdrojů – World yearly CO₂ immissions from industrial sources

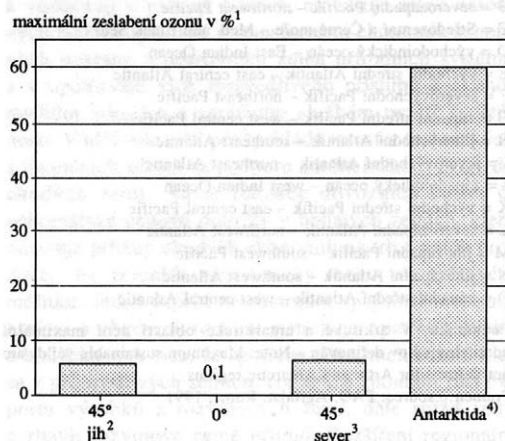
Pramen – source: Carbon Dioxide Information Analysis Center (CDIAC). Oak Ridge National Laboratory, Oak Ridge, Tennessee, July 1991.

5. Atmosférická koncentrace CO₂ – Atmospheric CO₂ concentrations

¹number of particles per 1 mill.

Pramen – source: Houghton, J. T. – Jenkins, G. J. – Ephraums, J. J. (eds.): Climate Change: The IPCC Scientific Assessment. Cambridge University Press 1990.

6. Zeslabení ozonové vrstvy ve stratosféře v období 1979–1991 – Weakening of the stratospheric ozone layer in the period 1979–1991

¹maximum ozone thinning in per cent, ²south, ³north, ⁴Antarctica

Pramen – source: Scientific Assessment of Stratospheric Ozone. WMO 1991, pp. 2 and 4.

né změny v teplotě, vodních srážkách a eventuálně zvýšená hladina moře by měly devastující účinky na ekosystémy a na lidskou populaci, zvláště na tu část, která přímo závisí na přírodních systémech. Udržitelný rozvoj vyžaduje omezení celosvětové hladiny skleníkových plynů a eventuálně stabilizaci jejich koncentrace v atmosféře. Nejdůležitější skleníkový plyn CO₂ zaujímá polovinu z celkového množství skleníkových plynů potenciálně způsobujících oteplování; spalování fosilních paliv se podílí třemi čtvrtinami na emisích CO₂. Udržitelný rozvoj jednoznačně předpokládá, že užití těchto paliv se musí omezit a musí se využívat jiné

zdroje energie. Industriální země budou muset podniknout jako první kroky k omezení emisí CO₂ a vyvinout nové technologie pro užití fosilní energie a zároveň opatřit zdroje nefosilní energie. Udržitelný rozvoj také předpokládá prevenci degradace ozonové vrstvy; důležitým krokem mezinárodní spolupráce na řešení životního prostředí je omezení používání chemikálií vedoucích k zeslabení ozonové vrstvy (obr. 4, 5, 6).

NĚKTERÉ PŘEDPOKLADY REALIZACE

Pozitivní pokrok směrem k udržitelnému rozvoji je mimořádně náročný zvláště ve smyslu hospodářsko-politickém a nebude dosažen bez mezinárodní kooperace, politické vůle a hospodářsko-politických opatření. V rámci ekonomické politiky mají významné postavení správné ceny zdrojů, které jsou mocným nástrojem na podporu udržitelného rozvoje.

Mnoho rozvinutých zemí poskytuje dotace na přírodní zdroje, což má za následek nepříznivé zvýšení spotřeby. Správné ocenění zdrojů znamená racionální eliminaci dotací na zavlažování, užití hnojiv, kácení lesů a produkci fosilních paliv. Skutečnost, že některé zdroje, jako čistý vzduch a voda, jsou špatně oceněny, podporuje znečištění. Ačkoliv předpisy mohou omezit takové chování, cenová politika, jako přímé daně ze znečišťování – založené na principu „znečišťovatel platí“ – mohou být efektivnější. Energetické daně, založené např. na obsahu uhlíku v palivu za účelem stabilizace emisí CO₂, jsou příkladem typu cenové politiky, která podporuje udržitelný rozvoj.

Správné ceny zdrojů jsou důležité i v rozvojových zemích, např. lesní zdroje jsou podhodnoceny, což vede k chaotické exploataci lesů s malým prospěchem pro udržitelný rozvoj a vážným ekologickým škodám⁴. Realistické ceny zdrojů a rozpoznání hodnoty tohoto

zboží příp. včetně následujících ekologických služeb zároveň se zesílením ochranné politiky zdrojů podporuje udržitelný rozvoj.

Protože udržitelný rozvoj může být považován za formu investice do budoucnosti, politika, která je nakloněna investicím zvláště do ochrany životního prostředí, může výrazně pomáhat udržitelnému rozvoji.

Jednou z nejvýznamnějších priorit je rovněž hospodářská politika orientovaná na lidi. Mnoho rozvojových programů totiž zanedbává nejhudší část společnosti, proto prioritou musí být zaměření veřejných fondů na *opatření základních služeb* pro všechny. Také politika, která dává přednost městskému rozvoji před venkovským, musí být přehodnocena, neboť venkovský rozvoj je podstatný pro zahájení stabilizace populačního růstu a pro prevenci další degradace půdy, lesů a jiných přírodních zdrojů. Rovněž zlepšení vzdělávání, zdravotní péče a odpovídajících sociálních služeb je základní politickou strategií pro dosažení udržitelného rozvoje. Investice do lidského rozvoje je nesporně jednou z neefektivnějších cest, jak též zlepšit ekonomický růst. Rozvojové země by měly restrukturizovat současná vydání s akcentem na lidský rozvoj, neboť mnoho výdajů je neefektivních, směřujících např. do již zmíněné vojenské sféry, státní bezpečnosti apod.

Stabilizace populace patří k největším, vlastně již politickým problémům. Základní nástroje politiky vedoucí ke zpomalení populačního růstu jsou známé: prioritou je zmírnění chudoby, zaměření na lidský rozvoj (zvláště pro ženy a děti), výrazné rozšíření zdravotních služeb a rodičovského plánování.

Významnou součástí mechanismu udržitelného rozvoje je politika na ochranu životního prostředí. Základní politikou pro stabilizaci klimatu je mezinárodní spolupráce při redukci užívání fosilních paliv jako základního zdroje energie. Jednou alternativou této redukce je, jak již bylo řečeno, vyšší cena fosilních paliv, např. formou daní založených na obsahu uhlíku v palivu, neboť vyšší ceny by podpořily rychlejší rozvoj obnovitelných zdrojů energie⁴. Této politice se často oponuje tím, že by mohla zpomalit ekonomický růst, čemuž se však může zabránit omezením daní jiného druhu.

Například nedávná studie U.S. National Academy of Science došla k závěru, že 10 až 40 % současných emisí skleníkových plynů v USA může být ovlivněno právě uvedenými ekonomickými opatřeními a polovina těchto emisí může být eliminována ekonomickými úsporami pomocí zlepšení energetické účinnosti. Značné přínosy energetické účinnosti jsou možné v mnoha zemích s následnou redukcí jak lokálního znečištění, tak velkých emisí skleníkových plynů.

Udržitelné zemědělství stojí rovněž v popředí zájmu, neboť zhoršování kvality půdy, základního zdroje pro

výrobu potravin, se prohlubuje. Většina současných státních iniciativ tento trend spíše podporuje, zvláště formou dotací na agrochemikálie, rozšířením především v rozvojových zemích a znemožňující udržitelné farmářství. V Evropě, USA a Japonsku dotace také podporují vysoké užití hnojiv a pesticidů⁶; dovozní bariéry zabráňují vstupu mnoha zahraničních agrárních produktů. Vyloučení domácích dotací a odstranění obchodních bariér ovlivní farmáře, aby přijali udržitelnější a životní prostředí méně škodlivé systémy v rozvíjejících i rozvojových zemích.

Zemědělství je jediný větší sektor vyjmutelný z principu „znečišťovatel platí“. Ačkoliv podstatné škody vzniklé zemědělskou činností nemohou být přímo vyjádřeny v nákladech na znečištění na farmách, mohly by se začlenit do daně na agrochemikálie, nákladů na vodu a dalších inputů. V chudých zemích, kde zemědělství zajišťuje pouze holou existenci, je lépe provádět rozdílnou politiku podporující venkovský rozvoj a rozšířenou potravinovou produkci.

Podstatný hospodářsko-politický akcent vyžaduje realizace principu udržitelnosti při *vytváření udržitelných systémů*. Používání biologických zdrojů bez ubývání biodiverzity bude vyžadovat zlepšené úsilí na obranu degradace klíčových přírodních prostředí a ochranu zdravých ekosystémů. Pozornost musí být zaměřena nejen na chráněné oblasti a ohrožené druhy, ale na vytvoření rovnováhy mezi lidskými potřebami a přírodou u mnoha lidských aktivit. Přijetí „konvence o biodiverzitě“ by pro takové úsilí opatřilo mezinárodní rámec. V oblasti lesnictví, rybníkářství a volné přírody se aktivity musí provádět tak, aby podporovaly biodiverzitu. Všechny země potřebují zlepšit svou institucionální a lidskou kapacitu pro ochranu biodiverzity; tato potřeba je akutní i v rozvojových zemích zvláště prostřednictvím místních komunit.

Především biotechnologie radikálně mění hodnotu genetických zdrojů, ovšem zacházení s těmito zdroji jako „společným dědictvím lidstva“ je zatím charakteristické nedostatečnou ochranou a vede k nerovnosti v distribuci prospěchu z biodiverzity. Státy musí deklarovat suverenitu přes genetické zdroje a přijmout jasné ochranné předpisy.

V rozvojových zemích a transformujících se státech musí být vlády přesvědčeny o nezbytnosti uvádět do provozu účinné systémy *managementu životního prostředí*. Jako akcent k ekonomickým podnětům by mohl přispět tlak veřejného mínění podporující přijetí čistých efektivních technologií. Skupiny občanů, voličů a nevládní organizace mohou často sehrát významnou roli, např. ve Spojených státech zákony, které vynucují otevřené informace o toxických látkách, mají mnohem větší vliv na redukci emisí než jiné regulativy. Ve vy-

4 Roční úbytek lesů podle FAO dosahuje zhruba 113 tis. km², z toho 73 tis. km² tropické deštné pralesy, které jsou důležitým dodavatelem kyslíku planety (40 %); bude-li jejich kácení pokračovat dosavadním tempem, zmizí tyto pralesy do 40 let z povrchu Země.

5 Podle Světové banky se roční celosvětové dotace energií odhadují na 230 mld. USD; jejich zrušení by snížilo emise oxidu uhlíku, nejdůležitějšího „skleníkového plynu“ zhruba o 10 procent.

6 Potravinový řetězec v Severní Americe, západní Evropě a Japonsku stojí daňové poplatníky včetně spotřebitelů ročně 250 mld. USD. Dotace podporují nadbytečnou zemědělskou produkci resp. nadměrné používání hnojiv, pesticidů i zavlažování.

chodní a střední Evropě, kde informace o znečištění nebyly přístupné veřejnosti, dosáhlo znečištění nebezpečné úrovně, ovšem technologie monitorování a informací se již rozšířily do té míry, že náklady na emise a jiné formy škodící životnímu prostředí mohou být úspěšně zaznamenávány a dále využívány.

Udržitelný rozvoj, podle jeho podpory nejvýznamnějšími světovými politiky a ekonomy, které se mu dostalo např. na konferenci OSN o rozvoji a životním prostředí v roce 1992, se stává nepochybně výrazným praktickým fenoménem v základním globálním antroposociálním problému, tj. problému postavení člověka v měnícím se světě.

Jsou-li trh a soukromé vlastnictví nepochybnými základními předpoklady pro nápravu věcí životního prostředí a realizace udržitelného rozvoje, pak jistě nejsou předpoklady postačujícími. Udržitelný rozvoj nelze prosazovat bez příslušných programů za pomoci ekonomických nástrojů a paralelní legislativy států.

ZÁVĚRY

Pojem udržitelnosti rozvoje, života, růstu, lidské existence se v odborné literatuře explicitně objevil ve spojení s rozvojem poměrně nedávno. Prvně byl systematicky využit v materiálu „Naše společná budoucnost“, který vznikl v rámci činnosti Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (WCED) a byl předložený Valnému shromáždění OSN ke schválení (před tím jej příležitostně používaly i některé materiály Římského klubu). Příslušná nezávislá komise byla vytvořena v souladu s rezolucí VS Spojených národů na 38. zasedání v roce 1983 s úkolem navrhnout dlouhodobou strategii lidstva ve sféře životního prostředí, jež by umožnila zajistit rozvoj do roku 2000 a na ještě vzdálenější období.

Nepochybným důkazem důležitosti, které světové společenství přikládá myšlence stálé udržitelnosti, je fakt, že na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Brazílii (1992) bylo rozhodnuto vytvořit speciální Komisi pro udržitelný rozvoj (SDC). Komise přebírala určitou část agendy WCED a zahájila svoji práci v roce 1993.

Nutno zdůraznit, že implicitně se pojetí harmonické existence lidské společnosti vynořilo dávno před vznikem WCED, a to v návaznosti na některé teorie ekonomického růstu, koncepce dlouhodobých hospodářských cyklů a různé modely dle Římského klubu. Podobnými konstrukcemi se tedy před ekology zabývali zejména ekonomové, příp. filozofové a sociologové.

Hledisko udržitelnosti vystupuje do popředí tehdy, když se objevují dokumentovatelné možnosti mezi hospodářského růstu a přírodou dále neabsorbovatelného znečišťování územního prostředí, tedy v poslední třet-

ně 20. století, kdy se vcelku v reálných, nikoliv všeobecně katastrofických dimenzích zformoval rozpor mezi expanzí hmotné civilizace a ohraničeností planety Země. Přes všechna varování v uplynulých obdobích, počínaje Malthusovým a nejnovější Římského klubu, nebyla otázka nikdy ve skutečnosti plně aktuální, protože se dala řešit stále v podmínkách planety s velkými rezervami prostoru i přírodních podmínek a zdrojů.

Bezprostřední zkáza lidské existence samozřejmě nehrozí ani nyní, neboť lidé jsou nadále schopni ničit své zdraví a životy sami a přímo, nikoliv převážně zprostředkovaně přes životní prostředí. Také absence dostatku půdy, surovin a energií se dosud ukázala jen relativně. Doba je nicméně vhodná k opatrnosti, zjevná katastrofičnost ještě nenastala. Napříště víme, že tuto problematiku je třeba usilovně a komplexně rozpracovávat a s předstihem ji řešit.

Závěrem patří konstatovat, že Evropská unie (EU) považuje princip udržitelného rozvoje jednoznačně za významný, jak dokazuje mimo jiné základní právní dokument EU Římská dohoda ve znění maastrichtské smlouvy (1992). Dokumenty Evropské unie používají standardně kategorii udržitelný rozvoj, např. článek 2 dohody říká, že k cílům společenství patří podpora „harmonického a vyrovnaného rozvoje ekonomických aktivit, udržitelného a neinflačního růstu respektujícího životní prostředí ...“. Udržitelný rozvoj je základním principem Pátého akčního programu EU o životním prostředí, hlavního dokumentu evropské ekologické politiky.

Maastrichtská smlouva rovněž užívá princip „znečišťovatel platí“ a princip „předběžné opatrnosti“ (čl. 130r/2) s akcentem na předcházení škod na životním prostředí přímo u zdroje.

Česká republika v rámci harmonizace legislativy, předpisů a norem již v předstihu před žádoucím vstupem do Evropské unie bude nepochybně vedena k přijetí a průběžné realizaci těchto principů.

LITERATURA

- Our Common Future. World Commission on Environment and Development. Oxford University Press, N. Y. 1987.
Overall Socio-economic Perspective of the World Economy to the Year 2000. UN, N. Y. 1990.
World Development Report. Development and the Environment. World Bank, Oxford University Press, N. Y. 1992.
World Economic Survey 1993. Current Trends and Policies in the World Economy. UN, N. Y. 1994.
World Resources 1992-93. Toward Sustainable Development. IWR UNEP UNDP, Oxford University Press, N. Y. 1992.

Došlo 7. 2. 1995

Kontaktní adresa:

Doc. ing. Vladimír Jeníček, DrSc., Vysoká škola ekonomická, 130 67 Praha 3, W. Churchilla 4, Česká republika, tel. 02/793 67 66

VÝSLEDKY Z VÝZKUMU EKONOMICKÝCH SPECIFIK SOUČASNÉ ZEMĚDĚLSKÉ PRVOVÝROBY

RESULTS OF THE PRESENT AGRICULTURAL PRIMARY PRODUCTION ECONOMIC SPECIFICS RESEARCH

V. Brabenec, P. Šařecová

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The authors present in their contribution the second part of the results obtained in 1994 in the frame of the grant project of the Czech Republic Grant Agency aimed at solving the production problems and competitiveness of family farms in CR in the production conditions of the years 1993–1994 and in the present spectrum of agricultural primary production enterprises in CR. After different methodical accesses to the agricultural enterprises having been listed, the authors are interested in ascertaining the sequence of basic agricultural products economic effectiveness – with regard to the present level of product costs and prices – and that for private farms (farms owned by physical bodies) as well as for the transformed agricultural enterprises. In this connection, the difficulties of ascertaining the real costs level of individual products especially regarding private farms and the risks of agricultural enterprise economic results, caused by the unpredictable fluctuation of product yields and prices, are pointed out.

In the following part of the contribution, the authors present the management possibilities of using the seasonal product price fluctuations for improvement of enterprise economic results – on the example of slaughter pigs average monthly prices and eggs average monthly prices fluctuation. For modelling the family farm production structure and estimate of its economic result, there are presented the basic indices for a farm in favorable production conditions with the acreage of 21 ha of agricultural land specialized at slaughter pigs production with closed herd turnover and own feeds production. This model type of farm is able – with lower evaluation of 1 labor hour and above-average utilization of 2 workers and in the frame of present price relations – to reach positive production results without losses. Definition of the notion of family farm is not precisely ascertained yet since it does not coincide with this enterprise type in CR before 1950 nor with the present statistical category of “agricultural enterprise owned and managed by physical body”. Smaller private agricultural enterprises in limited scope (approx. up to 20 % of agricultural land) have in the present conditions some chances of sustaining in the spectrum of CR agricultural producers under the condition of good management level – especially with specialization on the products with high requirements of continuous careful manual labor.

What regards products with introduced large-scale technologies (grain production but also pig and poultry fattening), the possibilities of family farms against great transformed enterprises (supposing they have adjusted to the market system rules and conditions) are considerably limited.

agricultural enterprise, family farm, agricultural products, production costs, product prices, price fluctuation, enterprise profit estimate

ABSTRAKT: Příspěvek zahrnuje další část výsledků z práce autorů na řešení grantového projektu GA ČR č. 512/94/1307 „Postavení rodinných farem ve spektru zemědělských prvovýrobců v ČR a ekonomické podmínky jejich rozvoje“. V příspěvku se autoři zaměřují na některé metodické problémy související s klasifikačním hodnocením zemědělských podniků v ČR, dále na odhady rozdílů ekonomické úspěšnosti zemědělských výrobců v letech 1993–1994, na podnikatelské využití sezonního kolísání cen zemědělských výrobků a přesnější vymezení termínu „rodinná farma“. V metodické části je věnována pozornost i těžko odstranitelné nepřesnosti údajů o vlastních nákladech jednotlivých zemědělských výrobců. Z výsledků řešení projektu je uveden příklad odhadu hospodářského výsledku soukromé farmy při výrobních a cenových podmínkách roku 1994. Jedná se o farmu o výměře 21 ha zemědělské půdy hospodařící v příznivých výrobních podmínkách.

zemědělský podnik, rodinná farma, zemědělské výrobky, výrobní náklady, ceny výrobků, kolísání cen, odhad zisku podniku

ÚVOD

Razantní liberalizace spotřebitelských cen a změn kupní síly obyvatel ČR na počátku roku 1991 rozdílně ovlivnila jednotlivé rezorty hospodářství. Na rychle

probíhající zavedení podmínek a pravidel systému tržního hospodářství mohly jednotlivé rezorty s ohledem na charakter své činnosti reagovat rozdílně rychle. Ideální uplatnění samoregulačních mechanismů tržního systému je možné pouze v podmínkách nasyceného tr-

hu při rovnoprávném postavení jeho subjektů. K rovnoprávnému postavení dochází bez vnějších zásahů pouze v případě tzv. bilaterálního polypolu – kdy je na jedné straně mnoho prodávajících a na druhé straně mnoho kupujících.

Zemědělským prvovýrobcům se zatím nepodařilo dosáhnout v letech 1991–1994 rovnoprávného postavení na trhu ČR proto, že:

- a) zemědělská prvovýroba s ohledem na dlouhodobý výrobní cyklus a setrvačnost výroby může reagovat až s velkým časovým zpožděním na změny situace na trhu,
- b) výrobci externích vstupů i odběratelé zemědělských výrobků snadno mohou vytvářet podmínky přirozeného nebo umělého monopolu, který diktuje ceny (s ohledem na neúčinnost protimonopolních legislativních opatření v řetězci zemědělsko-potravinářského trhu),
- c) razantní změny zemědělské státní politiky – několikrát korigované – při probíhající převratné transformaci zemědělských podniků v letech 1991–1993 neumožnily manažerům zemědělských podniků soustředit hlavní úsilí na přizpůsobení se změnám podmínek potravinářského trhu ČR.

Postavení zemědělských prvovýrobců dále zhoršovala nedostatečná ochrana proti dovozu dotovaných přebytků zemědělských výrobků ze zemí Evropské unie a odchod schopných manažerů i dalších kvalitních pracovníků ze zemědělských podniků do podnikatelsky úspěšnějších rezortů (obchod, finance, atraktivní služby). Další ztížení postavení zemědělským výrobcům přinesl výrazný růst roční míry inflace provázený růstem úroků z úvěrů (s ohledem na dlouhodobý charakter zemědělské výroby) i nedostatečné informace o vývoji nabídky a poptávky na vnitřním trhu ČR.

METODICKÉ PŘÍSTUPY K HODNOCENÍ A KLASIFIKACI ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ

Hodnocení zemědělských podniků lze provádět podle celé řady hodnotících kritérií s ohledem na různé okruhy cílových otázek, na které by hodnocení mělo poskytnout odpovědi. V konkurenčních podmínkách tržního hospodářství je rozhodujícím kritériem posouzení konkurenceschopnosti podniku jednak ve stejné kategorii výrobců (např. soukromých farem řízených fyzickou osobou), jednak stejné skupiny výrobců v zemědělské prvovýrobě proti jiným skupinám výrobců. Nelze opomenout ani rizika přelévání kapitálu mezi rezorty, např. ze zemědělské prvovýroby do jiných rezortů (s ohledem na více než 35 miliard ztrát hospodářských výsledků zemědělských podniků v ČR za roky 1991–1994).

Model a jeho využití

Model jako prostředek pro zobrazení očekávané skutečnosti má s ohledem na velkou proměnlivost podmínek zemědělské výroby i odbytu výrobků v zemědělském výzkumu nezastupitelnou úlohu. Proto sestavení modelové výrobní struktury zemědělských podniků typu „rodinná farma“ je základním metodologickým postupem autorů při řešení grantového projektu. Součástí modelu je odhad hospodářských výsledků podniku a možností jeho rozvoje. Dostatek aktuálních stabilních dat pro řešení úkolů tohoto typu lze očekávat až za několik let po stabilizaci tržního systému, cenového vývoje i různých forem podnikatelských subjektů v zemědělství v ČR. Dále uvedený model rodinného zemědělského podniku vychází z úrovně průměrných nákladů a výsledků zemědělských podniků řízených fyzickou osobou v ČR v roce 1993 a z úrovně cen placených zemědělským výrobcům v letech 1993–1994. Vysoká nestabilita cen placených zemědělským výrobcům i v průběhu jediného roku (brambor, jatečných zvířat, ale i obilí aj.) znemožňuje dosáhnout spolehlivější předpovědi hospodářského výsledku zemědělského podniku i pro velmi krátký časový horizont (1–2 roky dopředu). Pro použití klasických prognostických metod založených na rozboru vývoje v delší časové řadě nejsou v ČR po razantní změně podmínek a pravidel pro výrobní i nevýrobní sféru hospodářství (v letech 1989–1993) k dispozici výchozí data, splňující požadavky pro použití těchto metod.

Problémy klasifikace zemědělských výrobků podle rentability

Hodnocení výrobní úspěšnosti výrobků bývá obvykle odvozováno od jejich rentability. Pro stabilizované postavení výrobku v „pořadí úspěšnosti“ je předpokladem relativně stabilní úroveň cen výrobku, relativně stabilní úroveň výrobních nákladů a možnost jejich objektivního stanovení. Současný stav zemědělské prvovýroby tyto podmínky nesplňuje, a proto rizika nesprávného odhadu jsou násobně vyšší než u jiných typů výrob. K úrovní cen zemědělských výrobků lze uvést, že např. ceny brambor v únoru 1995 převyšovaly více než čtyřnásobně ceny z února 1994 (8 Kč proti 1,8–1,9 Kč za jeden kg před rokem). Objektivní stanovení výrobních nákladů jednotlivého výrobku zemědělského výrobce (zvláště u soukromého výrobce se systémem jednoduchého účetnictví) je téměř neřešitelným úkolem. Velmi často jsou ve stejné stáji např. dojnice, výkrm skotu i chovné jalovice – společně ošetřované a krmené. Jak v takovém případě rozdělit náklady na krmiva vlastní výroby, pracovní náklady, odpisy, podnikovou režii, odpčet ceny vedlejšího výrobku, rozdělení úroků z úvěrů apod. – na 1 l mléka, na 1 kg přírůstku ve výkrmu skotu, event. na 1 kg přírůstku chovných jalovic – je i při použití normativů obtížným úkolem. Zdrojová data jsou zatížena vždy určitou chy-

bou, která je zvyšována tím, že někteří výrobci vyrábějí na pronajaté půdě, event. v pronajatých objektech. Za rozhodující kritérium úspěšnosti zemědělského podniku je proto nutné považovat dosažený objem zisku na jednotku vynaložených nákladů, resp. na jednoho pracovníka celkem.

Klasifikační hodnocení podniků

Při klasifikačním hodnocení zemědělských podniků je nutno kromě konečného hospodářského výsledku (objem zisku, míra rentability) hodnotit i kritéria související se stabilitou peněžních toků v podniku – především z hlediska zajištění trvalé solventnosti podniku a možnosti jeho dalšího rozvoje a konkurenceschopnosti. U soukromých farem úroveň konkurenceschopnosti je často závislá i na schopnosti rozvíjet další ekonomické aktivity (řemesla, zpracování a prodej výrobků, agroturistické služby apod.). Ze statistického hlediska je zemědělský podnik typickým příkladem mnohorozměrné statistické jednotky. Pro tento typ objektů je účelné použít agregovaná hodnotící kritéria, zahrnující měření většího počtu ukazatelů, event. s rozdílnou vahou jejich důležitosti ve výsledném hodnocení.

POŘADÍ EKONOMICKÉ ÚSPĚŠNOSTI ZÁKLADNÍCH ZEMĚDĚLSKÝCH VÝROBKŮ

Podle úrovně nákladů, výsledků výroby a cen základních zemědělských výrobků je možné u různých skupin zemědělských podniků stanovit podle odhadnuté míry rentability výrobku jeho pořadí ekonomické úspěšnosti. Podle rozsahu kolísání cen (event. hektarových výnosů) je možno posuzovat i míru rizikovosti jednotlivých výrobků (zahrnující např. střídání ztráty a zisku – viz brambory v roce 1993 a 1994). Výsledky uvedené v tab. I vycházejí z údajů VÚZE Praha o zjišťování vlastních nákladů, z údajů ČSÚ o cenách výrobků zemědělských výrobců v roce 1993–1994 i z výsledků vlastního šetření autorů. Do hodnocení autoři nezahrnují některé výrobky, u kterých je přesnější zjištění nákladů zvláště u soukromých výrobců značně problematické (např. telata do 6 měsíců, jalovice do 5. měsíce březosti, prasnice, předvýkrm prasat, event. seno apod.). V tab. I uvedené pořadí úspěšnosti dokumentuje rozdíly mezi rentabilitou rostlinnou a převážně ztrátovou živočišnou výrobou u obou základních kategorií prvovýrobců (tj. farem vlastněných fyzickou osobou a ostatními transformovanými zemědělskými podniky). Velké transformované podniky mají výrazně lepší rentabilitu především u obilovin, soukromí farmáři u okopanin a mléka. U ostatních výrobů lze v průměru těchto dvou (vnitřně diferencovaných) skupin podniků označit úspěšnost výroby měřenou rentabilitou za značně podobnou. Nejvýrazněji je vyšší hospodářská úspěšnost soukromých farem u výrobků sezonně náročných na ruční práci – tj. především u zeleniny typu okur-

ky, nakládačky, rajčata, květák, hlávkový salát – event. jahody apod. Velké transformované podniky jsou úspěšnější u komodit s racionálně uplatněnou velkovýrobní technologií (obiloviny, olejiny, výkrm prasat, drůbež, event. skotu). Jedná se o výrobky, které tvoří většinu objemu zemědělsko-potravinářského trhu. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že menší „rodinné farmy“ budou tvořit spíše doplněk spektra zemědělských prvovýrobců (do 20 % objemu výroby) v oblastech výroby, kde je možno uplatnit jejich dílčí výhody. Nejlépe řízené farmy budou přecházet na typ podniku řízený fyzickou osobou a hospodařící již na převážně pronajaté půdě a dalších výrobních prostředcích. Tento typ podniku je schopen využívat výhod individuálního podnikatele i výhod velkovýrobní technologie v zemědělské prvovýrobě. Pokud bude takový podnik řízen kvalifikovaným zemědělským odborníkem, bude s ohledem na některé výhody ČR (levná půda, pracovní síla, energie) úspěšný též v konkurenci zemědělských výrobců po vstupu ČR do Evropské unie.

V tab. I není možno na průměrných výsledcích dokumentovat vysoké rozdíly mezi výnosy, užitkovostí zvířat, náklady na jednotku i průměrnou realizační cenou za jednotku výrobku mezi výrobci stejné kategorie. Rovněž meziroční kolísání průměrných výnosů plodin (výrazně ovlivňující rentabilitu výrobku v konkrétním roce) je zvláště u okopanin velmi vysoké.

Dále nebylo možno v tab. I zachytit vliv úvěrů (tj. úroků z úvěrů) na celkovou rentabilitu výroby podniku, v neúplném rozsahu je ve zdrojových datech započteno do nákladů nájemné za půdu. Např. při čerpání úvěru na nedokončenou výrobu po dobu jednoho roku při obvyklé úrokové sazbě v roce 1993 a 1994 ve výši 17 % posunuje počátek tvorby ziskového výsledku podniku až nad hranici 17% rentability výroby. Zahájení výroby vyžaduje velmi často u nově vzniklých podniků pro rostlinnou výrobu přibližně roční úvěrové krytí nedokončené výroby, u živočišné výroby a speciálních kultur (vinice, chmelnice) ještě delší. V důsledku nízké rentability a dlouhodobé návratnosti nákladů zemědělské výroby nemají banky zájem bez záruk státu úvěry zemědělským podnikům poskytovat.

PODNIKATELSKÉ VYUŽITÍ SEZONNÍHO KOLÍSÁNÍ CEN

Znalost sezonního kolísání cen výrobků, které je možno celoročně vyrábět s přibližně stejnými náklady, je významnou informací pro výrobce (i ostatní subjekty trhu). Aktivní využití sezonního kolísání cen může při správném časovém harmonogramu výroby přinést výrobcům výrazné zlepšení hospodářského výsledku.

S relativně konstantními výrobními náklady, ale sezonně proměnlivými cenami v ČR od roku 1991 jsou např. výrobky živočišné výroby. Spotřebitelské zvyklosti, event. i sezonnost výrobního cyklu (maso, vejce) ovlivňují sezonní kolísání cen zemědělských výrobců,

Výrobek ¹	Soukromá farma – vlastník fyzická osoba ²				Transformované zemědělské podniky ³			Kolísání rentability – riziko ⁴
	výnosy (t/ha), užitkovost na den	cena (Kč) za jednotku ⁶ (t, 1. kg)	průměrná rentabilita (%)	pořadí úspěšnosti výrobku	výnosy (t/ha), užitkovost na den	průměrná rentabilita (%)	pořadí úspěšnosti výrobku	
Pšenice ⁹	4,09	2 800	27	5	4,64	58	2	nízké ²¹
Žito ¹⁰	3,97	2 711	29	3,5	4,11	60	1	nízké ²¹
Ječmen ¹¹	3,71	2 700	29	3,5	4,18	55	4	nízké ²¹
Oves ¹²	3,52	2 272	3	9	4,19	56	3	střední ²²
Hrách jedlý ¹³	2,43	4 500	12	7	2,43	12	7	střední ²²
Řepka olejná ¹⁴	2,23	5 463	41	2	2,31	20	6	střední ²²
Brambory ostatní ¹⁵	20,31	3 400*	65*	1	19,51	21*	5	velmi vysoké ²³
Cukrovka ¹⁶	38,6*	720	22*	6	38,6*	4*	9	vysoké ²⁴
Dojnice – mléko ¹⁷	9,7	5,83	-2	10	9,65	-7	12	střední ²²
Výkrm skotu** ¹⁸	0,80	32	-17	12	0,701	-2	10,5	střední ²²
Výkrm prasat** ¹⁹	0,57	30	5	8	0,61	9	8	střední ²²
Výkrm prasat (cena 1993) ²⁰	-	27	-5	11	-	-2	10,5	střední ²²

*S ohledem na vysoké rozdíly výnosů u brambor a cukrovky v roce 1994 byly použity průměry za roky 1993 a 1994. Z kolísání výnosů a cen odhadováno riziko kolísání rentability v posledním sloupci tab. I – With regard to high differences of potatoes and sugar beet yields in 1994, there were used averages for 1993 and 1994. From yields and prices fluctuation, the risk of profitability fluctuation in the last column of the table I was estimated.

*Rentabilita odvozena pro 1 kg živé hmotnosti jatečných prasat třídy I a jatečných býků třídy A. U jatečných býků a jatečných prasat uvedena cena za tři čtvrtletí roku 1994 (I.–IX. 1994). Druhá cena u jatečných prasat je průměrem ceny v ČR za rok 1993 – Profitability was derived for 1 kg liveweight of slaughter pigs class I. and slaughter bulls class A. For slaughter bulls and pigs, the price for 3 quarters of 1994 (I.–IX. 1994) was used. The second price used for slaughter pigs is the average for 1993.

¹product, ²family farm – owned by physical body, ³transformed agricultural enterprise, ⁴rentability fluctuation – risk, ⁵per hectare yields, daily yields, ⁶unit price in Kč (per ton, litre, kilogramme), ⁷average profitability in %, ⁸sequence of product successfulness, ⁹wheat, ¹⁰rye, ¹¹barley, ¹²oat, ¹³peas, ¹⁴rape, ¹⁵potatoes, ¹⁶sugar beet, ¹⁷cows – milk, ¹⁸beef cattle fattening, ¹⁹pigs fattening, ²⁰pigs fattening in 1993 prices, ²¹low, ²²intermediate, ²³very high, ²⁴high

Pramen: Výpočty autorů pro grantový projekt GA ČR č. 512/94/1307 podle výsledků výběrového šetření VÚZE Praha o vlastních nákladech zemědělských podniků v ČR v roce 1993, hektarové výnosy plodin a užitkovosti zvířat převážně rok 1993, ceny výrobků (průměr ČR) převážně červen 1994 – Source : Computation of the authors in the frame of CR GA grant project No.512/94/1307 according to the Research Institute of Agricultural Economics in Prague selection research of agricultural enterprises production costs in CR in 1993, per hectare yields and animal production yields mostly for 1993, product prices (CR average) mostly by June 1994

za které svoje výrobky prodávají výrobci zpracovatelům. Toto kolísání se dále promítá do kolísání cen obchodních (za které zpracovatelé prodávají obchodu) i do cen spotřebitelských, za které nakupují spotřebitelé v maloobchodní síti.

Elementární způsob stanovení sezonního kolísání sledovaného ukazatele v periodické časové řadě je založen na porovnání sezonního průměru $\bar{y}_h$ s celkovým průměrem $\bar{y}$ tohoto ukazatele. Sezonní odchylka s_h udává (ve vzorci 1a), o kolik se průměrná hodnota v dané sezoně h – např. v měsíci – liší od celkového průměru hodnot tohoto ukazatele. Sezonní index f_h udává (ve vzorci 1b), kolikrát se průměrná hodnota v dané sezoně h liší od celkového průměru tohoto ukazatele. Sezonní odchylka s_h a sezonní index f_h (např. pro jednotlivé měsíce roku $h = 1, 2, \dots, 12$) uvádí vzorec 1a, 1b:

$$s_h = \bar{y}_h - \bar{y} \quad (1a)$$

$$f_h = \bar{y}_h / \bar{y} \quad (1b)$$

kde: $\bar{y}_h$ – průměr hodnoty ukazatele v sezoně h ,

$\bar{y}$ – celkový průměr hodnoty ukazatele za celou časovou řadu údajů.

Pro operativní informace o úrovni sezonního kolísání měsíčních cen zpravidla postačí řada údajů za 36 měsíců (dle možnosti za poslední časové období). V takovém případě zpravidla není třeba se zabývat oddělením vlivu složky dlouhodobého vývoje – tj. složky trendové. Vliv trendové složky na zkrácení hodnoty charakteristik sezonního kolísání cen výrobků živočišné výroby v letech 1991–1994 v ČR je vesměs pro využití výsledků zanedbatelný. V tab. II jsou uvedeny průměrné měsíční ceny placené zemědělským výrobcům ČR v tříletém období (od září 1991 do srpna 1994) za jatečná prasata třídy I a za jeden kus tříděných vajec a k nim jsou vypočtené hodnoty sezonních indexů f_h (sezonní index udává, kolikrát se cena výrobku v jednotlivých měsících liší od celkového průměru ceny).

II. Průměrné měsíční ceny za 3 roky (září 1991 až srpen 1994) jatečných prasat třídy I za 1 kg živé hmotnosti a slepičích vajec tříděných za 1 kus a k nim odvozené hodnoty sezonních indexů f_h podle vzorce (1b) – Average monthly prices of slaughter pigs class I per 1 kg liveweight and of hen eggs assorted per 1 egg for the period of 3 years (from September 1991 till August 1994) and the derived values of seasonal indices f_h according to the formula (1b)

Měsíc ¹	Jatečná prasata tř. I ²		Vejce slepičí tříděná ³	
	cena, Kč za 1 kg ž. hm. ⁴	sezonní index f_h ⁵	cena, Kč za 1 kus ⁶	sezonní index f_h ⁵
I.	29,24	1,092	1,63 +	1,163
II.	28,15	1,051	1,51	1,077
III.	26,80	1,001	1,55	1,106
IV.	25,63	0,957	1,33	0,949
V.	24,47	0,914	1,32	0,942
VI.	23,98 –	0,895	1,26 –	0,899
VII.	24,28 –	0,907	1,15 –	0,820
VIII.	25,75	0,962	1,25	0,892
IX.	24,80	0,926	1,30	0,927
X.	27,50	1,027	1,43	1,020
XI.	30,10 +	1,124	1,47	1,045
XII.	30,63 +	1,144	1,62 +	1,155
Celkový průměr ⁷	26,78	–	1,402	–

+ = nejvyšší ceny – the highest prices

– = nejnižší ceny – the lowest prices

f_h = sezonní index udává, kolikrát se cena výrobku v jednotlivých měsících liší od celkového průměru ceny – seasonal index showing the rate between the product price in individual months and the total price average

¹month, ²slaughter pigs class I, ³hen eggs assorted, ⁴price in CK per 1 kg liveweight, ⁵seasonal index f_h , ⁶price per 1 egg in CK, ⁷total average

Pramen: Výpočet autorů podle výkazů ČSÚ: Měsíční ceny výrobků zemědělských výrobců v ČR – Source: Computations of the authors according to statistical statement of the Czech Bureau of Statistics Monthly product prices of agricultural producers in CR

Údaje tab. II umožňují využít výsledky pro podnikatelská rozhodnutí výrobců. I nevelké sezonní kolísání průměrných cen výrobků může velmi výrazně ovlivnit hospodářský výsledek, tj. míru výrobní úspěšnosti výrobku zvláště u výrobců, kteří mohou realizovat např. zástav jatečných prasat jednorázovým způsobem. Kdyby výrobce vyráběl např. jatečná prasata s náklady na úrovni tříletého průměru cen (26,78 Kč za 1 kg – tab. II), při prodeji za nejvyšší průměrné prosincové ceny by realizoval zisk 14,4 % (sezonní index $f_{12} = 1,144$), kdežto při prodeji za nejnižší červnové ceny by vykázal ztrátu 10,5 % (sezonní index $f_6 = 0,895$). Spotřebitelské zvyklosti v ČR (tj. vyšší spotřeba vepřového masa v zimě) vedou k tomu, že vyšší poptávka po vepřovém masu v zimě zvyšuje průměrné ceny jatečných prasat a v návaznosti na to obchodní i spotřebitelské ceny vepřového masa. Výrobci s nepřetržitým výrobním cyklem musí hledat termíny prodeje, které v souhrnu umožňují dosáhnout nadprůměrnou cenu jatečných prasat – např. říjen + únor, resp. listopad + březen (s technologickou dovolenou v březnu nebo v dubnu). Lepší možnost využít jednorázový zástav jatečných prasat na období nejvýhodnější prodejní ceny mají soukromé farmy. U slepičích vajec je sezonní kolísání průměrných cen způsobeno především sezonností výroby v domácích malochovech drůbeže (ve kterých snáška vajec v období listopad až únor je výrazně nižší než v ostatních měsících). Přitom se

domácí malochovy na výrobě slepičích vajec podílejí v ČR velmi významně. Sezonní kolísání cen vajec je důležitou informací především pro velkochovatele slepic. Časový plán zástavu turnusu nosnic by měl být stanoven tak, aby vrcholu plné snášky bylo dosaženo v období výrazně nadprůměrných cen (od listopadu do března). Technologické přestávky (event. dovolená) a náběh na plnou snášku po zástavu kuřic by byly v období minimálních cen (tj. červen až září).

Podobně jako u výrobků živočišné výroby je účelné měřit sezonní kolísání cen výrobků rostlinné výroby (obiloviny, brambory, kořenová zelenina apod.) a hledat jeho využití pro zlepšení hospodářského výsledku podniku.

ODHAD HOSPODÁŘSKÉHO VÝSLEDKU MENŠÍ RODINNÉ FARMY V PŘÍZNIVÝCH VÝROBNÍCH PODMÍNKÁCH

Více než 52 tisíc soukromých zemědělských podniků řízených fyzickou osobou, registrovaných v ČR ke 31. 12. 1993, zahrnuje mimořádně pestrou mozaiku velikosti podniku, různého výrobního zaměření i úspěšnosti hospodaření měřené hospodářským výsledkem. V kategorii „fyzické osoby“ podnikající v zemědělství je možno pouze menší část z této kategorie podniků

označit za tržně orientovanou rodinnou farmu (s převahou práce členů vlastní rodiny, hospodařící ve značném rozsahu na vlastní půdě a majetku a skýtající hlavní příjem a zaměstnání alespoň jednomu pracovníkovi). Z tohoto vymezení rodinné farmy je vyřazena naprostá většina z více než 27 tisíc podniků s výměrou zemědělské půdy do jednoho ha, orientovaných na samozásobení (event. i doplňkový příjem rodiny) i značná část podniků s výměrou nad 100 ha zemědělské půdy, hospodařících na výrazně větším podílu pronajaté půdy a s většinou „cizích“ pracovníků, kteří jsou zaměstnanci majitele firmy. S vědomím možných nepřesností definice autoři zatím považují za rodinné farmy podniky s výměrou 10–100 ha zemědělské půdy. Třídění velikosti podniků podle výměry půdy je nepřesné. Lepším kritériem velikosti jsou např. výkony (resp. tržby) podniku. Podnik se specializací na zeleninu náročnou na

ruční práci i při výměře pod 10 ha může plně zaměstnat a finančně zabezpečit i početnější rodinu farmáře, zatímco při extenzivním pastevním chovu jatečného skotu v horských oblastech může být výměra okolo 100 ha půdy dolní hranicí pro plné pracovní využití jednoho pracovníka.

S využitím vlastních i externích dat jsme vypočetli odhady hospodářských výsledků pro několik velikostních kategorií podniků, při rozdílné výrobní struktuře a pro rozdílné přírodní podmínky. Jedná se o menší rodinné farmy s kombinací rostlinné a živočišné výroby v podmínkách kukuřičné, řepařské event. nejlepší bramborářské výrobní oblasti. K výpočtu jsme použili dostupné informace o současné úrovni vlastních nákladů u fyzických osob v zemědělství a ceny zemědělských výrobků placené výrobcům v ČR ve 2. polovině roku 1993 a v 1. polovině roku 1994.

Charakteristiky modelové rodinné farmy v ČR:

Výměra a výrobní zaměření: 21 ha zemědělské půdy se středně pracovní náročnou RV a ŽV, specializovanou na výkrm prasat.

Přírodní výrobní podmínky: Výrobní oblasti kukuřičná, řepařská, nejlepší bramborářská (dříve B1).

Základní technické vybavení a služby: Traktor, dva valníky, sklad, stáj pro chov prasnic a výkrm prasat, dostupnost servisních služeb pro sklizeň a chemickou ochranu v RV, splnění hygienických předpisů (jímka a rozvoz kejdy).

Charakter hospodaření: Kombinovaná vlastní a servisní specializovaná strojová práce v RV, v ŽV převážně ruční práce vlastních pracovníků (dva trvale využití pracovníci).

Struktura rostlinné výroby:

Obiloviny (event. část kukuřice na zrno)	12 ha, výroba	60 t
Krmná řepa	3 ha, výroba	150 t
Brambory (90 % určeno na krmení)	3 ha, výroba	60 t
Vojtěška (výroba v přepočtu na seno)	3 ha, výroba	24 t

Rostlinná výroba je plně specializována na výrobu (event. výměnu) krmiv pro chov prasat s uzavřeným oběhem stáda.

Struktura živočišné výroby:

Základní stádo devět prasnic a jeden kanec
 Zástav pro výkrm prasat: 85 + 85 selat (běhounů), celkem 170
 Výroba ŽV: 18 000 kg jatečných prasat v živé hmotnosti a vlastní selata
 Výroba vlastních krmiv: 60 t zrnin (šrotů, směsí), 150 t krmné řepy, 54 t brambor, 24 t vojtěšky v přepočtu na seno
 Průměrné vlastní náklady na 1 kg přírůstku ve výkrmu prasat v ceně vlastních krmiv a při ocenění vlastní práce 20 Kč za jednu hodinu byly vypočteny na 21 Kč. Průměrná realizační cena jatečných prasat byla stanovena na 27 Kč za jeden kg prasat v živé hmotnosti.

Finanční souhrn:

Celkové náklady výkrmu prasat (vč. RV)	378 000 Kč
Zvýšení nákladů výkrmu o rozdílné ceny kg selat	22 000 Kč
Náklady chovu prasat celkem	400 000 Kč
Tržby za jatečná prasata celkem	486 000 Kč
Odhad hrubého zisku před zdaněním	86 000 Kč
Odhad snížení nákladů vlastní rodiny farmáře na potraviny (240 kg prasat v ž. hm., 1 500 vajec – 7 200 Kč vepřové, 1 800 Kč vejce, nezapočteny brambory)	9 000 Kč

Výše uvedený modelový typ rodinné farmy se specializací na výrobu jatečných prasat s uzavřeným obratem stáda a výrobou vlastních krmiv po „rozběhu výroby“ nevyžaduje naléhavě úvěr na nedokončenou výrobu. Hrubý hospodářský výsledek má ještě menší rezervu pro využití vyšší realizační ceny jatečných prasat. Naproti tomu ohodnocení jedné hodiny práce vlastních pracovníků je na rodinných farmách na podprůměrné platové úrovni (i proti transformovaným zemědělským podnikům). Zvýšené podnikatelské riziko rodinných farem je u převážné většiny těchto podniků dáno úzkou výrobní specializací, závislostí na dostupnosti alespoň některých služeb i závislostí na trvalé přesvědčenosti vlastních pracovníků (i jejich dostatečné kvalifikaci).

ZÁVĚR

Príspevek shrnuje druhou část výsledků získaných v roce 1994 při řešení grantového projektu GA ČR, zaměřeného na řešení výrobní problematiky a konkurenceschopnosti rodinných farem v ČR ve výrobních podmínkách let 1993–1994 a při současném spektru zemědělských prvovýrobců v ČR.

Po uvedení různých metodických přístupů k hodnocení zemědělských podniků se zabývá stanovením pořadí ekonomické úspěšnosti základních zemědělských výrobků – při současné úrovni nákladů a cen výrobků – a to jak u soukromých farem (fyzických osob v zemědělství), tak u transformovaných zemědělských podniků. Upozorňuje v této souvislosti na obtížnost zjištění konkrétní úrovně nákladů jednotlivých výrobků zvláště u soukromých farem i na rizikovost hospodářského výsledku v zemědělském podniku, způsobenou nepřevídatelným kolísáním výnosů plodin i cen výrobků.

V další části příspěvku jsou uvedeny možnosti podnikatelského využití sezonního kolísání cen výrobků pro zlepšení hospodářského výsledku podniku – na příkladu kolísání průměrných měsíčních cen jatečných prasat a průměrných měsíčních cen slepičích vajec.

Pro modelování výrobní struktury rodinné farmy a odhadu jejího hospodářského výsledku jsou uvedeny vypočtené základní ukazatele pro farmu hospodářící

v příznivých výrobních podmínkách na výměře 21 ha zemědělské půdy, specializovanou na produkci jatečných prasat při uzavřeném obratu stáda a výrobu vlastních krmiv. Tento modelový typ farmy má při nižším ocenění hodiny práce a nadprůměrném pracovním využití dvou pracovníků při současných cenových relacích možnost hospodařit bez ztráty v hospodářském výsledku. Definování pojmu rodinná farma není zatím přesněji vymezeno, protože se neshoduje s tímto typem podniku v ČR před rokem 1950, ani se současnou kategorií statistické evidence „zemědělský podnik vlastněný a řízený fyzickou osobou“. Menší soukromé zemědělské podniky mají v omezeném rozsahu (asi do 20 % podílu na zemědělské půdě) v současných podmínkách naději obstát při dobré úrovni řízení ve spektru zemědělských výrobců ČR – především při zaměření na výroby, u kterých jsou vysoké nároky na nepřetržitou pečlivou ruční práci.

U výrobků se zavedenou velkovýrobní technologií (výroba obilovin, ale i výkrm prasat a drůbeže) jsou možnosti rodinných farem proti velkým transformovaným podnikům (pokud se přizpůsobily podmínkám a pravidlům tržního systému) značně omezené.

LITERATURA

- BRABENEC, V. – ŠAŘECOVÁ, P.: Rodinné farmy ve spektru zemědělských podniků ČR. Zeměd. Ekon. 41, 1995, č. 5, s. 207–212.
- FOLTÝN, I. – BRABENEC, V. a kol.: Postavení rodinných farem ve spektru zemědělských prvovýrobců České republiky a ekonomické podmínky jejich rozvoje. Dílčí zpráva za rok 1994, grantový projekt GA ČR č. 512/94/1307.
- KAVKA, M. – FOLTÝN, I. a kol.: Podnikatelské záměry v zemědělství. Institut vzdělávání a výchovy MZe ČR, Praha 1994.
- Kolektiv MZe a VÚZE Praha: Zpráva o stavu zemědělství ČR – Zelená zpráva 1994. MZe ČR, Praha 1994.
- VIGNER, J. a kol.: Rozsah českého zemědělství a jeho konkurenceschopnost. Výzkumná studie, VÚZE Praha, 1994.

Došlo 13. 2. 1995

Kontaktní adresa:

Doc. ing. Vladimír Brabenec, CSc., RNDr. Pavla Šařecová, CSc., Česká zemědělská univerzita, 165 21 Praha 6-Šuchbát, Česká republika, tel. 02/338 2252, 02/338 2253

**Nejčerstvější informace o časopiseckých člancích
poskytuje automatizovaný systém**

Current Contents

na disketách

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna odebírá časopis „**Current Contents**“ řadu „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ a řadu „**Life Sciences**“ na disketách. Řada „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ je od roku 1994 k dispozici i s abstrakty. Obě tyto řady vycházejí 52krát ročně a zahrnují všechny významné časopisy a pokračovací sborníky z uvedených oborů.

Uložení informací z **Current Contents** na disketách umožňuje nejrozsáhlejší referenční služby z prakticky nejčerstvějších literárních pramenů, neboť báze dat je **doplňována každý týden** a neprodleně expedována odběratelům. V systému si lze nejen prohlížet jednotlivá čísla **Current Contents**, ale po přesném nadefinování sledovaného profilu je možné adresně vyhledávat informace, tisknout je nebo kopírovat na disketu s možností dalšího zpracování na vlastním počítači. Systém umožňuje i tisk žádanek o separát apod. Kumulované vyhledávání v šesti číslech **Current Contents** najednou velice urychluje rešeršní práci.

Přístup k informacím Current Contents je umožněn dvojím způsobem:

- 1) **Zakázkový přístup** – po vyplnění příslušného zakázkového listu (objednávky) je vhodný především pro mimopražské zájemce.

Finanční podmínky: – použití PC – 15 Kč za každou započatou půlhodinu
– odborná obsluha – 10 Kč za 10 minut práce
– vytištění rešerše – 1 Kč za 1 stranu A4
– žádanky o separát – 1 Kč za 1 kus
– poštovné + režijní poplatek 15 %

- 2) „**Self-service**“ – samoobslužná práce na osobním počítači v ÚZLK.

Finanční podmínky jsou obdobné. Vzhledem k tomu, že si uživatel zpracovává rešerši sám, je to maximálně úsporné. (Do kalkulace cen nezapočítáváme cenu programu a databáze **Current Contents**.)

V případě Vašeho zájmu o tyto služby se obraťte na adresu:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna

Dr. Bartošová

Slezská 7

120 56 Praha 2

Tel.: 02/25 75 41, l. 520, fax: 02/25 70 90

Na této adrese obdržíte bližší informace a získáte formuláře pro objednávku zakázkové služby. V případě „**self-servisu**“ je vhodné se předem telefonicky objednat. V případě zájmu je možné si objednat i průběžné sledování profilu (cena se podle složitosti zadání pohybuje čtvrtletně kolem 100 až 150 Kč).

MAKROEKONOMICKÉ VPLYVY SUBVENČNEJ POLITIKY NA VÝKONNOSŤ A DÔCHODKOVOSŤ POĽNOHOSPODÁRSTVA

MACROECONOMIC EFFECTS OF SUBSIDY POLICY ON THE PERFORMANCE AND INCOME RATE OF AGRICULTURE

P. Bielík

University of Agriculture, Nitra, Slovak Republic

ABSTRACT: Subsidies in agricultural policy indicate considerable differentiation and specificities of the particular countries. Subsidy and payment requirements in Slovak agriculture are lower with respect to producer subsidy equivalent (PSE) not only in relation to market output but also to its relative calculation per hectare of productive area and per head. The amount of subsidies and payments tends to decrease (17.6 billion Kčs in 1990 vs. only 8.4 billion Sk in 1993). We believe on the basis of analysis that subsidy and payment requirements depend upon the course of transformation from the directive planned economy to market economy, and at the same time they reflect the specificities in relation to the high number farming in marginal and submarginal conditions. To harmonize the agricultural subsidy policy of Slovakia with the policy of the EU countries, it is supposed that the level of subsidies will increase to 9–10 billion perspektively and that the subsidy titles contents will be restructuralized.

subsidies, macroeconomic tools, producer subsidy equivalent, transformation process, economic reform

ABSTRAKT: Subvencovanie v agrárnych politikách poukazuje na značnú diferenciáciu a špecifiká jednotlivých krajín. Subvenčno-dotačná náročnosť v slovenskom poľnohospodárstve je nižšia z hľadiska ekvivalentu produkčných subvencií (EPS) nielen vo vzťahu k trhovej produkcii, ale aj v jej relatívnom vyjadrení na hektár produkčnej plochy a obyvateľa. Objem subvencií a dotácií má klesajúci trend (1990 to predstavovalo 17,6 mld. Kčs, v roku 1993 len 8,4 mld. Sk). Na základe analýzy usudzujeme, že subvenčno-dotačná náročnosť sa odvíja od priebehu transformácie direktívno-plánovacej ekonomiky na podmienky trhového hospodárstva a zároveň vyjadruje špecifiká vo vzťahu vysokého podielu producentov hospodáriacich v marginálnych a submarginálnych podmienkach. V snahe o harmonizáciu dotačnej agrárnej politiky Slovenska na politiku krajín EÚ predpokladáme perspektívne zvýšenie dotácií na 9–10 mld. Sk a zároveň i obsahovú novelizáciu titulov dotačného smerovania.

subvencie, makroekonomické nástroje, ekvivalent produkčných subvencií, transformačný proces, ekonomická reforma

ÚVOD

Vzťah makroekonomickej a poľnohospodárstva sa stal zrejím až po roku 1989. Zmeny uskutočnené v makroekonomickom prostredí po tomto období a akceptácia medzinárodnej poľnohospodárskej politiky vrátane Uruguajského kola GATT postavili odvetvie poľnohospodárstva v štruktúre NH do protipólného postavenia. To spôsobilo, že následne koncipovaná agrárna politika ovplyvnila postavenie poľnohospodárstva v štruktúre národného hospodárstva. I keď sa v súčasnosti využívajú rôzne argumenty na zdôvodnenie týchto zmien, treba si uvedomiť, že súčasná makroekonomická politika vyvíja kontinuálne najväčší tlak na poľnohospodárstvo.

Jeho úroveň a ekonomické postavenie je do značnej miery limitované vplyvom poľnohospodárstva na celé národné hospodárstvo. Ide najmä o procesy súvisiace so zamestnanosťou v poľnohospodárstve, keď v súčasnosti je v poľnohospodárstve zamestnaných 178 809 ľudí, čo z pohľadu trvale činných pracovníkov tvorí

približne 12 % trvale činných obyvateľov. Ďalej ide o podiel poľnohospodárstva na tvorbe hrubého domáceho produktu, ktorý má úroveň 6 %, štruktúru výdavkovej časti štátneho rozpočtu vo vzťahu k poľnohospodárstvu prostredníctvom dotácií, vzťah k inflácii a iné ukazovatele, ktoré v porovnaní s ekonomicky vyspelými krajinami nie sú v súčasnosti pre slovenské poľnohospodárstvo najpriaznivejšie.

Podriadenie transformačného procesu poľnohospodárstva oficiálnej makroekonomickej politike pri súčasnom podcenení špecifik tohto odvetvia, liberalizácia ekonomických podmienok bez ohľadu na možnosti biologickej výroby a adaptačných schopností ľudského faktora a výroby sú hlavnými príčinami hlbokšej depresie poľnohospodárstva, straty jeho výkonnosti a dôchodkovosti.

V realizácii ekonomickej reformy došlo k absolutizácii pôsobenia trhu. To spôsobilo, že okrem negatívnych trendov vo výrobe a spotrebe potravín sa podstatne zmenili aj ekonomické výsledky poľnohospodárstva, v smere rastu strátovosti, celkovej zadlženosti a znížo-

vania likvidity. Medzi hlavné príčiny súčasného stavu považujeme:

- cenovú liberalizáciu, ktorá nevytvorila priestor pre primerané cenové pohyby prvovýrobcov a tak klesol podiel ceny na úhrade nákladov na výrobu,
- pokles úhrady nákladov zo zdrojov štátneho rozpočtu radikálnym odbúraním dotačnej a subvenčnej podpory štátu,
- pokles materiálovej spotreby, najmä intenzifikačnej povahy a substitúcia výrobných faktorov, smerom k menej výkonným,
- pokles investičnej aktivity, technickej inovácie vo vzťahu k produkčnej aktivite prvovýrobcov, keď úroveň investovania nedosiahla ani jednoduchú reprodukciu.

Vyššie uvedené faktory vo vzťahu k poľnohospodárstvu sú komplikovane spojené. Na politiku zmien museli poľnohospodári reagovať vo veľmi krátkom časovom období a s technológiami a kapitálom, ktorý mali v danom období k dispozícii. Úspešnosť radikálnych zmien v agrárnej politike podľa nášho názoru závisí od toho, či sa zmeny uskutočňujú v období vysokej produktivity a výkonnosti odvetvia, resp. keď vysoký podiel podnikov má výkonnú výrobu. Naše skúsenosti a oficiálne výsledky sú však opačné. Spôsobil to také negatívne, akými je neefektívna substitúcia, pokles v produktivite, zmeny technickej výkonnosti, pokles využitia výrobných zdrojov a rozsahu produkcie.

Jedným z faktorov poklesu celkového rozsahu finančných zdrojov poľnohospodárstva sú zmeny, ktoré sa bezprostredne dotkli subvenčnej politiky. Tie pôsobia na poľnohospodársku výrobu vo vzájomnej previazanosti aj s ostatnými opatreniami, a to najmä makroekonomického prierezu charakteru v oblasti menovej, daňovej, úverovej a cenovej politiky. Pri vzájomnej previazanosti jednotlivých odvetví poľnohospodárskej výroby prakticky neexistuje dôležitejší poľnohospodársky výrobok, ktorého by sa uskutočnené zásahy nedotýkali.

Na objektívne posúdenie štátnych zásahov v úrovni miery subvencovania sa vo svete uplatňuje tzv. ekvivalent produkčných subvencií (EPS). Všeobecne sa definuje ako úhrada, ktorá by bola potrebná na kompenzáciu strát výrobcu v dôchodkoch v prípade, že by sa zrušili určité opatrenia poľnohospodárskej politiky. EPS v našich podmienkach vyjadruje percento dotácií z hodnoty úhrady, ktorou sú tržby z poľnohospodárskej výroby na obdobie jedného roka, vrátane prostriedkov fondu trhovej regulácie. V roku 1991 bol EPS 29,5 %, v roku 1992 bol 28,9 % a v roku 1993 klesol na 24,8 %. Klesajúci trend mal aj objem dotácií zo štátneho rozpočtu, keď ešte v roku 1990 bol 17,6 mld. korún, 1991 10,4 mld., 1993 len 8,4 mld. a pre rok 1995 sa počítá s rastom jeho nominálnej hodnoty na 8,8 mld. Sk. Dotácie budú smerovať na podporu podnikateľských subjektov v rozsahu 7 mld., 1 mld. bude určená do štátneho podporného fondu a 0,8 mld. Sk na reguláciu trhu vrátane podpory exportu. Pri zohľadnení in-

flácie však poklesne reálna hodnota predpokladaného objemu dotácií. Výrazne poklesli aj pomerové ukazovatele, keď napr. objem dotácií na jeden ha p. p. klesol z hodnoty 7 300 Sk v roku 1989 na 3 440 Sk v roku 1993, resp. na jedného obyvateľa z 3 280 Sk na 1 590 Sk v tom istom časovom období. Pri komparácii absolútne a pomerných ukazovateľov s krajinami EÚ, resp. Rakúsa sa javí podiel subvencovania slovenského poľnohospodárstva ako celku výrazne pod priemerom týchto krajín.

Ceny jednotlivých komodít poľnohospodárskej výroby a ich oceňovanie u nás v porovnaní s cenami na svetových burzách v roku 1994 sú podstatne nižšie. Hovorí o tom indexy cien jednotlivých druhov poľnohospodárskych produktov, ktoré sú v porovnaní so svetovými burzami podstatne nižšie, napr. u jatočných býkov je index 0,53, u pšenice index 0,81 a pod. Táto cenová disparita síce je v prospech spracovateľov poľnohospodárskych produktov, na druhej strane výrazne skracuje dôchodky poľnohospodárskym prvovýrobcov.

Na bezprostredný vzťah dotácií k cenovej úhrade nákladov v poľnohospodárskej prvovýrobe a ich výrazný pokles po roku 1989 poukazujú tieto argumenty: Dotácie v roku 1989 napr. v HO a PHO na 1 t pšenice predstavovali 946 Kčs, čo tvorilo až 61 % podiel na tržbách (EPS) a na úhrade nákladov na 1 t sa podieľali až 40,9 %. V tomto období pšenica dosahovala na 1 ha zisk z realizácie 2 400 Kčs. V roku 1994 sa situácia podstatne zmenila v neprospech úhrady nákladov i vplyvom poklesu subvencií a strata je 3 200 Sk na 1 ha p. p. Obdobne negatívne výsledky sú aj u ostatných produktov rastlinnej výroby. V živočíšnej výrobe tvoril podiel dotácií na úhradu nákladov na 1 l mlieka 2,80 Kčs, čo sa prejavilo v zisku vo veľkosti 1 015 Kčs na 100 KD. V roku 1994 toto odvetvie živočíšnej výroby dosiahlo stratu 2 960 Sk na 100 KD. Na problémy cenovej úhrady nákladov prostredníctvom dotácií sa preto musíme pozeráť z hľadiska makroekonomických súvislostí.

V rastlinnej výrobe sa ani v roku 1995 nepočíta s plnou náhradou nákladov i keď systém minimálnych cien je postavený na 90 % úrovni cien dovozu z EÚ.

ZÁVER

Prekonávanie súčasných problémov poľnohospodárstva je poznačené radou protichodných názorov nielen odbornej, ale aj politickej diskusie. Ukazuje sa však, že tak špecifický sektor, akým je výroba potravín, si vyžaduje vzájomné kompromisy v existujúcich prístupoch, t.j. liberalistickom a intervencionalistickom. V tomto prostredí má osobitný význam objektívne, vedecké zhodnotenie úloh dotačnej politiky pri zabezpečení výroby potravín a výživy obyvateľstva.

Došlo 27. 2. 1995

Kontaktná adresa:

Doc. ing. Peter Bielík, CSc., Katedra ekonomiky VŠP, Tr. A. Hlinku 2, 949 67 Nitra, Slovenská republika, tel. 087/511 561

INTENZITA SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA V MEDZINÁRODNOM POROVNANÍ

INTENSITY OF SLOVAK AGRICULTURE IN THE INTERNATIONAL COMPARISON

J. Lazarčík

University of Agriculture, Nitra, Slovak Republic

ABSTRACT: The present period (development after 1990) is characterized by slowing down of the production intensity and also the intensification stagnates compared to the costs of European agriculture. Measuring of the results through the categories of production intensity in the international comparison we judge as the most objective. Slovak agriculture has for a longtime belonged to the middle level regarding the intensity evaluation of the world developed countries. Especially the evaluation of agricultural plants per hectare yields (10. and 12. position) and milk and meat per hectare of agricultural land production (14. position) was positive. We are lagging behind especially in cows yields (22. position), in fixed assets and their innovation, in nominal per hectare income (in average of EU 938 DEM, in Slovakia 150 DEM), per hectare costs were very high and labor productivity was low. The aggregate production intensity measured through grain units put us on 11.–13. position among the developed countries.

intensification, intensity, extensity, production, production capacity, aggregated intensity, grain units coefficients

ABSTRAKT: Súčasné obdobie (vývoj po roku 1990) charakterizuje spomalenie intenzity výroby a vzhľadom na nákladovosť európskeho poľnohospodárstva stagnuje aj jeho intenzifikácia. Meranie výsledkov cez kategórie intenzity výroby v medzinárodnej komparácii považujeme za najobjektívnejšie. Slovenské poľnohospodárstvo sa dlhodobo zaraďovalo do streda hodnotenia intenzity rozvinutých krajín svetového poľnohospodárstva. Pozitívne bolo najmä hodnotenie hektárových úrod poľnohospodárskych plodín (10. a 12. miesto) a výroba mäsa a mlieka na jeden ha p. p. (14. miesto). Zaostávame najmä v úžitkovosti dojníc (22. miesto), vo fondovom vybavení a v jeho inovácii, v nominálnom dôchodku na jeden ha (priemer EÚ je 938 DEM, Slovensko 150 DEM), vysoká bola plošná nákladovosť a nízka produktivita práce. Agregované vyjadrenie intenzity výroby cez obilné jednotky medzi poľnohospodármi s vyspelými krajinami nás zaraďovalo na 11.–13. miesto.

intenzifikácia, intenzita, extenzita, produkcia, produkčná kapacita, agregovaná intenzita, koeficienty obilných jednotiek

ÚVOD

Reprodukčný proces v poľnohospodárstve je ovplyvňovaný zvláštnosťami poľnohospodárskej výroby. Ide predovšetkým o priamu zvláštnosť (cez rastlinnú výrobu), alebo sprostredkovanú previazanosť na pôdu (cez živočíšnu výrobu) a s pôdou súvisiace prírodné zdroje. V dôsledku tejto skutočnosti uplatňujú sa v poľnohospodárskej výrobe určité špecifiká a dochádza ku zvláštnym kombináciám faktorov ekonomického rozvoja. Teda aj v poľnohospodárstve prebieha reprodukčný proces výroby dvomi základnými formami *extenzívnu* a *intenzívnu*.

Extenzívna forma reprodukčného procesu v poľnohospodárstve je charakteristická tým, že rast objemu poľnohospodárskeho produktu je dosahovaný iba rozširovaním plochy obhospodarovanej pôdy, objemu vynakladanej práce a výrobných prostriedkov.

Intenzívna forma rozšírenej reprodukcie poľnohospodárskej výroby sa naopak vyznačuje tým, že k rastu objemu poľnohospodárskej produkcie vedú predovšet-

kým kvalitatívne zmeny vo výrobnom procese, ktoré sú výsledkom realizácie vedecko-technického pokroku. Dochádza ku zmenám v štruktúre celkových vkladov do poľnohospodárskej výroby. Význačnou črtou intenzívnej formy rozvoja je pokles spotreby práce a kapitálu na jednotku produktu.

Uvedená charakteristika vymedzuje obe formy reprodukčného procesu v tzv. čistej (ideálnej podobe). V hospodárskej praxi však dochádza ku kombinácii extenzívnej a intenzívnej formy rozvoja.

Súčasné obdobie (vývoj po roku 1990) charakterizuje spomalenie intenzity výroby, a vzhľadom na nákladovosť európskeho poľnohospodárstva stagnuje aj jeho intenzifikácia.

Rozvinuté európske krajiny s intenzívnym poľnohospodárstvom majú prevažne vyššie zastúpenie podielu živočíšnej výroby na poľnohospodárskej produkcii.

Na Slovensku v roku 1980 bol podiel rastlinnej výroby 44 % a živočíšnej výroby 56 %. Pre porovnanie v roku 1980 hranicu 65% podielu živočíšnej výroby prekročili Belgicko, Dánsko, Holandsko, Nemecko,

Rakúsko. V Poľsku bol podiel živočišnej výroby 47,1 %, v Maďarsku 49,6 %. Priemer za Európsku úniu predstavoval 62,76 %. V niektorých európskych krajinách napríklad Francúzsko, Taliansko, Poľsko nedosahuje podiel ŽV ani 50 %.

Od roku 1980 v celom rade európskych krajín sa podiel živočišnej výroby v štruktúre hrubej poľnohospodárskej produkcie postupne znižoval. V roku 1990 v porovnaní s rokom 1980 bol na Slovensku zaznamenaný pokles podielu živočišnej výroby o 0,20 %, v Poľsku o 3,2 %, v Maďarsku o 1 %, v Rakúsku nárast o 2 %. V rámci krajín EÚ bol zaznamenaný pokles o 5,40 %. Vzťah medzi rastlinnou a živočišnou výrobou okrem iného ovplyvňuje aj bilancia krmív a spravidla má priamy vplyv i na štruktúru zahranično-obchodnej výmeny. Pre hodnotové porovnanie intenzity poľnohospodárskej výroby nemáme spoľahlivé prevodové koeficienty na rovnakú menovú jednotku (dolar, ECU a pod.), vzhľadom k nejednotnosti výmenných kurzov jednotlivých mien.

Preto v našom prípade sme za spoločného menovateľa zvolili obilné jednotky¹, ktoré čiastočne vylučujú nepresnosti spojené s hodnotovými ukazovateľmi.

Jedným z medzinárodných ukazovateľov pre porovnanie intenzity poľnohospodárskej výroby je ukazovateľ *produkčná kapacita*, ktorý je vyjadrený počtom vyprodukovaných obilných jednotiek na jedného obyvateľa.

V roku 1980 z 24 najvyspelejších štátov sveta bolo Slovensko na 9. mieste s 1 680 OJ. Prvenstvo malo Dánsko 3 500 OJ, v Maďarsku 2 900 OJ, v Poľsku to bolo 1 910 OJ, v Rakúsku 1 620 OJ, v Nemecku 1 270 OJ, vo Švajčiarsku 1 110 OJ. Priemer za EÚ predstavoval 1 620 OJ.

Svoje miesto v poradí Slovensko obhájilo aj v roku 1990, keď na jedného obyvateľa sme vyprodukovali 1 900 OJ. Poľsko znížilo produkciu o 100 OJ, Maďarsko zvýšilo výrobu o 620 OJ na obyvateľa a dosiahlo 2 920 OJ, Rakúsko dosiahlo 1 930 OJ, Nemecko 1 500 OJ a Švajčiarsko 1 270 OJ. Priemer EÚ 1 894 OJ. Pred nami sú Dánsko, Kanada, Maďarsko, USA, Francúzsko a Holandsko.

Tu treba brať do úvahy, že značná časť produkcie živočišnej výroby je vytvorená na báze dovážaných krmív. Z porovnania výkonnosti poľnohospodárstva cez ukazovateľ *agregovanej intenzity* počtom obilných jednotiek na jeden hektár poľnohospodárskej pôdy – z 24 najvyspelejších štátov v roku 1980 preukazuje všetky prevyšovalo Holandsko s 12 300 OJ/ha p. p., priemer EÚ 4 512 OJ/ha p. p.

Poradie bolo zachované aj v roku 1990, keď na Slovensku sme dosiahli 4 500 OJ/ha p. p. Prvenstvo si

zachovalo Holandsko 16 700 OJ, priemer EÚ 5 780 OJ. V porovnaní so susediacimi štátmi Poľsko dosiahlo 3 730 OJ, Maďarsko 5 056 OJ, Rakúsko 4 320 OJ, Česká republika 4 600 OJ.

Mimoriadne vysoká intenzita dosiahnutá v Holandsku je sčasti spôsobená dovozom jadrových krmív, ktoré sa podieľajú až 50 % na celkovej spotrebe krmív v živočišnej výrobe. Okrem Holandska pred nami sa nachádzajú Dánsko, Nemecko, Francúzsko, Maďarsko, ale aj Česká republika. Aj intenzita rastlinnej výroby vyjadrená počtom vyrobených obilných jednotiek na jeden ha ornej pôdy bola v roku 1980 najvyššia v Holandsku a dosiahla 5 260 OJ. Táto vysoká intenzita je daná mimoriadne vysokými hektárovými úrodami všetkých plodín, ktoré sa v Holandsku pestujú. Slovensko so svojimi 3 060 OJ bolo na 12. mieste, priemer EÚ 3 624 OJ. V roku 1990 bolo Slovensko na 11. mieste s 3 880 OJ/ha ornej pôdy. Za Holandskom s 6 710 OJ nasleduje Belgicko, Nemecko, Spojené Kráľovstvo, Rakúsko, Dánsko, Švajčiarsko, Maďarsko a Česká republika, priemer EÚ v roku 1990 4 542 OJ/ha o. p.

Intenzita živočišnej výroby meraná množstvom živočišných produktov v OJ na jednu dobytčiu jednotku (DJ) nevykazuje také veľké rozdiely medzi porovnávanými štátmi ako intenzita rastlinnej výroby.

Na 1. mieste v roku 1980 sa umiestnilo Holandsko s 2 078 OJ/DJ, nasledovalo Švajčiarsko, Švédsko, Fínsko, Nemecko, Dánsko, Belgicko, Taliansko, Francúzsko, Rakúsko a Česká republika a na 12. mieste Slovensko so svojimi 1 790 OJ/DJ. V sledovanom súbore štátov susedné Poľsko dosiahlo 1 112 OJ, Maďarsko 1 370 OJ, Rakúsko 1 650 OJ, Česká republika 1 860 OJ a priemer EÚ predstavuje 1 771 OJ/DJ.

Za desaťročné časové obdobie sme poklesli na 13. miesto, keď nás predbehlo Maďarsko, ktoré dosiahlo 1 947 OJ. Poradie ostatných štátov sa nezmenilo. Poľsko dosiahlo 1 469, Rakúsko 1 890 a Česká republika 1 800 OJ. Priemer EÚ bol 2 012 OJ/DJ.

LITERATÚRA

LAZARČÍK, J.: Intenzita a intenzifikácia poľnohospodárstva v medzinárodnom porovnaní. Acta operativa-oeconomica, PEF VŠP Nitra, 1994.

LAZARČÍK, J.: Tendencie intenzity a intenzifikácie RV vo vybraných štátoch sveta. Agroekonómika, 1994, č. 6.

KUZMA, F. a kol.: Postavenie a vývojové tendencie poľnohospodárstva v národnom hospodárstve Slovenskej republiky. Záverečná správa VÚ ě. E 01.1, VŠP Nitra, 1993.

Došlo 9. 3. 1995

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Juraj Lazarčík, CSc., Katedra ekonomiky PEF VŠP, Tr. A. Hlinku 2, 949 67 Nitra, Slovenská republika, tel. 087/601 111

¹ Koeficienty prepočtov na obilné jednotky (OJ): zrnoviny 1,0; strukoviny 1,30; cukrová repa 0,25; zelenina 0,40; ovocie 1,35; víno 1,0; olejnaté 2,50; mlieko 1,10; mäso hovädzie a tefacie 8,0; bravčové 5,90; ovčie a kozie 6,20; konské 4,10; hydinové mäso 6,25; ostatné mäso 5,80 a vajcia 8,00.

PRŮMĚRNÁ CENA ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY V KATASTRÁLNÍM ÚZEMÍ

AVERAGE PRICE OF AGRICULTURAL LAND IN CADASTRE AREA

J. Němec

Economic Research Institute for Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: An average price of agricultural land in an cadastre area will form the basic fiscal tool for computing the tax base for land plots of arable land, hop-gardens, vineyards, orchards, meadows and pastures up to 1999. After 1999, when the data regarding soil-ecological bonity units will be introduced into the land register, there will be formed such evidence of land which will enable the owner of each land plot to become a taxpayer of land tax according to the real value of the land. In this contribution, the hitherto results of scientific research regarding ascertaining the average price of agricultural land in cadastre area are summarized and the outline of ascertaining and using the cadastre yield, which formed the tax tool up to 1952, is given.

price of agricultural land, cadastre yield, rent effect, immovable assets register

ABSTRAKT: Průměrná cena zemědělské půdy v katastrálním území bude do roku 1999 výchozím daňovým instrumentem pro tvorbu základu daně z pozemku orné půdy, chmelnic, vinic, zahrad, ovocných sadů, luk a pastvin. Po roce 1999, kdy do katastru nemovitostí budou zavedeny údaje o bonitovaných půdně ekologických jednotkách, bude vytvořena taková evidence pozemků, která umožní, aby se poplatníkem daně z pozemku stal vlastník každého pozemku podle jeho skutečné hodnoty. V tomto příspěvku je shrnut dosavadní přístup vědeckovýzkumné základny ke stanovení průměrné ceny zemědělské půdy v katastrálním území a je uveden nástin stanovení a použití katastrálního výtěžku, který byl daňovým instrumentem do roku 1952.

cena zemědělské půdy, katastrální výtěžek, rentní efekt, katastr nemovitostí, bonitace půdy

ÚVOD

Ministerstvo zemědělství České republiky po dohodě s Ministerstvem financí České republiky vydává seznam katastrálních území s přiřazenými průměrnými cenami zemědělské půdy odvozenými z bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ), podle § 17 zákona ČNR č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí,

Výchozím podkladem pro stanovení průměrné ceny pozemků v katastrálním území (PCKÚ) je úřední cena zemědělské půdy (ÚCZP) stanovená pro jednotlivé bonitované půdně ekologické jednotky (BPEJ). Vzhledem k tomu, že od 1. listopadu 1994 byla vyhláškou MF č. 178/1994 Sb., o oceňování staveb, pozemků a trvalých porostů upravena hladina cen zemědělské půdy pro úroveň roku 1995 až 1998, bude nutné nově upravit i seznam katastrálních území s přiřazenými průměrnými cenami pozemků, které jsou dosud uvedeny ve vyhlášce MZe ČR č. 613/1992 Sb. Toto upřesnění bude nutné i z toho důvodu, protože je průběžně prováděna aktualizace BPEJ nacházejících se v příslušných katastrálních územích, které zajišťuje Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy Praha na základě žádosti vlastníků a uživatelů půdy. Na druhé straně Výzkumný ústav ze-

mědělské ekonomiky Praha pravidelně aktualizuje ÚCZP, jakožto i rozsah a ekonomické důsledky hospodaření ve státem chráněných oblastech a jejich dopad na cenu půdy v jednotlivých katastrálních územích.

V tomto příspěvku uvádíme ve zkrácené podobě metodologický přístup ke stanovení průměrné ceny zemědělské půdy v katastrálním území a stručný nástin stanovení a použití katastrálního výtěžku, který byl výchozím daňovým instrumentem před rokem 1952.

KATASTRÁLNÍ VÝTĚŽEK A JEHO POUŽITÍ

V odborné veřejnosti je dosud často diskutována vhodnost použití úřední ceny zemědělské půdy stanovené pro jednotlivé BPEJ jak pro účely fiskální politiky, tak zejména pro řešení pozemkových úprav (Honz, Honzová 1993; Sedláček 1993 a další) s požadavkem na nové, resp. modifikované zavedení ocenění půdy podle katastrálního výtěžku.

Katastrální výtěžek byl poměrným číslem, které pro účely finanční správy (fiskální politiky) vyjadřoval produkční schopnost půdy a tím i její *hospodářskou hodnotu*. Katastrální výtěžek byl zjištěn v sedmdesá-

tých letech minulého století podle zákona z roku 1869 o úpravě pozemkové daně. Byl stanoven odečtem všech výdajů (nákladů), nutných a obvyklých na obdělávání v klasifikačním okrsku (distriktu), od hrubého výtěžku. Tyto výdaje rezultovaly z průměrných výdajů let, které byly základem pro všeobecné oceňování pozemků. Přitom se nepřihlíželo k proměnlivým okolnostem, jako např. k majetkovým poměrům vlastníků, k velikosti hospodářské usedlosti, ke vzdálenosti od usedlosti, k právním spojením s pozemky, k břemenům vázaných na pozemky apod. Pro každý jednotlivý pozemek byl katastrální výtěžek zjišťován zvlášť a zařazen do systému osmi bonitačních tříd v rámci sedmdesáti osmi klasifikačních okrsků. Katastrální výtěžek se vyjadřoval katastrální sazbou, tj. výnosem (výtěžkem) připadajícím na jednotku plochy (dříve 1 jtro, později 1 hektar). Pro každou jakostní třídu (bonitační třídu) téhož způsobu obdělávání (zemědělských kultur) byla stanovena sazba. Poslední sazby bonitačních tříd jednotlivých zemědělských kultur podle Maška (Mašek 1948) byly vyhlášeny ve Sbírce zákonů a nařízení č. 131/1929 Sb.

Katastrální výtěžek od svého prvopočátku až do počátku 50. let našeho století byl hlavním daňovým instrumentem, který sloužil i pro ostatní veřejnou správu a občanský život. O tom svědčí následující legislativní opatření:

Zákonem č. 309/1920 Sb. a vládním nařízením č. 463/1920 Sb. se uzákoňuje katastrální výtěžek jako základ pro stanovení daně z pozemku.

Vládním nařízením č. 53/1921Sb. byly podle výše katastrálního výtěžku stanoveny náhrady za státem zabraný pozemkový majetek.

Zákonem o přímých daních č. 76/1927 Sb. bylo stanoveno, že základem daně z pozemků je dvacetinásobek katastrálního výtěžku u lesů a sedmnáctinásobek u ostatních kultur. Pro výpočet náhrad při živelných pohromách se jako základ používá katastrální výtěžek zapsaný v pozemkovém katastru.

Vládní nařízení č. 250/1935 Sb., o zemědělském vyrovnání se stanovuje hodnota zemědělské půdy, tj. úřední cena zemědělské půdy jako stopadesátinásobek katastrálního výtěžku.

V třicátých letech se podle katastrálního výtěžku vypočítávaly soudní a dědické poplatky, stanovovaly výše hypotečních zápisů. Např. podle ustanovení bývalé Hypoteční banky české mohl odpadnout předběžný odhad ceny zemědělské a lesní půdy a mohl být nahrazen hodnotou třicetinásobku katastrálního výtěžku.

Počátkem 40. let katastrální výtěžek sloužil podle vládního nařízení č. 411/1942 a vyhlášky ministerstva financí č. 53.742/1943 – III/4 pro stanovení dávky z majetku a hospodářského výnosu.

Po druhé světové válce katastrální výtěžek sloužil pro:

- stanovení průměrné ceny pozemků (oceňovací směrnice uveřejněné v Úředním listu č.159/1946),

- stanovení sazeb paušálu pro zdanění zemědělců do 50 ha (Úřední list č. 114/1944 a č. 197/1946),
- stanovení pachtovného (nájemného) za zemědělskou půdu (Pachtovní zákon č.126/1946 Sb.)
- stanovení tzv. „spravedlnostního faktoru“ při přidělovém řízení a vyhotovení přidělových plánů,
- stanovení úhrady zemědělského majetku konfiskovaného (podle prezidentského dekretu č. 12/1945 Sb.) a osidlovaného (podle prezidentského dekretu č. 28/1945 Sb.).

Naposledy byl katastrální výtěžek použit jako základ pro stanovení zemědělské daně v roce 1948 zákonem č. 49/1948 Sb., který platil do roku 1952.

Po roce 1952 byla evidence pozemků podle vlastníků pozastavena a místo ní se začala používat pouze evidence uživatelská, tj. evidence velkých pozemkových bloků, které mohly zahrnovat až několik desítek původních vlastnických parcel. Původní bonitace pozemků nebyla dále aktualizována, protože pro daňové účely byla centrálně celá katastrální území zařazena do tzv. přírodních stanovišť, která se uplatňovala až do počátku osmdesátých let (Němec, Dušek, Klečka 1990). Celkem bylo vymezeno 78 přírodních stanovišť, které byly využity k diferenciaci sazeb pozemkové daně na jeden ha zemědělské půdy* a ke stanovení diferenciálních příplatků na 100 Kčs tržeb. Každoročně aktualizovaný soubor ekonomických informací, rozřazený podle přírodních stanovišť, umožňoval také průběžné sledování a analýzu produkčního a důchodového vývoje zemědělství v různých agroekologických podmínkách republiky.

NOVÁ BONITACE PŮDY

Nová bonitace půdy je výsledkem poznávacího procesu výzkumu půd, prováděného v letech 1961–1980, tj. komplexního průzkumu půd a později bonitace půd.

Komplexní průzkum půd uskutečněný v šedesátých letech byl prvním soustavným moderním průzkumem půd na celém území České a Slovenské republiky (Němec 1967). Zavedl geneticko-agronomickou klasifikaci půd, její opěrné jednotky byly definovány s přihlédnutím k vlastnostem půd dlouhodobě zemědělsky využívaných.

Bonitační klasifikace zemědělských půd probíhala v sedmdesátých letech, přičemž kontinuálně navazovala na komplexní průzkum půd (Klečka 1980). Tato klasifikace spolu s ekonomickým oceněním půd umožňovala na rozdíl od rajonizačního a stanovištního výzkumu, které charakterizovaly agronomickou a ekonomickou výhodnost zemědělských půd v celých katastrálních územích, diferencovat produkční schopnost uvnitř těchto jednotek do tzv. bonitovaných půdně ekologických jednotek (BPEJ). Jejím výsledkem je zatřídění zemědělské půdy (cca 4,3 mil. ha) do 1 860 BPEJ, z nichž každá vyjadřuje kvalitu půdy a její produkční schopnosti.

BPEJ byly vyčleněny na základě podrobného vyhodnocení vlastností klimatu, genetických vlastností půd, půdotvorných substrátů, zrnitosti půdy, obsahu skeletu, hloubky půdy, sklonitosti a expozice. Kromě těchto základních znaků byly v příslušných elaborátech („záznamy BPEJ“) vyhodnoceny další významné údaje o nadmořské výšce, o reliéfu terénu, o vláhových poměrech, o výskytu překážek a balvanů, o provedených hydromelioracích, o výskytu teras a dostupnosti pozemku. Produkční schopnosti půdy byly charakterizovány soustavou produkčních parametrů naturálních výnosů 12 hlavních zemědělských plodin, které dohromady tvoří více než 85 % osevních ploch ČR. Dále jsou zařazeny různé druhy typových oceňovacích struktur (TOS) rostlinné výroby, cenové vstupy pro jednotlivé plodiny v závislosti na tržní schopnosti plodin a jejich kvalitě, údaje o ocenění produkce v energetických jednotkách (GJ/t), které vyjadřují energetický obsah ekonomicky využívané sušiny biomasy hlavního i vedlejšího produktu a normativy vlastních nákladů včetně normativního zisku.

BPEJ byly v daném čase využity v oblasti výrobní, řídicí, plánovací, dotační a daňové. Pro poslední dvě oblasti byla v polovině osmdesátých let vypracována soustava tzv. 42 produkčních ekonomických skupin (PES), do kterých byly zařazeny jednotlivé zemědělské podniky a později i katastrální území.

V současné době BPEJ sehrávají nezastupitelnou úlohu při stanovení a zjišťování úřední ceny zemědělské půdy (vyhláška MF č. 178/1994 Sb.), při stanovení základu daně z pozemků zemědělské půdy (zákon ČNR č. 338/1992 Sb.), kterým je průměrná cena půdy všech BPEJ, které se nachází v každém katastrálním území (vyhláška MZe ČR č. 613/1992 Sb.), při stanovení nájemného za zemědělskou půdu (zákon č. 229/1991 Sb.) a při provádění pozemkových úprav (vyhláška č. 427/1991 Sb.).

Podle hodnocení zahraničních odborníků (např. z OECD) je bonitační systém ČR ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi nejpokročilejší. V mnoha zemích EU s jeho rozpracováním teprve začínají.

Z výše uvedeného je zřejmé, že návrat k bonitační klasifikaci před rokem 1948 a katastrálním výtěžkům ze sedmdesátých let minulého století je z věcného, ale i praktického důvodu nevhodné a prakticky nemožné.

STANOVENÍ PRŮMĚRNÉ CENY PŮDY V KATASTRÁLNÍM ÚZEMÍ

Základním východiskem pro stanovení průměrné ceny zemědělské půdy v jednotlivých katastrálních územích ČR se staly úřední ceny zemědělské půdy stanovené pro jednotlivé BPEJ, které se v nich nachází.

Kritériem pro stanovení úředních cen zemědělské půdy bylo ekonomické ocenění hrubého ročního rentního efektu (HRRE) rostlinné výroby v daných agroekologických podmínkách při normativně stanovené efektivnosti hospodaření. Na rozdíl od katastrálního výtěžku,

který byl stanoven na základě skutečných výnosů a nákladů v daném klasifikačním okrsku dosahovaných v sedmdesátých letech minulého století a později aktualizován indexem (násobkem), je HRRE stanoven z normativních údajů stanovených ekonomickým výzkumem jako průměry pro jednotlivé agroekologické podmínky v rámci celé České republiky. Aktualizace HRRE, resp. výnosových a nákladových normativů, probíhala průběžně od roku 1985 do současnosti pravidelně, nejdříve v pětiletých obdobích, nyní již ve dvouletých obdobích (Rejček 1993).

Hrubý roční rentní efekt jednotlivých BPEJ byl počítán podle vzorce:

$$HRRE_{BPEJ} = \sum_{i=1}^{i=n} RE_i \quad (1)$$

kde: RE – rentní efekt jednotlivých zemědělských plodin v oceňovacích typových strukturách rostlinné výroby (OTS)
i – n-tý počet plodin v oceňovacích typových strukturách přiřazených ke konkrétní BPEJ.

Rentní efekt jednotlivých zemědělských plodin se stanoví ze vztahu:

$$RE_{i-n} = (CPP - NPP) \cdot K_{OTS} \quad (2)$$

kde: CPP – cena parametrizované produkce, která se stanoví ze vztahu

$$CPP = V_p \cdot k_c \cdot k_s \cdot k_{hs} \cdot C_{KR} \quad (3)$$

NPP – normativní náklad na parametrizovanou produkci, který se stanoví ze vztahu:

$$NPP = N_b \cdot k_p \cdot k_i \cdot Z_n \quad (4)$$

K_{OTS} – bezrozměrné číslo vyplývající z procentického zastoupení jednotlivých plodin v dané oceňovací typové struktuře, např. pro louky a pastviny $K_{OTS} = 1,0$

Ostatní symboly mají následující význam:

V_p – produkční parametry naturálních výnosů jednotlivých hlavních zemědělských plodin pro jednotlivé hlavní půdní klimatické jednotky (HPKJ)

k_c – koeficient pro expozici

k_s – koeficient pro svazitost

k_{hs} – koeficient pro hloubku a skeletovitost zemědělské půdy

C_{KR} – normativní ceny jednotlivých hlavních plodin diferencované podle bonitační klimatické regionalizace

N_b – normativní bazické nákladové parametry jednotlivých hlavních zemědělských plodin

k_p – koeficient nákladových parametrů diferencovaný podle produkčních skupin půd

k_i – koeficient pro výnosovou úroveň jednotlivých hlavních zemědělských plodin

Z_n – normativní zisk vyjádřený bezrozměrným číslem ve vztahu k normativním bazickým nákladům, obvykle $Z_n > 1,0$.

Úřední ceny zemědělské půdy (ÚCZP) v průběhu čtyř let byly třikrát aktualizovány v souvislosti s probíhající transformací tržní ekonomiky a vývoji cen vstupů (nákladů na rostlinnou výrobu) a cen výstupů (výnosů hlavních zemědělských plodin). Poslední aktualizace ÚCZP, která byla ukončena koncem roku 1993 (Rejček 1993), byla v plném rozsahu publikována ve vyhlášce MF č. 178/1994 Sb., o oceňování staveb, pozemků a trvalých porostů.

Úřední cena zemědělské půdy pro jednotlivé BPEJ byla počítána podle vzorce:

pro $HRRE \geq 0$

$$\dot{U}CZP_{BPEJ} = \frac{(BCZP + HRRE) \cdot D}{U} \quad (5)$$

pro $HRRE < 0$

$$\dot{U}CZP_{BPEJ} = BCZP + 10,1 \cdot HRRE + 0,0017 \cdot HRRE^2 \quad (6)$$

kde: $\dot{U}CZP$ – úřední cena zemědělské půdy jednotlivých bonitovaných půdně ekologických jednotek

$BCZP$ – základní cena zemědělské půdy v hodnotě 20 000 Kč/ha, resp. 2 Kč/m²

D – celkový podíl nezdaněné rostlinné produkce (pro časový horizont 1990, 1991 $D = 0,3$; pro časový horizont 1993 $D = 0,55$)

U – úroková míra (diskontní sazba pro časový horizont 1990, 1991 $U = 0,03$; pro časový horizont 1993 $U = 0,05$).

Průměrná úřední cena zemědělské půdy v ČR k časovému horizontu 1990 činila 5,50 Kč/m², zatímco k časovému horizontu 1993 pouze 5,02 Kč/m².

Rozdíl v cenách byl způsoben třemi faktory:

- v roce 1992–1993 došlo ke snížení naturálních výnosů hlavních zemědělských plodin ve srovnání s výnosy v roce 1989–1990,
- v roce 1992–1993 došlo ke zvýšení cen vstupů do zemědělství a tudíž i ke zvýšení normativních základních nákladových parametrů proti roku 1989–1990,
- pro časový horizont 1993–1994 byla zvýšena úroková míra na 5 % proti roku 1990, kdy úroková míra pro výpočet $\dot{U}CZP$ byla 3 %.

Průměrná cena půdy v katastrálním území (PCKÚ) pro účely stanovení daně z pozemků podle zákona ČNR č. 338/1992 Sb. byla vypočtena jako vážený průměr $\dot{U}CZP$ všech BPEJ nacházejících se v příslušném katastrálním území podle vzorce:

$$PCKÚ = \frac{\sum_{j=1}^n \dot{U}CZP_{BPEJ} \cdot V_{BPEJ}^j}{\sum_{j=1}^n V_{BPEJ}^j} \quad (7)$$

kde: V_{BPEJ} – výměra jednotlivých BPEJ nacházejících se v daném katastrálním území v j -n-tém počtu od $j = 1$ do $j = n$.

Takto stanovena PCKÚ byla zakotvena ve vyhlášce MZe ČR č. 613/1992 Sb. Vzhledem k tomu, že PCKÚ neodráží zcela veškeré zvláštnosti hospodaření v příslušném katastrálním území jako např. příkázané způsoby hospodaření ve státem chráněném území nebo území ohrožených toxickým spadem průmyslových exhalací, byly v této vyhlášce doporučeny opravné koeficienty k cenám v závislosti na výskytu chráněných krajinných oblastí (CHKO), národních parků (NP), chráněných oblastí přirozené akumulace vod (CHOPAV), pásem hygienické ochrany vodních zdrojů (PHO) a výskytu spadu SO² (Němec 1992).

Koeficienty úlev jednotlivých faktorů byly následující:

- u nadměrného zatížení pozemků koncentrací emisí a průmyslových exhalátů při 70–100 µg SO₂/m³ byl $k_{SO_2} = 0,30$; při 100 a více µg SO₂/m³ $k_{SO_2} = 0,50$;
- u pozemků umístěných ve vyhlášených pásmech hygienické ochrany vodních zdrojů byl u II. pásma – vnitřní části $k_{PHO} = 0,25$; u II. pásma – vnější část $k_{PHO} = 0,15$;
- u pozemků v chráněných oblastech přirozené akumulace vod byl $k_{CHOP} = 0,15$;
- u pozemků, na nichž je vyhlášena chráněná krajinná oblast nebo národní park, $k_{CHO} = 0,15$.

Toto opatření se opíralo o § 12 zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí. V roce 1994 po novelizaci tohoto zákona bylo znění § 12 ze zákona vypuštěno. Vliv objektivně působících omezení v hospodaření vyplývajících z výše uvedených limitujících opatření, které je možné v některých případech přirovnat k objektivně působícím přírodním faktorům, byly zčásti zohledněny v § 25 odst. (1) a (2) vyhlášky MF ČR č. 178/1994 Sb. V příloze č. 17 se k této vyhlášce uvádí, že základní cena zemědělských pozemků stanovena podle BPEJ v daném katastrálním území se přiměřeně upravuje (sníží) až o 30 % v případě, že se pozemky nacházejí ve zvláště chráněných územích se zvýšenou ochranou životního prostředí. Pochopitelně, že tato srážka bude mít vliv rovněž na výši průměrné ceny půdy v katastrálním území a tudíž i na výši základu pro výpočet daně z pozemků. Vzhledem k tomu, že současný systém oceňování pozemků vlastníků pro daňové účely bude, podle vládního usnesení z října 1993, uplatňován do roku 1999, je potřebné urychleně upravit vyhlášku MZe ČR k průměrným cenám zemědělské půdy v jednotlivých katastrálních územích odvozených od BPEJ i s přihlédnutím ke všem faktorům ovlivňujícím tuto cenu.

V současné době je ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky Praha zpracována první verze průměrných cen zemědělské půdy v katastrálních územích, v kterých by se měly promítnout všechny výše uvedené faktory včetně ekonomických důsledků státem omezeného způsobu hospodaření v chráněných územích a územích se zvýšenou ochranou životního prostředí.

Nová průměrná cena zemědělských pozemků bude stanovena na základě prováděné rebonitace v jednotlivých katastrálních územích, kterou provádí Výzkumný ústav meliorací a ochrany půd Praha a z nových cen jednotlivých BPEJ, které stanovil Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha, které jsou publikovány ve vyhlášce MF č. 178/1994 Sb., a to pro katastrální území bez vlivu omezení v hospodaření podle vztahu (7) a pro katastrální území, kde je příkázán způsob hospodaření podle § 14 zákona ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny resp. podle § 18 a 19 zákona č. 138/1973 Sb., o vodách, kde se bude jednat o regulovanou průměrnou cenu zemědělských pozemků v katastrálním území (PCKÚ_R).

Redukovaná průměrná cena zemědělských pozemků v katastrálním území pro první verzi výpočtu se vypočítá ze vztahu:

$$PCKÚ_R = PCKÚ \cdot K_R \quad (8)$$

kde: K_R – redukční koeficient vyjadřující intenzitu omezení příkazného způsobu hospodaření

$$K_R = K_{NP} + K_{CHO} + K_{CHOP} + K_{PHO} \leq 0,30 \quad (9)$$

přičemž

$$K_{(NP), (CHO), (CHOP), (PHO)} = \frac{V_{OP}}{V_{kú}} \cdot k_{OP} \quad (10)$$

kde: V_{OP} – celková výměra zemědělské půdy omezujícího opatření, tj. výměra NP, CHKO, CHOPAV nebo PHO nacházejícího se v daném katastrálním území,

$V_{kú}$ – celková výměra zemědělské půdy katastrálního území, v němž se nachází omezující opatření,

k_{OP} – průměrná srážka z ceny zemědělských pozemků způsobené intenzitou omezení v hospodaření na zemědělské půdě vlivem výskytu NP, CHKO, CHOPAV a PHO.

Takto stanovená průměrná cena zemědělské půdy v katastrálním území umožní mnohem objektivněji vyjádřit cenu půdy v katastrálním území, která v tomto případě bude sloužit nejen pro účely stanovení daně z pozemků, ale i pro účely kategorizace území pro řešení různých typů úhrad za mimoprodukční funkce zemědělství, které mají povahu „produkce veřejných statků“, jakým jsou udržení osídlení, biologické diverzity, ekologické stability a kulturní ráz krajiny. Navíc takto stanovená průměrná cena zemědělské půdy by mohla v současné době do určité míry napomoci ke splnění podmínky daňové spravedlnosti ve vztahu k vlastníkům různě kvalitní zemědělské půdy, což je jednou

z podmínek, kterou musí daňová soustava splňovat při našem vstupu do Evropské unie.

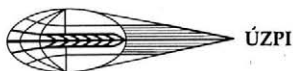
LITERATURA

- HONZ, J. – HONZOVÁ, E.: Pozemkové úpravy a oceňování půd. Agroekonomika, 1993, č. 5, s. 212–213.
- KLEČKA, M. a kol.: Ekonomická charakteristika bonitovaných půdně ekologických jednotek v ČR. [Závěrečná zpráva] VÚEZVZ Praha, 1980, 80 s.
- MAŠEK, F.: Pozemkový katastr. Knihovna MF, Praha 1948, s. 223.
- NĚMEC, J. a kol.: Vstupní informace o metodologických a metodických východiskách pro stanovení ceny zemědělské půdy v ČSSR. Studie VÚEZVZ Praha, 1990, 15 s.
- NĚMEC, J. – DUŠEK, J. – KLEČKA, M.: Cena zemědělské půdy v naší historii a ve světě. Ekon. Poľnohosp., 1990, č. 8, s. 339–341.
- NĚMEC, J. a kol.: Ekologická politika zemědělství a její regionálně diferencované řešení. [Výzkumná studie] VÚEZVZ Praha, 1992, 99 s.
- NĚMEČEK, J. a kol.: Průzkum zemědělských půd v ČSSR. I. a II. díl, Praha, MZVŽ, 1967.
- REJFEK, F. a kol.: Oceňování zemědělských pozemků a kultur v ČSFR. [Závěrečná zpráva] VÚEZVZ Praha, 1991, 47 s.
- REJFEK, F. a kol.: Teoretické problémy pozemkové renty a její dopady do vztahů mezi vlastníky půdy a podnikateli, včetně aspektů nového oceňování půdy. [Výzkumná zpráva] VÚZE Praha, 1993, 95 s.
- SEDLÁK, L.: Oceňovat půdu spravedlivě. Zemědělec, 1993, č. 32, s. 5.

Došlo 6. 3. 1995

Kontaktní adresa:

Ing. Jiří Němec, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75, 120 58 Praha 2, Česká republika, tel. 02/627 55 02

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

(Slezská 7, 120 56 Praha 2, fax: 25 70 90)

vydává v roce 1995 v edici

METODIKY PRO ZAVÁDĚNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU DO ZEMĚDĚLSKÉ PRAXE

tyto publikace:

1. Systém hubení plevelů v oblastech s narušenými plevelnými společenstvy (*Mikulka J. a kol.*)
2. Technologické postupy pro racionální pěstování jednotlivých užitkových směrů brambor (*Vokál B. a kol.*)
3. Metodika konverze podniku na ekologické zemědělství (*Petr J. a kol.*)
4. Metody použití kombinací herbicidů a hnojiv (*Mikulka J. a kol.*)
5. Hořčice (*Vašák J. a kol.*)
6. Cukrovka – úsporné technologie (*Šroller J. a kol.*)
7. Pěstování pohanky a prosa (*Petr J. a kol.*)
8. Výživa a hnojení zemědělských plodin (*Neuberg J. a kol.*)
9. Využití sonografie v reprodukci hospodářských zvířat (*Petelíková J. a kol.*)
10. Výživa dojníc v průběhu mezidobí z hlediska ekonomické efektivity výroby mléka (*Lossmann J. a kol.*)
11. Doporučené potřeby minerálních látek a jejich nové zdroje u skotu a ovcí (*Šimek M. a kol.*)
12. Alternativní využití progesteronového testu u hospodářských zvířat, zvláště u plemen skotu (*Pöschl M. a kol.*)
13. Chov masných plemen skotu (*Golda J. a kol.*)
14. Jak vyrobit kvalitní mléko (*Kratochvíl L.*)
15. Technika v postupech ochranného zpracování půdy k širokořádkovým plodinám (*Hůla J. a kol.*)
16. Malotonážní zpracování řepky olejné (*Jevič P. a kol.*)
17. Optimalizace parametrů palivové soustavy motoru při použití metylesteru řepkového oleje jako paliva (*Křepelka V. a kol.*)
18. Stanovení a ekonomické hodnocení nákladů na mechanizované práce v zemědělství (*Abrhám Z. a kol.*)
19. Snižování spotřeby energie ve sklenících (*Šrámek F.*)
20. Přirozená obnova lesa (*Vacek S. a kol.*)
21. Podsadby lesních porostů (*Vacek S. a kol.*)
22. Finanční řízení zemědělských podnikatelských subjektů (*Novák J. a kol.*)

ODHAD EKONOMICKÝCH VÝSLEDKŮ CHOVU MLÉČNÝCH A KOMBINOVANÝCH UŽITKOVÝCH TYPŮ SKOTU

ESTIMATE OF MILK AND COMBINED UTILITY BEEF CATTLE TYPES' ECONOMIC RESULTS

J. Kvapilík, Z. Kundrátová

Research Institute for Cattle Breeding, Rapotín, Czech Republic

ABSTRACT: From the orientation estimate and model calculations, it can be concluded, that breeding of combined and milk types of beef cattle is from the economic point of view justified also in the conditions of Czech beef cattle breeding. With the development of market conditions and economic indices corresponding to that in some countries of long-term functioning market conditions, an approximately corresponding profit level can be awaited if the yield of the milking population is higher by 500–700 kg of milk per cow and per year. Lower milk sales incomes of the cow population with combined utility will be compensated by higher prices of young bullocks sold for fattening and by better indices of fattening and slaughter value of slaughter animals. The basical condition of successful breeding of both beef cattle populations mentioned lays mainly in the area of nutrition and feeding, care and housing.

beef cattle, milk population, combined population, milk yield, meat yield, economic indices

ABSTRAKT: Z orientačního hodnocení a z modelových kalkulací vyplývá, že z ekonomického hlediska je i v podmínkách českého chovu skotu oprávněný chov kombinovaných i dojných typů skotu. Při obdobném vývoji tržních podmínek a ekonomických ukazatelů jako v některých zemích s dlouhodobě fungujícími tržními podmínkami lze přibližně stejnou výši zisku očekávat při užítkovosti u dojné populace vyšší o 500 až 700 kg mléka na krávu a rok. Nižší tržby za mléko u populace krav s kombinovanou užítkovostí budou kompenzovat vyšší ceny prodáváných zástavových býčků k výkrmu a lepší ukazatele výkrmnosti a jatečné hodnoty jatečných zvířat. Základní podmínkou úspěšného chovu obou populací skotu je vytváření odpovídajících podmínek především v oblasti výživy a krmení, ošetřování a ustájení.

skot, populace dojná, populace kombinovaná, užítkovost mléčná, užítkovost masná, ekonomické ukazatele

ÚVOD

Současně se změnou vlastnických, organizačních a ekonomických podmínek našeho zemědělství a s nezbytností zlepšit ekonomické výsledky chovu skotu se intenzivně diskutují přednosti a nedostatky chovu mléčných a kombinovaných užítkových typů skotu. Poněvadž jedním z hlavních cílů každé podnikatelské činnosti je dosahování zisku, je třeba za rozhodující ukazatele chovu skotu různých užítkových typů považovat ukazatele ekonomické.

Na výraznou změnu plemenné skladby skotu chovaného v České republice poukazuje Vondrášek (1990). V období let 1975 až 1985 se podíl krav českého strakatého plemene na celkovém stavu krav snížil z 90,0 na 54,7 %, podíl krav dojné populace se zvýšil z 3,9 na 19,1 % a podíl krav hybridní populace (křížení k produkci mléka) se zvýšil ze 6,1 na 26,2 %. Na základě modelové kalkulace zahrnující mléčnou a masnou užítkovost odhaduje Kvapilík (1990) roční zisk při chovu populace krav českého strakatého plemene na 1 723 Kč (míra rentability 6,9 %), při chovu populace

krav černostrakatého plemene na 2 595 Kč (10,0 %). Na základě srovnání ekonomických výsledků chovu skotu v Bavorsku za hospodářský rok 1991/1992 uvádějí Stockinger a Weiß (Averdung 1993) roční příspěvek na úhradu (Deckungsbeitrag) u černostrakatého plemene 2 749 DEM, u plemene Fleckvieh 2 755 DEM. Rozdíl v užítkovosti činil 698 kg (12,6 %) mléka ve prospěch krav černostrakatého plemene. Pozoruhodný je rozdíl v nákupních cenách telat. Cena telat „černostrakatého“ plemene je kalkulována ve výši 287, telat Fleckvieh ve výši 744 DEM za kus. Rozdíl (457 DEM) představuje tržby za 644 kg mléka (nákupní cena 0,71 DEM za 1 kg mléka). Při hodnocení ekonomiky chovu krav uvádějí stejní autoři (Stockinger, Weiss, 1993) příspěvek na úhradu (při započítání ceny krmiv) v roce 1992 u plemene Fleckvieh 2 757 DEM, u černostrakatého plemene 2 866 DEM, pro rok 1996 odhadují u stejných plemen výši příspěvku na 2 961 a 3 118 DEM na krávu a rok. Ekonomické výsledky chovu krav obou užítkových typů ve spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko podrobně hodnotí Deebert a kol. (1992). Při chovu krav červenostrakatého a čer-

nostrakatého plemene uvádí produkci 5 269 a 6 117 kg na krávu a rok (rozdíl 848 kg mléka), roční příspěvek na úhradu 414 a 711 DEM na krávu a 0,08 a 0,12 DEM na litr mléka. Tržby za mléko tvoří u mléčných plemen skotu cca 83 %, u kombinovaných pak cca 75 % celkových tržeb. Za přednosti chovu krav s kombinovanou užitkovostí považují možnost dosahování lepších ekonomických výsledků především v případě dostatku levné pracovní kapacity, „levné“ půdy k produkci krmiv a možnosti využití stávajících stájových kapacit. Pro podniky, u kterých se počítá s dalším rozvojem, s relativním nedostatkem pracovních sil, s omezenou výměrou „drahé“ půdy a s nutnými investicemi do ustajovacích kapacit, se jeví jako výhodnější chov specializovaných mléčných krav. Současné však zdůrazňují, že hospodárnost chovu obou typů skotu je více ovlivňována managementem než plemennou příslušností zvířat. Hoffmann et al. (1982) uvádějí, že k dosažení shodných ekonomických výsledků (chovu obou populací krav musí být produkce mléka u dojně populace o cca 20 % vyšší než u krav kombinované populace. Poukazují na vyšší spotřebu koncentrovaných krmiv a na o 10 % nižší hospodárnost produkce u dojně populace.

Cílem příspěvku je na základě dostupných ukazatelů, jejich předpokládaného vývoje a modelových propočtů odhadnout ekonomické výsledky chovu mléčných a kombinovaných užitkových typů skotu a poukázat na hlavní faktory, které ekonomické výsledky ovlivňují.

POČETNÍ STAVY A UŽITKOVOST KRAV

Z výsledků kontroly mléčné užitkovosti krav za kontrolní rok 1993–1994 (tab. I) je zřejmé, že na celkovém stavu krav v kontrole užitkovosti se cca 55 % podílí česká strakatá a 39 % černostrakatá populace krav. Rozdíl v užitkovosti mezi oběma populacemi krav dosáhl 231 kg (5,3 %) mléka, 7 kg (3,8 %) tuku a 3 kg (2,1 %) bílkovin ve prospěch černostrakaté populace krav.

Jak vyplývá z tab. II, je rozdíl v dojivosti mezi oběma populacemi krav v našich podmínkách výrazně nižší než ve Spolkové republice Německo a v Rakousku. Tato skutečnost je v mnoha případech způsobena dosud nevytvořenými podmínkami pro chov náročnějších dojných plemen (především v oblasti výživy a techniky krmění) v podmínkách našeho zemědělství a zřejmě i chovem těchto plemen v příznivějších výrobních a přírodních oblastech v zahraničí.

V SRN je užitkovost krav černostrakaté populace (6 071 kg) vyšší o 169 kg a 2,9 % mléka než u krav černostrakaté populace a o 726 kg a 13,6 % mléka než u populace krav plemene Fleckvieh. V Rakousku měla relativně málo početná populace krav černostrakatého plemene v roce 1993 mléčnou produkci o 1 010 kg (20,2 %) vyšší než plemene Fleckvieh. V mléce krav plemene Fleckvieh chovaných ve SRN i v Rakousku je shodný obsah bílkovin (3,34 %), přičemž ostatní srovnávaná plemena mají obsah mléčných bílkovin nižší.

I. Výsledky kontroly mléčné užitkovosti krav za rok 1994 – Results of the cow milk yield control in 1994

Ukazatel ¹	Populace ²		
	české strakaté ³	černostrakaté ⁴	celkem ⁵
Krávy ⁶	tis. ¹⁰ 347,1	243,8	629,6
Mléko ⁷	kg 4 134	4 365	4 226
Tuk ⁸	% 4,21	4,14	4,18
	kg 175	182	177
Bílkoviny ⁹	% 3,29	3,19	3,25
	kg 137	140	138

* všechna plemena a křížky – all breeds and cross-breeds

¹feature, ²population, ³Czech spotted breed, ⁴piebald breed, ⁵total, ⁶cows, ⁷milk, ⁸fat, ⁹proteins

II. Užitkovost dojně a kombinované populace krav v SRN (1992) a v Rakousku (1993) – Yields of milk and combined utility cows in FRD (1992) and Austria (1993)

Ukazatel ¹	SRN ²			Rakousko ³	
	N*	Fleckvieh ⁴	C**	N*	Fleckvieh
Krávy ⁵	tis. ⁹ 1917,9	877,4	355,3	13,8	171,4
Mléko ⁶	kg 6 071	5 345	5 902	6 004	4 994
Tuk ⁷	% 4,34	4,09	4,17	4,17	4,14
Bílkoviny ⁸	% 3,36	3,43	3,36	3,13	3,34

* populace krav černostrakatého plemene – cow population of piebald breed

** populace krav černostrakatého plemene – cow population of red-spotted breed

¹feature, ²Federal Republic Germany (FRG), ³Austria, ⁴German spotted breed, ⁵cows, ⁶milk, ⁷fat, ⁸proteins

Obdobné relace jsou vykazovány i v dalších chovatelsky vyspělých zemích (Dánsko, Nizozemí, Švýcarsko, Francie, USA a další).

MODELOVÝ PROPOČET EKONOMICKÝCH VÝSLEDKŮ

Pro odhad ekonomických výsledků chovu obou základních užitkových typů skotu je využito modelového propočtu vycházejícího z rozdílu užitkovosti mezi oběma užitkovými typy skotu ve výši 500, 1 000 a 1 500 kg mléka na krávu a rok, z literárních údajů o masné užitkovosti, ze současné úrovně ekonomických ukazatelů a z jejich předpokládaného vývoje v dalším období.

O ekonomické efektivnosti chovu skotu a jeho jednotlivých kategoriích rozhoduje celá řada přírodních, výrobních, organizačních a ekonomických faktorů a vlivů. Z přírodních podmínek se jedná především o klimatické a půdní podmínky ovlivňující kvalitu krmiv a náklady na jejich produkci, výrobní faktory jsou představovány dosahovanou mléčnou a masnou užitkovostí, technologickým systémem ustájení, vybavením stáje aj., organizační podmínky se vztahují k organizaci chovu a práce. Mezi ekonomické faktory patří především ceny vstupů, úroveň mezd a odměn, výše nákupních cen a další. Vzhledem k variabilitě jednotlivých ukazatelů vznikající v důsledku působení uvedených i dalších faktorů je třeba modelovou ekonomickou kalkulaci považovat za orientační.

PRODUKCE MLÉKA

Odhad nákladů a jejich hlavních položek na chov krav kombinovaného a dojného užitkového typu uvádí tab. III. Náklady na základní krmnou dávku (objemná krmiva) vycházejí z údajů zjištěných v zemědělských podnicích a z odhadů jejich vývoje. Náklady na jádrná krmiva jsou vypočítány z jejich spotřeby (500 g na litr mléka vyprodukovaného z jádrných krmiv) a z ceny 4,50, resp. 5,00 Kč za kg jádrné směsi podávané kravám kombinovaného, resp. dojného užitkového typu. U položky „pracovní náklady“ je uvažováno se zvýšením o 200 Kč na krávu a rok na zvýšení roční užitkovosti o 500 l mléka. S mírným nárůstem je počítáno i u ostatních položek v důsledku zvyšování užitkovosti (plemenářské a veterinární výkony, energie, pojistné a další). Náklady jsou sníženy o cenu telat ve výši 2 500 Kč na krávu a rok (hmotnost 50 kg, 50,00 Kč za 1 kg hmotnosti), tj. o 7,40 Kč na krmný den u obou populací. Znamená to, že při tomto ekonomickém hodnocení mléčné produkce není uvažováno s prodejem telat, resp. není zohledněna rozdílná tržní cena telat.

Zvýšení užitkovosti ze 4 500 na 6 000 l mléka na krávu a rok odpovídá zvýšení celkových nákladů v přepočtu na krmný den, resp. na krávu a rok, ze 74,30 na 88,60 Kč, resp. z 27 065 na 32 339 Kč, a snížení nákladů na litr mléka z 6,00 na 5,39 Kč. Vypočítané ná-

klady potvrzují známou závislost mezi zvyšováním užitkovosti a zvyšováním nákladů v přepočtu na krmný den a snižováním nákladů v přepočtu na litr mléka. Zvýšení užitkovosti o litr mléka na krávu a den odpovídá snížení nákladů o 0,15 až 0,25 Kč na stejnou jednotku.

Stávající nákupní ceny mléka (kolem 6,40 Kč za litr) neodpovídají nákladům producentů. Poněvadž v průběhu jednoho až dvou roků lze očekávat jejich podstatné zvýšení, je v tab. IV uvažováno s nákupní cenou 7,00 Kč za litr mléka. Je z ní zřejmé, že při dosažení uvažovaných parametrů by při chovu krav kombinované populace bylo při užitkovosti 4 500 a 5 000 l mléka dosaženo ročního zisku 1 285 a 2 903 Kč (míra rentability 4,7 a 10,2 %), u dojné populace při užitkovosti 5 500 a 6 000 l mléka 3 990 a 5 461 Kč (13,0 a 16,9 %). Zvýšení dojivosti o 500 l mléka na krávu a rok má za následek zvýšení zisku u kombinované populace o 1 618, u dojné populace krav o 1 471 Kč za rok. Užitkovost 5 000 l mléka na krávu a rok, které odpovídá míra rentability cca 10 %, je třeba považovat za minimální pro ekonomicky efektivní chov krav. Vyšší produkce mléka o 1 000, resp. 1 500 l mléka na krávu dojné populace a rok má za následek vyšší zisk o 2 705 Kč (210 %), resp. o 4 176 Kč (325 %) než dosáhnou krávy kombinované populace při užitkovosti 4 500 litrů mléka. Rozdíl v zisku mezi užitkovostí kombinované populace krav 5 000 l mléka a užitkovostí dojné populace 5 500 a 6 000 l mléka dosahuje 1 087 Kč (37 %) a 2 558 (88 %) na krávu a rok.

Z uvedených orientačních kalkulací a modelových propočtů je patrné, že vyšší mléčná užitkovost specializovaných mléčných plemen krav má pozitivní vliv na ekonomické výsledky produkce mléka, a že rozdíly v ekonomických výsledcích chovu krav kombinovaných a dojných užitkových typů jsou výrazně ovlivňovány i výší cen vstupů a nákupních cen mléka.

PRODUKCE TELAT

Kromě mléka jsou významným produktem chovu krav narozená a odchovaná telata. Jejich prodej, resp. nákupní cena, popř. využití ve vlastním podniku k výkrmu, ovlivňuje celkové ekonomické výsledky chovu krav. Při stoprocentní natalitě a prodeji 90 % telat v cca 20 dnech věku lze prodat od 100 krav k dalšímu chovu 45 býčků (hmotnost 50 kg) a 5 jaloviček. Přibližně 40 jaloviček je třeba zařadit do odchovu k zajištění prosté reprodukce stáda krav. Po případném odchovu do cca 6 měsíců věku by bylo možno od 100 krav ročně prodat cca 42 býčků a 4 jalovičky. Náklady na odchov jednoho telete do 6 měsíců věku (hmotnost 165 kg, přírůstek 720 g na kus a den) lze na základě ukazatelů zjištěných v zemědělských podnicích za rok 1993 (náklady na krmný den 25,00 Kč) odhadnout na 4 000 Kč.

Cena telat prodaných v cca 20 dnech věku i cena odchovaných telat v 6 měsících věku bude záviset na poptávce a nabídce, resp. na cenách jatečného skotu.

III. Odhad nákladů chovu krav kombinovaného a mléčného užitkového typu – Cost estimates of breeding combined and milk utility cow type

Ukazatel ¹		Užitkový typ, dojitost na krávu a rok v l ²			
		kombinovaný ³		mléčný ⁴	
Mléko celkem ⁵	l	4 500	5 000	5 500	6 000
Mléko z objemných krmiv ⁶	l	2 300	2 500	2 800	2 900
Mléko z jadrných krmiv ⁷	l	2 200	2 500	2 700	3 100
Objemná krmiva ⁸	Kč/KD	15,50	16,50	18,00	19,00
Jadrná krmiva ⁹	Kč/KD	13,55	15,40	18,50	21,25
Krmiva celkem ¹⁰	Kč/KD	29,05	31,90	36,50	40,25
Pracovní náklady ¹¹	Kč/KD	12,30	12,85	13,40	13,95
Ostatní položky ¹²	Kč/KD	32,80	33,60	34,10	34,40
Náklady celkem ¹³	Kč/KD ¹⁴	74,15	78,35	84,00	88,60
	Kč/l mléka ¹⁵	6,00	5,72	5,57	5,39
	Kč/krávu a rok ¹⁶	27 065	28 597	30 660	32 339

*Po odpočtu ceny telete (50 kg po 50 Kč) ve výši 2 500 Kč na krávu a rok, 6,85 Kč na krmený den a 0,56 až 0,42 na litr mléka – after deduction of the calf price (50 kg by 50 CK) in the amount of 2500 CK per 1 cow per year, 6,85 CK per 1 feeding day and 0,56–0,42 CK per 1 litre of milk

¹feature, ²utility type, milk yield per cow and year in litres, ³combined type, ⁴milk type, ⁵milk in total, ⁶milk produced by bulky feeds, ⁷milk produced by protein feeds, ⁸bulky feeds, ⁹protein feeds, ¹⁰feeds in total, ¹¹labor costs, ¹²other costs, ¹³costs in total, ¹⁴CK per 1 feeding day, ¹⁵CK per 1 litre of milk, ¹⁶CK per cow and year

IV. Odhad ekonomických výsledků výroby mléka – Estimate of milk production economic results

Ukazatel ¹		Užitkový typ, dojitost na krávu a rok v l ²			
		kombinovaný ³		mléčný ⁴	
Mléko celkem ⁵	l	4 500	5 000	5 500	6 000
Prodej mléka na krávu a rok ⁶	l	4 050	4 500	4 950	5 400
Tržby za mléko ⁷	Kč/rok ¹¹	28 350	31 500	34 650	37 800
Náklady ⁸	Kč/krávu a rok ¹²	27 065	28 597	30 660	32 339
Zisk ⁹	Kč/krávu a rok	1 285	2 903	3 990	5 461
	Kč/krmený den ¹³	3,52	7,95	10,93	14,96
	Kč/l mléka ¹⁴	0,28	0,58	0,73	0,91
Míra rentability ¹⁰	%	4,7	10,2	13,0	16,9

* tržnost 90 % – marketability 90 %

** nákupní cena 7,00 Kč za litr mléka – selling price 7,00 CK per 1 litre of milk

*** náklady z tab. III – costs according to table III

¹feature, ²utility type, milk yield per cow and year in litres, ³combined type, ⁴milk type, ⁵milk in total, ⁶milk sales per 1 cow and year, ⁷sales income for milk, ⁸costs, ⁹profit, ¹⁰profitability rate, ¹¹CK per year, ¹²CK per 1 cow and year, ¹³CK per 1 feeding day, ¹⁴CK per 1 litre of milk

Poněvadž „trh“ s telaty a zástavovými zvířaty není v podmínkách našeho zemědělství dosud příliš rozvinutý, nelze spolehlivě zjistit rozdíly mezi cenou telat kombinovaného a dojného užitkového typu. Proto pro orientační kalkulaci je využito poměru nákupních cen býčků obou užitkových typů vykazovaného ve Spolkové republice Německo. Z tab. V je zřejmé, že ve fungujících tržních podmínkách SRN dosahují prodejní ceny býčků dojného užitkového typu cca 54 % ceny telat kombinovaného užitkového typu, resp. že ceny býčků kombinovaného užitkového typu dosahují cca 195 % ceny býčků dojné populace. V modelové kalkulaci je uvažováno s poměrem cen telat kombinovaného a dojného

ho typu 55 a 35 Kč za jeden kg hmotnosti (poměr 1:0,65).

Odhad ekonomických výsledků chovu krav obou užitkových typů při prodeji telat v cca 20 dnech věku, po ukončení odchovu v šesti měsících věku a po prodeji jatečných zvířat po skončení výkrmu ve vlastním podniku uvádí tab. VI.

Při prodeji 0,5 telete kombinovaného, resp. mléčného užitkového typu po odstavu dosáhnou tržby 1 375, resp. 875 Kč na krávu a rok. Poněvadž z nákladů chovu obou skupin krav (tab. III a IV) je odečtena cena telete stanovená ve výši 50 Kč za jeden kg hmotnosti, zvýší prodej telat celkové tržby a zisk o 125 Kč u krav s kom-

Pramen ¹		Populace ²		Index*
		koombinovaná ³	dojná ⁴	
Stockinger, Weiß	1993	883	289	33
Deerberg a kol.	1992	538	315	59
Ročenka ⁵	1990	543	296	55
	1991	406	224	55
	1992	442	272	61
Tierzüchter 10	1994**	8,90	5,26	59

* kombinovaná populace = 100 – combined population = 100

** DEM za 1 kg hmotnosti – DEM per 1 kg liveweight

¹source, ²population, ³combined type, ⁴milk type, ⁵yearbook

binovanou užitkovostí, u krav dojně populace se tržby a zisk sníží o 375 Kč.

Odhad vlivu produkce a prodej telat v šesti měsících věku na ekonomické výsledky chovu krav vychází z následujících ukazatelů:

- hmotnost telete v šesti měsících věku 165 kg;
- prodej 0,5 telete (82 kg) na krávu a rok;
- náklady na odchov jednoho telete do šesti měsíců věku 4 000 Kč;
- cena narozeného (odstaveného) telete 2 500 Kč;
- prodejní cena telat kombinovaného a dojného užitkového typu 55 a 35 Kč za jeden kg hmotnosti.

Náklady na produkci 0,5 telete dosáhnou 2 000 Kč, včetně ceny zástavových telat pak 3 250 Kč u obou užitkových typů. Rozdíl mezi tržbami za 0,5 telete kombinovaného (4 540 Kč), resp. dojného užitkového typu (2 890 Kč) a náklady na jeho produkci (3 250 Kč) odpovídá 1 290, resp. –360 Kč. O stejnou položku se změní zisk na krávu a rok vykázaný v tab. IV.

VÝKRM JATEČNÝCH ZVÍŘAT

Jednou z možností využití telat (především býčků) je jejich výkrm do jatečné zralosti v zemědělském podniku chovajícím krávy a jejich prodej k jatečným účelům. Ekonomické výsledky i tohoto způsobu chovu skotu budou ovlivněny celou řadou faktorů a vlivů, jako např. dosahovanými přírůstky hmotnosti, nákladovostí chovu, výší nákupních cen a dalšími. Pro jednoduchost modelové ekonomické kalkulace je uvažováno pouze s výkrmem býčků, a to s 0,4 kusu na jednu krávu. Výchozí parametry (přírůstky hmotnosti, porážkové hmotnosti, relace nákupních cen) jsou převzaty z údajů vykazovaných ve Spolkové republice Německo, pro kalkulaci nákladů jsou využity ekonomické ukazatele zjištěné u souboru podniků s výkrmem skotu za rok 1993. Odhad ekonomických výsledků výkrmu býků vychází z následujících parametrů:

- hmotnost zástavových telat 50 kg;

- cena zástavových telat 2 500 Kč na kus;
- přírůstek hmotnosti telat kombinovaného a dojného užitkového typu 950 a 900 g na kus a den;
- porážková hmotnost 580 kg, doba výkrmu 560 a 590 dnů;
- produkce 0,4 kusu na krávu a rok;
- náklady na krmení den 30,00 Kč;
- nákupní cena jatečných býků kombinovaného užitkového typu 40,00 Kč, dojného typu 37,00 Kč za 1 kg hmotnosti (rozdíl 7,5 %).

Z orientačního hodnocení (tab. VII) vyplývá, že při dosažení předpokládaných ukazatelů by se při výkrmu býčků kombinovaného typu dosáhlo zisku ve výši 5 050 Kč na kus a 2 020 Kč na krávu a rok, při výkrmu býčků dojného užitkového typu pak 2 410 Kč na kus a 964 Kč na krávu a rok.

ODHAD EKONOMICKÝCH VÝSLEDKŮ

Odhad ekonomických výsledků (zisku a míra rentability) produkce mléka včetně produkce telat, resp. produkce jatečného skotu, uvádí tab. VI.

V případě prodeje telat po odstavu (v cca 20 dnech věku) by se při chovu dojnic mléčného typu při užitkovosti 5 500 a 6 000 l mléka dosáhlo o 587 Kč (19,4 %) a 2 058 Kč (68,0 %) vyššího ročního zisku než u krav kombinovaného typu při užitkovosti 5 000 l mléka. Rozdíl v míře rentability, která vyjadřuje poměr zisku k vynaloženým nákladům, činí 1,2 a 5,1 %. Podmínkou uplatnění tohoto systému chovu krav v praxi je kromě dosažení uvažovaných výrobních a ekonomických ukazatelů prodej všech býčků po odstavu, to je v cca 20 dnech věku. Pokud by došlo k prodeji býčků až v šesti měsících věku (po skončení „odchovu“), zlepšily by se ekonomické výsledky u kombinované populace krav. Při užitkovosti 5 500 a 6 000 l mléka na krávu a rok by se u dojně populace krav zisk téměř nezměnil. U krav kombinovaného užitkového typu by se při užitkovosti 4 500 a 5 000 l mléka zisk zvýšil o 1 165 Kč (82,6 a 38,5 %). Roční zisk na krávu kombinovaného užitkového typu při užitkovosti 5 000 l

VI. Odhad ekonomických výsledků chovu krav kombinovaného a mléčného užitkového typu – Economic results estimate of breeding combined and milk utility cow type

Prodej telat ²	Zisk ³ , Kč	Užitkový typ, dojivost na krávu a rok v l ¹			
		kombinovaný ⁴		mléčný ⁵	
		4 500	5 000	5 500	6 000
Po odstavu ^{*6}	na krávu a rok ⁷	1 410	3 028	3 615	5 086
	na krmný den ⁸	3,85	8,30	9,90	13,93
	na litr mléka ⁹	0,31	0,60	0,65	0,85
	míra rentability ¹⁰ , %	5,2	10,6	11,8	15,7
Po skončení odchovu ^{**11}	na krávu a rok	2 575	4 193	3 630	5 101
	míra rentability, %	9,5	14,7	11,8	15,8
Po skončení výkrmu ^{***12}	na krávu a rok	2 845	4 463	4 494	5 965
	míra rentability, %	8,2	12,2	11,6	14,8

* cca 20 dnů věku, prodej 0,5 telete od krávy za rok – ca. 20 days of age, sale 0.5 calves per 1 cow per year

** 6 měsíců věku, prodej 0,5 telete od krávy za rok – 6 months of age, sale 0.5 calves per 1 cow per year

*** prodej 0,4 jatečného býka od krávy za rok – sale 0.4 fattened bullocks per 1 cow per year

¹utility type, ²milk yield per cow and year in litres, ³sales of calves, ⁴profit in CK, ⁵combined type, ⁶milk type, ⁷after weaning, ⁸per 1 cow and year, ⁹per 1 feeding day, ¹⁰per 1 litre of milk, ¹¹profitability rate, ¹²after bringing up, ¹³after the end of fattening

VII. Odhad ekonomických výsledků výkrmu býčků – Economic results of bullocks fattening estimate

Ukazatel ¹		Kombinovaný typ ²	Mléčný typ ³
Cena zástavu (cca 20 dnů věku) ⁴	Kč/kus ¹¹	2 500	2 500
Náklady na přírůstek hmotnosti ⁵	Kč/kus	16 800	17 700
Náklady celkem ⁶	Kč/kus	19 300	20 200
Tržby ⁷	Kč/kus	23 200	21 460
Zisk ⁸	Kč/kus	3 900	1 260
	Kč/krmný den ¹²	7,00	2,15
	Kč/l kg hmotnosti ¹³	6,70	2,20
Míra rentability ⁹	%	20,2	6,2
Zisk na krávu a rok ¹⁰	Kč	1 560	504

¹feature, ²combined type, ³milk type, ⁴price of animals put into fattening (ca. 20 days of age), ⁵costs of weight increments, ⁶costs in total, ⁷sales incomes, ⁸profit, ⁹profitability rate, ¹⁰profit per 1 cow and year, ¹¹CK per head, ¹²CK per 1 feeding day, ¹³CK per 1 kg of liveweight

mléka by byl o 563 Kč (15,5 %) vyšší než u krav dojného typu při užitkovosti 5 500 l mléka a o 908 Kč (21,7 %) nižší než u krav dojného typu při užitkovosti 6 000 l mléka. Shodný ekonomický výsledek (stejný zisk) u obou hodnocených populací krav by odpovídal rozdílu v užitkovosti cca 700 l mléka na krávu a rok. Přibližně stejný zisk (4 463 a 4 494 Kč na krávu a rok) lze očekávat při chovu krav kombinovaného a mléčného užitkového typu při dojivosti 5 000 a 5 500 l mléka na krávu a rok s navazujícím výkrmem býčků ve vlastním podniku.

Z uvedených orientačních výsledků a ukazatelů je zřejmé, že ekonomické výsledky chovu dojných krav a kombinovaných plemen ovlivňuje celá řada faktorů. Jsou to především dosahovaná dojivost a nákupní ceny mléka, produkce, způsob využití a nákupní ceny telat, poptávka a nabídka a další. Proto i zjištěné výsledky a ukazatele je nutno považovat za orientační. Vyplývá z nich, že chov krav mléčných užitkových typů by byl ekonomicky efektivnější v případě dosažení užitkovosti

vyšší o 500 až 700 l mléka na krávu a rok než u krav kombinovaného typu. V praxi dosažený rozdíl v ekonomických výsledcích mezi oběma užitkovými typy však bude záviset na celé řadě dalších okolností a na vývoji tržních podmínek. Z výsledků kontroly užitkovosti je známo, že obsah bílkovin v mléce krav kombinovaného užitkového typu je v průměru o 0,1 až 0,2 % vyšší než u krav dojných populací krav. Zohlednění této skutečnosti zvýšením nákupní ceny o 0,10 Kč na 7,10 Kč (1,4 %) za litr mléka by měl u všech hodnocených variant v tab. VI za následek zvýšení zisku u kombinované populace krav o 405 a 450 Kč. Roční zisk u obou užitkových typů krav mohou ovlivnit i rozdílné nákupní ceny vyřazených jatečných krav z chovu, rozdílné ukazatele plodnosti, rozdílná intenzita obměny stáda aj. Výrobní a přírodní podmínky zemědělství v České republice poukazují na možnost a oprávněnost chovu obou užitkových typů skotu. O jejich skutečném rozšíření budou rozhodovat především dosahované ekonomické výsledky.

Z orientačního hodnocení a modelových kalkulací vyplývá, že z ekonomického hlediska je i v podmínkách českého zemědělství oprávněný chov kombinovaných i dojných typů skotu. Při obdobném vývoji výrobních a ekonomických ukazatelů jako v některých vyspělých zemích s dlouhodobě fungujícími tržními podmínkami (především ve Spolkové republice Německo) lze stejnou výši zisku očekávat při rozdílu užitkovosti 500 až 700 l mléka na krávu a rok. V případě, že není zajištění podmínek pro dosažení uvedeného rozdílu v užitkovosti reálné, nelze od chovu dojených užitkových typů krav ve většině případů očekávat ekonomický přínos. Při vytvoření podmínek pro dosahování vysoké užitkovosti (optimální výživa a krmení, odpovídající ustájení, kvalitní a kvalifikovaní ošetřovatelé, vysoká úroveň managementu) a specializaci na produkci mléka je chov specializovaných dojných plemen skotu opodstatněný. V případě nižší intenzity výroby, v horších výrobních podmínkách a ne příliš úzké specializaci lze srovnatelných nebo lepších ekonomických výsledků dosáhnout při chovu krav kombinovaného užitkového typu. V praxi dosahované výsledky se mohou v závislosti na běžné variabilitě, vývoji ekonomických ukazatelů a nabídky a poptávky od modelových výpočtů lišit. Přesto je zřejmé, že dosahování příznivých ekonomických výsledků chovu krav obou užitkových typů vyžaduje vytvoření odpovídajících podmínek.

AVERDUNG, G.: Srovnání výkonnosti evropských plemen skotu v středoevropských výrobních podmínkách. Sborník referátů z konference FAO „Změny v chovu skotu v České a Slovenské republice v podmínkách tržní ekonomiky, VÚCHS Rapotín 1993, s. 95–127.

DEERBERG, K. et al.: Rinder – Report E92. Ergebnisse der Rinderspezialberatung in Schleswig-Holstein. Kiel, Landwirtschaftskammer, 1992.

HOFFMANN, H. – PIRCHNER, F. – DEMPFLER, L.: Comparison of dual versus single purpose cattle. II. Světový kongres aplikované genetiky, Madrid, 1982.

KVAPILÍK, J. – SUCHÁNEK, B.: Ekonomické zhodnocení chovu skotu různých užitkových typů. Živoč. Vyr., 28, 1983, č. 4, s. 269–276.

KVAPILÍK, J.: Ekonomické aspekty chovu diferencovaných užitkových typů skotu. Kolokvium „Uplatnění diferencovaných užitkových typů v chovu skotu“, České Budějovice, 1990, s. 24–27.

STOCKINGER, S.: Ökonomik der Milch- und Rindfleischproduktion. Bayerische Landesanstalt für Betriebswirtschaft und Agrarstruktur, München, 1993.

VONDRÁŠEK, L.: Rozsah a výsledky chovu diferencovaných užitkových typů skotu v České republice. Kolokvium „Uplatnění diferencovaných užitkových typů v chovu skotu“, České Budějovice, 1990, s. 14–18.

Zuchtziel Wirtschaftlichkeit – Deutsches Fleckvieh nach 2000. Arbeitsgemeinschaft Süddeutscher Verbände, 1993.

Došlo 9. 3. 1995

Kontaktní adresa:

Ing. Jindřich Kvapilík, CSc., Zdeňka Kundrátová, Výzkumný ústav pro chov skotu Rapotín, 788 13 Vikýřovice, Česká republika, tel. 0646/41 01

Upozornění pro autory vědeckých časopisů

Z důvodu rychlejšího a kvalitnějšího zpracování grafických příloh (grafů, schémat apod.) příspěvků zasílaných do redakce Vás žádáme o jejich dodání kromě tištěné formy i na disketách.

Týká se to samozřejmě těch grafických příloh, které byly vytvořeny v nějakém programu PC (např. CorelCHART, Quatro Pro, Lotus 1-2-3, MS Excel). Vzhledem k tomu, že nejsme schopni upravit a použít pro tisk všechny typy (formáty) grafických souborů, žádáme Vás, abyste nám také kromě originálních souborů (např. z MS Excel typ *.XLS) zasílali grafické předlohy vyexportované jako bodovou grafiku v jednom z těchto formátů:

Bitmap	*.BMP
Encapsulated Postscript	*.EPS
Graphic Interchange Format	*.GIF
Mac paint	*.MAC
MS Paint	*.MSP
Adobe Photoshop	*.PSD
Scitex	*.SCT
Targa	*.TGA
Tag Image File Format	*.TIF

Redakce časopisu

K PODSTATĚ A POJETÍ ZEMĚDĚLSKÉHO ZÁKONA

TO THE SUBSTANCE AND ORIENTATION OF THE AGRAR ACT

J. Hubáček

Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The Agrar Act is characterized as the supreme valid legal norm regarding the agricultural law. Besides the position and role of agriculture in the national economy, it ascertains its basic relationships to other branches and spheres of the economy. It sets the basic principles of the conditional solution and ascertaining of the framing goals of agriculture with regard to its sustainable development, together with respecting the ecological, social and demographical determinations. Therefore, it creates the frame for forming of agrar policy. The Agrar Act issues from the specifics of agriculture limiting the branch specifics of the reproduction process which form one of the main factors determining the necessity of its existence.

Agrar Act, agrar policy, specifics of reproduction process, sustainable development, nonproduction functions, ecology, market relations, interventions

ABSTRAKT: Zemědělský zákon je charakterizován jako nejvyšší platná legislativní norma v působnosti zemědělského zákonodárství. Vedle postavení a úlohy zemědělství v národním hospodářství vymezuje základní vztahy k ostatním odvětvím a sférám ekonomiky. Zakotvuje základní principy podmíněného řešení a zajištění rámcových cílových záměrů zemědělství se zřetelem na jeho trvale udržitelný rozvoj, při respektování ekologických a sociálně demografických podmínek. Vytváří tak rámec pro formování zemědělské politiky. Zemědělský zákon vychází ze zvláštností zemědělství vymezujících odvětvová specifika reprodukčního procesu, které jsou jedním z hlavních činitelů podmiňujících nezbytnost jeho existence.

zemědělský zákon, zemědělská politika, specifika reprodukčního procesu, trvale udržitelný rozvoj, mimoprodukční funkce, ekologie, tržní vztahy, intervence

ÚVOD

Zemědělský zákon lze prezentovat jako výraz respektování specifik reprodukčního procesu v zemědělství, uznání přínosu mimoprodukčních funkcí – aktivit zemědělství a akceptování negativních důsledků selhávání trhu na ekonomiku zemědělských podniků. Zároveň je však nutno jej chápat i jako výraz legislativně garantovaného finančního zohlednění těchto i jiných objektivně existujících problémů ve prospěch zemědělské prvovýroby.

Při koncipování „Zemědělského zákona“ bude vhodné i prospěšné se poučit z našeho předválečného a zejména pak ze zemědělského zákonodárství předně těch zemí, ve kterých žádoucí podmíněné řešení a realizační uplatnění legislativně právních norem prošlo dlouhodobějším vývojem a postupilo nejdále a již tradičně má žádoucí úroveň, jako např. Spolková republika Německo, Rakousko, Švýcarsko, popř. i USA. Je přitom však zřejmé, že věcně obsahové pojetí a zaměření, rozsah rozpracování, stupeň konkretizace i míra podrobnosti, problémové členění a formální uspořádání „Zemědělského zákona“ jsou v jednotlivých zemích rozdílné, i když touto zákonnou úpravou sledují stejný cíl. Jeho výrazem je legalizace společenského konsenzu podmíněného respektováním postavení, úlohy, významu a nezastupitelnosti produkčních a mimoprodukčních funk-

cí, zajišťovaných zemědělstvím pro národní hospodářství, resp. pro celou společnost.

„Zemědělský zákon“ by měl být z hlediska jeho rámcového vymezení koncipován v podobě obecnějšího pojetí s omezeným rozsahem detailnějších ustanovení, obdobně jako je tomu v sousedním Německu a Rakousku. Tím by bylo zaručeno snadnější dosažení konsenzu a navíc by nevyvstávala naléhavá potřeba jeho časté novelizace. Základní, zejména koncepční, funkční a kompetenční charakteristiky by však měly být v zákoně zakotveny v konkrétnější podobě.

Podrobněji by měl zákon vymezovat zejména:

- cílové záměry agrárně politické koncepce, vč. naznačení možné podoby, do níž by se mělo zemědělství postupně perspektivně transformovat;
- obecnou charakteristiku akceptovatelné soustavy agrárně politických nástrojů;
- uzákonění povinnosti vlády předkládat Parlamentu podrobnou každoroční zprávu o hospodářsko-finanční situaci v zemědělství.

VYMEZENÍ PODSTATY A VĚCNĚ OBSAHOVÉHO POJETÍ „ZEMĚDĚLSKÉHO ZÁKONA“

Ve vyspělých tržních ekonomikách je zemědělská politika zpravidla uplatňována v rámci a ve shodě se „Zemědělským zákonem“. Tento zákon jako nejvyšší

platná legislativní norma zaujímá v působnosti zemědělské legislativy prioritní postavení. Vymezuje úlohu a postavení zemědělství v národním hospodářství s ohledem na zajištění dostatečného množství kvalitních a cenově přístupných zemědělsko-potravinářských výrobků. Zakotvuje základní principy podmíněného řešení a zajištění perspektivních a v rámci nich krátkodobých cílových záměrů v zemědělství se zřetelem na jeho trvale udržitelný produkčně efektivní rozvoj při respektování ekologických a sociálně demografických podmínek.

Takto pojaté legislativní opatření má svoje logické opodstatnění spočívající v tom, že si výkonné a zastupitelské orgány státu uvědomují nezbytnost komplexního přístupu k zemědělství. Posuzují jeho funkce v její celistvosti a propojenosti, a to nejen z hlediska jeho aktivit produkčních, ale v souvislosti s negativními dopady industrializačního procesu i přínosů mimoprodukčních, zejména ekologických s ohledem na zajištění pracovních příležitostí a zachování osídlení venkova a udržení venkovského krajinného prostředí.

Předpokladem přitom je, aby zásady zemědělské politiky rámcově vymezené „Zemědělským zákonem“ respektovaly specifika reprodukčního procesu v zemědělství i zvláštnosti agrárního trhu a zohledňovaly je v rámci působnosti tržního systému.

Právě s ohledem na tyto okolnosti by měl „Zemědělský zákon“ v rámci legislativní soustavy ČR zaujímat své oprávněné a významné postavení. Vedle postavení a úlohy zemědělství v národním hospodářství by měl vymezovat základní vztahy s ostatními národohospodářskými odvětvími a sférami a ve shodě se státní hospodářskou politikou rámcově charakterizovat a vyjadřovat perspektivní cíle zemědělské politiky, vč. představy, do jaké podoby by se mělo zemědělství perspektivně transformovat. Dále by měl obecně charakterizovat možnosti využívání standardních, regulačních, stimulačních a kompenzačních intervenčních ekonomických nástrojů. Stejně tak by v něm měla být zakotvena povinnost vlády předkládat Parlamentu podrobnou informaci v podobě „Zprávy o stavu zemědělství“ („Zelené zprávy“) zpracované na základě průřezového výběrového šetření v tzv. „testovacích podnicích“.¹

Se zřetelem na tyto i jiné okolnosti by se měl „Zemědělský zákon“ ve své podstatě zaměřit na zvýraznění zejména těchto stěžejních problémových okruhů:

- stanovení cílových záměrů agrární politické koncepce,
- každoroční zpracování zprávy o hospodářsko-finanční situaci v zemědělství,

- zajištění trvale udržitelného rozvoje a stability zemědělství,
- zabezpečení potravinové bezpečnosti,
- stabilizace důchodů v zemědělství,
- rozvoj a stabilizace agrárních trhů,
- zajištění a udržení životního prostředí,
- řešení podnikatelské orientace v problémových zemědělských regionech a zajištění podpory přijatých realizačních záměrů,
- finanční spoluúčast státu na rozvojových a útlumových programech,
- vymezení vzájemných finančních vztahů mezi státem a zemědělstvím,
- určení obecné charakteristiky uplatňované soustavy agrárně politických nástrojů,
- zapojení do evropských integračních struktur,
- zahraniční, integrační a obchodní zaměření.

OBCENĚ TEORETICKÁ FUNKČNÍ VÝCHODISKA

Soudobá tržní ekonomika, a tím spíše přechod k ní, se neobejde bez předvídaté a účinné státní hospodářské politiky, která vedle ekonomické, ekologické a sociální rozvojové strategie a respektování ekonomických podmínek vytváří žádoucí, systémové, institucionální a legislativně právní předpoklady pro působení tržně peněžního mechanismu. V rámci a ve shodě se státní hospodářskou politikou se stát proto navíc aktivně angažuje a regulačně, stimulačně a kompenzačně zasahuje ve všech sférách ekonomiky, kde tržní systém z nejrůznějších důvodů selhává a plně nefunguje, resp. se opožděně „adaptuje“ a včas nereaguje a navíc není schopen řešit problémy externalitní povahy.

Nezbytnou součástí státní hospodářské politiky je agrární a v jejím rámci především zemědělská politika, respektující zvláštnosti a specifika reprodukčního procesu v zemědělství a zemědělsko-potravinářského trhu v jejich makro a mikroekonomické podmínkách.

Z tohoto hlediska je nutno koncipovat „Zemědělský zákon“ i posuzovat agrární politickou koncepci s ohledem na zvýraznění vlastní zemědělské politiky, nikoliv jako výraz partikulárních zájmů, představovaných resortním zemědělským orgánem – ministerstvem zemědělství. Ale nezbytně ji chápat jako soustavu dlouhodoběji koncipovaných strategických cílových záměrů a prostředků – hospodářských opatření a ekonomických nástrojů k jejich dosažení.

Hlavním posláním a úlohou resortního ministerstva zemědělství je tedy podílet se aktivně na přípravě těch-

¹ Data výběrového řešení z testovacích podniků, získávaná v jednotném členění a zpracovaná podle závazné osnovy, by byla v intencích zákona využívána jako podklad pro zpracování „Zprávy o stavu zemědělství“ („Zelené zprávy“). Tuto zprávu by každoročně předkládalo MZe ČR vládě ČR a ta po projednání následně Parlamentu. Na podkladě tohoto dokumentu by pak byly se souhlasem Parlamentu uvolňovány finanční zdroje ze státního rozpočtu na korekci výrobně ekonomických a sociálně ekonomických odchylek od předpokládaného vývoje, při respektování sociálně ekonomických tendencí v ostatních sférách ekonomiky.

K zajištění takto pojatého a spolehlivě fungujícího informačního systému je nutno vytvořit síť vhodně zvolených a vybraných podniků, zabezpečit výběr sledovaných základních ukazatelů výběrového šetření, stanovit strukturu „Zprávy o stavu zemědělství“ a dále pak provést praktické ověření vypovídací schopnosti tohoto projektu.

Při vstupu České republiky do Evropské unie by se z dané sítě testovacích podniků, zúžené na určitý reprezentativní soubor, musely povinně ročně předkládat hospodářsko-finanční výsledky a příslušné stanovené výrobně ekonomické údaje do informačního databázového systému tohoto integračního seskupení.

to rozhodnutí a po jejich prosazení do agrární, resp. zemědělské politiky ve vymezených sférách zohledňovat, iniciovat a realizovat nezbytné interaktivně podmíněné korektivy.

Ministerstvo zemědělství by tak mělo na základě změn situace a nově nastalých podmínek průběžně analyzovat chování a aktivity příslušných skupin, příp. i jednotlivých dominujících ekonomických – tržních subjektů a signalizovat potřebu případných zásobovacích, výrobních, odbytových, finančně intervenčních (dotačních, subvenčních, úvěrových, úrokových, fiskálních, celních) regulačně pojatých podmíněných změn a korekcí agrární i hospodářské politiky v jejich makro i mikroekonomických souvislostech.

PODMÍNĚNOST „ZEMĚDĚLSKÉHO ZÁKONA“ A AGRÁRNĚ POLITICKÉ KONCEPCE

Má-li být takto chápána agrární politika, resp. agrárně politická koncepce v jejím širším (APK) či užším (zemědělství) pojetí skutečně konceptuální, předvídací a také účinnou, musí respektovat a opírat se o komplexně, systémově a věcně obsahově pojatý „Zemědělský zákon“ a ve shodě s ním i dlouhodoběji podmíněně koncipovaný „Agrární program“. Tedy o účelově směřovaný rozvojový projekt vycházející ze sledovaných perspektivních cílových záměrů, z analýzy výchozí situace, vymezující (specifikující) odhadnutelná rizika, postupy, přístupy a formulující strategické cíle agrárně průmyslového komplexu – výrobní, sociální a ekologickou rozvojovou strategii. Takto pojatý „Agrární program“ se tak stává ve shodě se „Zemědělským zákonem“ základním východiskem pro formulování zpravidla dlouhodobě pojaté agrární a v rámci ní i zemědělské koncepce. Ta v závislosti na konkrétních podmínkách, věcně obsahově, místní a časově variabilně nastalých situacích „indikuje“ patřičná rozhodnutí i zajišťovací opatření a vytváří tím žádoucí předpoklady k postupnému dosažení příslušných strategických cílů. To znamená i včetně záměrů podmíněných např. prosazováním reformního procesu při respektování zvláštností přechodového období se zřetelem na řešení problematiky výrobně ekonomické, organizačně řídicí, vlastnické a velikostního uspořádání jednotlivých druhů, typů a forem zemědělských podniků.

Podmínkou přitom je, aby zásady agrární politiky vedle vymezené rozvojové strategie vytvářely příslušné systémové, institucionální a legislativně právní předpoklady, akceptující státní regulační zásady slučitelné s tržně peněžním systémem. Tedy taková protřžní opatření, která nepotlačují obecně platné ekonomické principy – přístupy a respektují přitom odvětvové zvláštnosti, zejména pak reprodukční specifika zemědělské výroby a také doprovodné mimoprodukční funkce zemědělství, zejména krajinotvorné, ekologické v jejich podmíněnosti k sociálně demografickým aspektům.

Ne zcela vyjasněné i odlišné názory na pojetí a úplnost agrárně politické koncepce vedly k jeho opakovanému projednávání, oddalovanému schválení a přijetí.

To nakonec poznamenává a ve své podmíněnosti ztěžuje koncipování odpovídající proreformní hospodářské politiky v zemědělství a nakonec i ve zpracovatelském potravinářském průmyslu. Agrární politická koncepce v dosavadní podobě však ne zcela postihuje a ve své celistvosti a propojenosti řeší celou šíři a hloubku problematiky.

Stávající agrárně politická koncepce je tak z hlediska svého pojetí i konceptního vymezení od žádoucího, akceschopného, operabilního a hlavně realizovatelného programu stále poněkud vzdálena. Namísto důkladné analýzy současného stavu a jeho příčin, jasných cílů dalšího vývoje a zřetelnějších postupů a přístupů jak k nim dospět, se „Agrární program“ v řadě případů prezentuje opětným opakováním již v předchozích obdobných dokumentech zdůrazněných obecných, byť závažných reformních východisek.

PRIORITNÍ VYMEZENÍ A ZAJIŠTĚNÍ PODNIKATELSKÝCH ROZVOJOVÝCH AKTIVIT

Zemědělství však nezbytně vyžaduje rámcově vymezenou perspektivní koncepci, z které by mohly zemědělské podniky vycházet při své praktické rozvojové a podnikatelské činnosti.

Agrárně politická koncepce by měla vedle výrobně ekonomické problematiky i mimoprodukčních, resp. doprovodných funkcí zemědělství klást větší důraz i na okruh jiných závažných zejména sociálně ekonomických problémů. Vedle sociálně pracovních aspektů by měla nastinit či řešit např. i to, kdo převezme zejména po státních statcích a příp. i zemědělských družstvech některé sociální, resp. infrastrukturní aktivity, které pro venkov zajišťovaly (např. provoz jídelen, školek, zásobování, dopravu apod.).

Pokud jsou tyto závažné problémy v „Základních principech zemědělské politiky vlády do roku 1995 a na další období“ uvedeny, pro navrhovaná možná řešení a realizační zajištění i prosazení budou však sotva vytvořeny dostatečné finanční předpoklady k jejich krytí.

Stejně tak zemědělství stěžejí samo vyřešení závažné ekologické problémy do značné míry způsobené průmyslem, ať již přímo prostřednictvím exhalací a odpadů, anebo nepřímo dodávkami méně kvalitních agrochemikálií, zvláště průmyslových hnojiv a chemických ochranných přípravků, či nedokonalé – ekologicky nevhodné techniky a technologie.

A právě zpracování a řešení ekologické problematiky v její širší podmíněnosti chybí. Bez jejího dořešení se jeví utopická i představa o prosazování či dokonce širšího pojatého provozování organického (alternativního) zemědělství a výroba ekologicky přijatelných a zcela zdravotně nezávadných potravin.

Tyto i jiné nikoliv kritické připomínky samozřejmě neznamenají, že „Základní principy ...“ nenastihují určitý, byť ne zcela dostatečný rámec pro žádoucí řešení agrární problematiky.

I když se na jejich konečné verzi mnohé v pozitivním smyslu změnilo, je ke škodě, že vedle ministerstva

zemědělství a Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky se na jeho zpracování nemohly v rámci kompetenčních předpokladů a možností aktivněji podílet i zainteresované stavovské (zájmové) zemědělské agrární organizace (Agrární komora, Českomoravský svaz zemědělských družstev, Sdružení soukromých zemědělců Čech, Moravy a Slezska, Svaz vlastníků půdy a soukromých rolníků), ale i jiné agrární instituce, podnikatelské svazy, zemědělské strany apod.

Jak se ukazuje, právě konfrontace názorů k tomuto dokumentu chybí asi patrně nejvíce. Je proto tedy žádoucí, aby byl i nadále přístupný k dalším nezbytným korekcím, úpravám i změnám.

PODMÍNĚNÉ ZOHLEDNĚNÍ A ŘEŠENÍ EKONOMICKÝCH PROBLÉMŮ REFORMNÍHO PROCESU

Uvedené okolnosti mají zvlášť negativní dopady pro vytváření komplexně pojaté agrární politiky. Ta nikoliv zcela transparentně obráží zejména současnou nepřiznivou výrobně ekonomickou resp. odbytovou či finanční situaci a vůbec veškeré stávající problémy zemědělství předurčené nejen minulým direktivním systémem, či jen existencí státního nebo družstevního zemědělského sektoru. Nemalou měrou jsou navíc spojeny i s řadou současných reformních problémů, ke kterým dochází právě při přechodu k tržní ekonomice v důsledku nedocení specifika zemědělské výroby a zvláštností agrárního trhu a vytvoření nezbytných, státní hospodářskou politikou usměrňovaných přechodových opatření. Negativní roli v této souvislosti sehrálo i přecenění možností trhu při zjevném podcenění monopolu dodavatelských a odběratelských průmyslových odvětví, stejně jako obchodu. Zvlášť kritické výhrady lze přitom vznést i k vytváření odpovídajících legislativně právních předpokladů, v důsledku chybějících zejména hospodářských zákonů.

Právě v souvislosti s koncipováním „Základních principů...“ zemědělské politiky a formováním agrární politické koncepce současně vyvstává potřeba v návaznosti na řešení systémové a institucionální problematiky přistoupit ke zpracování a iniciování „Zemědělského zákona“. Ten jako nejvyšší platná legislativní norma v působnosti zemědělského zákonodárství by měl zaujmout prioritní postavení a vytvářet legislativně právní rámec pro prosazení současných i perspektivních záměrů zemědělské politiky v jejím užším i širším pojetí. Tedy navíc i se zřetelem na vstup České republiky do evropských integračních struktur a přizpůsobení se jejich legislativním normám.

ZÁVĚR

Aktuálnost zpracování a v nejbližší možné perspektivě přijetí „Zemědělského zákona“ lze z hlediska jeho významu předně spatřovat v iniciování zákonné povinnosti každoročního vypracování „Zprávy o stavu zemědělství“ s jejími přímými funkcemi iniciačními a kontrolními i nepřímými zásahy regulačními, stimulačními a kompenzačními. Smyslem této tzv. „Zelené zprávy“ je průřezově podávat poměrně podrobný analytický přehled o celkové situaci v zemědělství. Její součástí se zároveň stává návrh příslušných konkrétních opatření na řešení v prvovýrobě zjištěných výrobně ekonomických a sociálně ekonomických odchylek od předpokládaného vývoje, při respektování celospolečenských sociálně ekonomických tendencí.

Ministerstvem zemědělství každoročně předkládanou zprávu by měla ze zákona po projednání vláda předkládat k určitému pevně stanovenému ročnímu termínu ke schválení Parlamentem.

Jedná se přitom o dokument, který má platnost zákonné normy, která není závislá na bezprostřední konstelaci politických snah i sil a ani na stávajících výkyvech či změnách veřejného mínění. Principiálně daný přístup k širší odpovědnosti za vývoj odvětví zemědělství, vč. zákonem upravené modifikace informačního systému, jsou spolehlivou a zvláště v západoevropských podmínkách dlouhodobě ověřenou zárukou zpracované funkčnosti přijatého přístupového řešení.

Dočasně lze sice zpochybňovat či znevažovat základní pojetí i východiska dané dosavadními zahraničními zkušenostmi a konkrétní běžnou praxí. Jakmile se však stane aktuální náš vstup do Evropské unie, bude také nezbytné účelně přizpůsobit se i jejich legislativním, systémovým, organizačním i administrativně správním podmínkám.

Perspektivně lze přijetí „Zemědělského zákona“ a aktuálnost jeho potřeby oddálit argumentací, že reformní proces našeho zemědělství není doposud uzavřen, případně že nesdílíme finančně intervenční a kvotační praktiky uplatňované v západoevropském zemědělství apod. To ovšem neznamená, aby se s patřičnou prozíravostí k přípravě a zpracování zákona nepřistoupilo již v současnosti.

Vzhledem k tomu, že zvláštnosti zemědělství podmiňující odvětvové specifika reprodukčního procesu jsou jedním z hlavních činitelů, které nezbytnost existence „Zemědělského zákona“ předurčují, zabývá se jimi další příspěvek v tomto čísle ZE.

Došlo 29. 12. 1994

Kontaktní adresa:

Doc. ing. Josef Hubáček, CSc., Mánesova 88, 120 00 Praha 2, Česká republika, tel. 02/627 25 97

INFORMATION OF THE ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE FOR AGRICULTURE AND FOOD INDUSTRY IN BRATISLAVA ACTIVITIES

The Economic research Institute for Agriculture and Food Industry in Bratislava is the only specialized research institution in Slovakia which is focused on the problematics of the agriculture and food industry sectoral economics, farm economics and the problematics of economic and social policy of the agro-industrial complex (AIC). It sustains the continuance of the agrar economic research in Slovakia, which has a 75 years-old tradition.

In the period of 1990–1994, the Institute joint in the work regarding the economic reform of agriculture and food industry.

In this period, the research work of long-term and conception character, which would be adequate of the applied strategic research character, was stopped.

Its activities were, in endeavor of saving the existing intellectual and labor capacities of the Institute, aimed at solving the tasks for the Ministry of Agriculture and for advisory services for the entrepreneur sphere.

The concrete problematics solution was aimed at :

- concept of agrar and food policy, including elaboration of the Green Report
- agricultural production macro-economic regulation
- the AIC market development macro-economic forecast and the food market after price liberalization short-term forecast
- AIC information system for the government economic and social policy
- commodity situation and outlook reports
- market regulations (for grains and milk) as the market regulation tools
- actualization of the bonitation information system (IS) and land price computation
- development programs in plant and animal production (potatoes, sugar beet, pigs, beef cattle)
- impact of the European Union (EU) Association Agreement on Slovak agriculture
- restructuralization of agricultural production in the regional structure
- restructuralization of selected food industry branches
- transformation of ownership relationships, forming and organization of AIC entrepreneur structure with the focus on privatization
- evaluation of the small and middle-sized farms activities

This orientation enabled the Institute to overcome the transition period but has not constituted the perspectives for sustained development of the scientific branch nor for the scientific basis of agrar policy in Slovakia.

Besides solving these up-to-date questions of agrar policy, the Institute has begun, being commissioned by

the Ministry of Agriculture of the Slovak Republic (MA SR), to provide the function of the national participant working place for the FAO Global Information and Early Warning System (GIEWS) and of the contributor for the commodity reports preparation in co-operation with the USA Economic Research Service (ERS).

We have also co-operated in elaborating materials for OECD and other international institutions.

In the frame of international co-operation, the Institute takes part in the project " Transformation of Agriculture towards Family farms in the Post-Socialist Middle Europe", through the COST program. The project is co-ordinated by the Liverpool University.

The Institute was commissioned with creating, elaborating and overlooking the MA SR Central Data Base. Since 1991, it owns the CD 4375 computer and the INFORMIX data base. The contents of the data imputed into the Central Data Base can constitute the determining factor which also defines its function in the agriculture restructuralization process. At present, there exist three basic data sources regarding agriculture in Slovakia, including the state statistics, the MA statistics including sample surveys made by the Institute and the statistics of the Ministry of Finances (Custom – Duty Statistics). The individual data are rendered anonymous. The Central Data Base incorporates data structured into CD sub-systems according to the kind of information, including natural resources, agriculture, processing industry, economic analyses and marketing.

An important part of our work consists also in advisory and consulting service for agricultural subjects. Besides helping the farmers, it also forms for us the source of back-log information about the way the farm sphere assimilates the agrar reform. The Institute has elaborated a great number business plans, agricultural co-operatives transformation projects and state farm privatization projects and has also evaluated property for the use of the "big privatization ". An important part of this work was formed by the land price computing for enterprising subjects.

Concept of further orientation of the Institute's activities

At present, there occurs a qualitative change of the Institute's activity orientation. The Institute was accredited by the Ministry of Agriculture for leading and organizing the activities regarding association of Slovakia into EU in the area of agriculture.

The main role of the Institute will lay in strategic applied research in the area of agrar economics forming

the base for the economically, ecologically and regionally balanced agrar policy with regard to the future integration into EU. For this reason, the central research problematics will include "Problematics of the Slovak Republic integration into EU from the point of view of agrar economics and policy".

There will be elaborated information issue materials for the future negotiation procedures in the preparation process of associating Slovakia into EU focused on the problems of agrar products market, profitability of agricultural production and environment and settlement protection.

The problematics is thematically focused on the cost-price comparison of Slovak Republic fundamental agrar commodities with the level of EU and world prices both at present and in the time horizon of the accession, on the analysis of comparative advantages in the fixed assets area and their organizational structure, human resources, natural conditions, market proximity, traditional market relationships and marketing presuppositions. Further, an analysis of preferences and concessions efficiency according to the "Association Agreement" will be elaborated. An important part of the activities will be formed by the activities regarding implementation of the testing enterprises net which will form the basis of information system compatible with EU and implementation of regional systematics and classification in the conditions of Slovakia.

In the first year of solution, the activities will be focused mainly at evaluation of the Slovak agriculture competitiveness in the united market conditions, at the evaluation analysis of the European Agreement and World Trade Agreement conditions efficiency from the point of view of Slovak agriculture. The comparative advantages in the area of human resources analysis will be done. Further, Slovak regions stratification according to the EU program of marginal areas economic re-vitalization and enterprising sphere re-structuralization and adaptation regional and territorial classification will be included.

The second fundamental area of research will lay in "Agrar policy actualization including elaborating of the Green Report".

In the frame of this, economic and factual development of agro-food sector will be permanently analyzed with regard to the impact of agrar policy tools and implements and to the process of enterprising sphere adaptation to the changing conditions of economic environment. On the basis of complex system of knowledge, the short-term development will be forecasted and justified propositions of agrar policy tools and implements actualization will be elaborated.

In solving this problematics, the issue is the actual social need of active forming economic environment of the sector's subjects taking into consideration objective needs outcoming from the national economy transformation character.

Therefore, the activities are aimed at the analysis of the macro and micro-economic characteristics of agro-food sector connected to the agrar policy tools impact and enterprising sphere adaptation to the changing conditions of economic environment, as well as at constructing and verification of development models and scenarios according to the different incoming conditions variants including implementation of agrar policy tools in the area of market regulation, trade exchange conditions, subsidies etc., and that especially from the point of view of approximating and perspective integration into the EU market. Realization projects of agrar policy tools changes respecting their harmonization to the national economy transitive character and gradual adaptation to the European integration structures mechanism will be elaborated.

In the frame of this problems research solution, there are prepared the data for the "State of the agro-food sector and economic conditions of conceptual designs realization report", including enterprising subjects in agriculture and food industry income situation analysis together with the economic tools actualization propositions. It is supposed, that also the models of supply, demand and agrar policy changes will be processed.

The third fundamental research area is aimed at solution of the agrar market problems.

In the frame of that, repeated analyses and forecasts of Slovak Republic agrar market regarding main agricultural and food commodities will be periodically done. There will be created a market information system including the interpretation and targeted studies of Slovak agriculture competitiveness in the frame of CEFTA and the third countries will be elaborated.

In the first year, the research solution will be aimed at making the agrar and food market analyses and forecasts and analyzing the conditions of Slovak agriculture on the CEFTA countries market competition possibilities. The agricultural commodities production costs are analyzed including the impact of input prices changes on costs and basical economic indices of selected food industry branches.

Among the other tasks the Institute will provide regularly, are the activities of evaluating the agricultural land. The Institute will provide for the actualization of data regarding land price, which are deposited at the Bonitation Data Bank, regarding the objective changes.

The Institute will also solve the problems connected with the state farms privatization and evaluate the small and middle business subjects in agriculture successfully in agro-food sector.

The scientific and research knowledge obtained through solving the problematics mentioned will contribute to formulating the propositions and tools of the most actual agrar policy problems in the whole branch of agriculture and its enterprise sphere.

ROZŠÍŘENÍ EVROPSKÉ UNIE O STÁTY VÝCHODNÍ EVROPY

Od konce osmdesátých let se státy východní Evropy nacházejí v reformním procesu, který je doprovázen výrazným poklesem výroby, a tím současně ovlivňuje vývoj v zemědělství. V důsledku zhroutení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) ztratily některé země zaměřené na vývoz, jako Maďarsko a Bulharsko, velkou část svých nejvýznamnějších agrárních trhů. Současně státy Visegrádské skupiny (Polsko, Slovenská republika, Česká republika a Maďarsko) otevřely své agrární trhy mezinárodní konkurenci. V roce 1994 se však opět zvýšila ochranná opatření proti agrárním dovozům především v Polsku, Rumunsku, SR a Maďarsku. Na druhé straně se státy Visegrádské skupiny na počátku roku 1995 dohodly o urychleném vzájemném odstranění cel pro agrární výrobky.

Klesající kupní síla obyvatel vedla k poklesu poptávky spotřebitelů po určitých potravinách s vysokým stupněm zpracování, které byly nahrazeny levnějšími výrobky. Vedlo to k absolutnímu poklesu spotřeby, s různou intenzitou dopadu v jednotlivých zemích. Pokles výroby vyvolal klesající poptávku se ještě zesílil v důsledku masivního odstraňování subvencí. Avšak v některých státech jsou již opět patrné známky mírného zotavení poptávky po hodnotných potravinách, a také nového zvýšení agrárních subvencí, které však dále zůstávají hluboko pod úrovní EU. Protože monopoly v odvětvích vstupů do zemědělství i v odvětvích navazujících na zemědělství ve velké míře setrvávají dále i po privatizaci, zůstala důchodová situace zemědělců i přes mírné zlepšení v některých zemích v roce 1994 povážlivá. Od konce osmdesátých let rostou ceny vstupů výrazněji než ceny produktů (outputu).

Restrukturalizace zemědělství, tj. transformace bývalých zemědělských družstev, restituace půdy a ostatních výrobních prostředků a privatizace státních statků, přináší v některých zemích nejistotu a roztržistost zemědělských podniků a chodu výroby. Přesto se např. v Maďarsku a ČR, kde restrukturalizace pokročila nejvíce, podařilo po navrácení pozemků původním vlastníkům roztržistosti výroby zabránit. Stará zemědělská družstva zde byla transformována do družstev skutečných vlastníků, čímž mohly být zachovány výhody vzestupné škály výnosů. Doposud se jen málo vlastníků půdy rozhodlo pro malorolnické hospodaření v zemědělství. Je to způsobeno mimo jiné nedostatečným rozvojem trhu zemědělské půdy a chybějící příslušnou kvalifikací (s výjimkou Polska). Zdá se však, že v rovnoprávných podmínkách soutěžení případně malorolnickému sektoru vedle větších zemědělských podniků spíše doplňující úloha.

Zatímco transformace hospodářství ve státech Visegrádské skupiny výrazně pokračuje, v ostatních státech východní Evropy probíhá pomaleji. Státy Visegrádské skupiny se také jeví dlouhodobě jako první kandidáti pro rozšíření EU na východ. Asociační dohody uzavřené v roce 1991 mezi EU a státy Visegrádské skupiny přesto přinesly zatím jen málo změn ve velmi senzibilním odvětví zemědělství.

Přibližování polského zemědělství k EU bude ovlivňováno jak některými významnými externími faktory (jako Uruguayské kolo a asociační dohoda s EU), tak i mnohými vnitřními okolnostmi. Vnitrostátně představují tradiční malé rodinné podniky (existující i v období komunistického režimu) s průměrnou výměrou kolem sedmi hektarů specifický problém, který sebou nese vysokou přezaměstnanost a nízkou hospodárnost. Proces koncentrace v tomto sektoru je pravděpodobně nevyhnutelný. Jelikož však nezaměstnanost v polském hospodářství je v současné době již velmi vysoká, jen málo pracovníků uvolněných ze zemědělství by mohlo nalézt nové pracovní příležitosti v jiných hospodářských odvětvích. Zůstává otevřena otázka, zda se polská vláda chopí tohoto obtížného problému a zda bude schopna nalézt řešení tohoto dilema.

Po výrazném poklesu výroby slovenského zemědělství, vyvolaném reformou v období mezi roky 1990 a 1993, se agrární sektor v roce 1994 stabilizoval a jeho krátkodobé i střednědobé vyhlídky se jeví příznivé. Výrazný růst produkce však nelze očekávat.

Během transformačního procesu v České republice trvale klesal podíl zemědělství na hrubém domácím produktu a v roce 1994 dosáhl 4,5 %. Český agrární sektor tak vykazuje nejnižší podíl ze všech států východní Evropy. Přízpusobovací fáze provázená poklesem zemědělské výroby se zřetelně blíží ke konci.

Také proces adaptace v maďarském zemědělství se zjevně blíží ke konci. Další stabilizace, resp. zotavení maďarského zemědělství orientovaného na vývoz, bude záviset především na tom, zda Maďarsko najde přístup k trhům nejdůležitějších odběratelů v EU.

V každém případě budou pro budoucí vývoj zemědělství států Visegrádské skupiny příznačné především snahy o přiblížení k EU. Dlouhodobým cílem těchto států bude jejich úplná integrace do politických a hospodářských struktur EU.

Nejvýznamnější hospodářské principy země EU spočívají ve volném pohybu zboží, kapitálu a služeb. Citlivé odvětví zemědělství je však z těchto obecných principů vyloučeno. Původní zásady společné agrární politiky (SAP) mohou být zjednodušeně charak-

terizovány jako společná finanční odpovědnost za SAP a jako agrární obchod bez bariér v rámci EU a s bariérami vně EU. Protože se ochrana zemědělství EU před světovým agrárním trhem v průběhu let zvýšila, současné ceny výrobků na vnitřním trhu EU značně převyšují ceny na světovém agrárním trhu. Subvence do zemědělství jsou vysoké a setrvává zřetelný protekcionismus EU v obchodě se zeměmi mimo EU. Agrární reforma EU z roku 1992, která předpokládá přesun dotací cen ve prospěch dotací důchodů, a také snížení nadprodukce a vysokých nákladů, přinesla prozatím jen skromné výsledky. Zemědělství v EU odebírá polovinu a chudé regiony EU užívají čtvrtinu rozpočtu EU z celkové výše kolem 80 mld. ECU.

V případě společného vstupu států Visegrádské skupiny do EU by se agrární ceny pro zemědělce ze zemí Visegrádské skupiny při nezměněné SAP výrazně zvýšily, neboť v přepočtu na ECU jsou dnes výrazně pod úrovní EU. Oživilo by to zemědělskou výrobu v nových východních zemích EU a konečně – z důvodů zvyšující se nadprodukce – by se světové ceny mohly mírně snížit. Na druhé straně postupná realizace dohod, dosažených během Uruguayského kola (postupné odstraňování subvencí v oblasti zemědělské výroby a agrárních vývozů a také zmírňování agrárního protekcionismu), by přinesla mírný cenový vzestup na světovém trhu. Uvnitř EU-15 by však realizace výsledků Uruguayského kola způsobila pokles dnes velmi vysokých agrárních cen a zemědělské výroby. Oba protichůdné trendy by pravděpodobně vedly ke vzájemné kompenzaci, čímž by se nabídka zemědělských výrobků z rozšířené EU (EU-15 plus státy Visegrádské skupiny) podstatně nezměnila, a tím by asi také neměla podstatné dopady na světové ceny v agrárním obchodě.

Vyšší agrární ceny uvnitř rozšířené EU by znamenaly vyšší důchody pro zemědělce ze států Visegrádské skupiny. Současně by zde ale také vzrostly ceny spotřebitelské a přiblížily by se úrovni EU. Proto by spotřeba potravin ve státech Visegrádské skupiny mohla dočasně narůstat pomaleji než důchody obyvatelstva a agrární produkce. Tyto agrární přebytky vyprodukované v zemích Visegrádské skupiny levněji než v EU-15 by v případě neexistujících obchodních bariér uvnitř rozšířené EU našly pravděpodobně cestu ke spotřebite-

lům v EU-15 a představovaly by tedy další adaptační tlak na zemědělce v EU-15.

Je jisté, že při nezměněné SAP by se náklady na rozšíření EU směrem na východ, za předpokladu rovnoprávného postavení „nováčků“ ze zemí Visegrádské skupiny, mohly až zdvojnásobit, což by ovšem bylo absolutně finančně nezvládnutelné. Nemělo by se proto v diskusích o budoucím rozšíření EU pohlížet na dnešní velmi skromný stav reformy v EU staticky, neboť téma budoucího rozšíření EU směrem na východ bezprostředně souvisí s radikální reformou Společné agrární politiky.

Země Visegrádské skupiny doufají v realizaci dohod Uruguayského kola, která by znamenala velmi výrazný krok ve sbližování. Za základ výpočtu pro odstraňování subvencí byla ve většině případů stanovena druhá polovina 80. let – v této době bylo jak v západoevropských, tak i východoevropských zemích zemědělství silně subvencováno. Dohodnutá krácení se mají uskutečnit v jednotlivých zemích v období mezi rokem 1995 a 2000. Agrární subvence ve státech Visegrádské skupiny se výrazně snížily již v procesu transformace a v mnoha případech byl cíl roku 2000, pokud jde o rušení subvencí, dokonce překročen. Některým zemím Visegrádské skupiny se tím otvírá určitý prostor, aby do roku 2000 částečně své agrární subvence zvýšily. S ohledem na současnou povážlivou rozpočtovou situaci těchto států lze možnost určité agrární politiky jen stěží předpokládat.

Zemědělství bude představovat významné, ale i obtížné téma v jednání jednotlivých zemí Visegrádské skupiny s EU o rozšíření EU směrem na východ. Tak jako tak zemědělství ve státech Visegrádské skupiny stojí podle kritérií Uruguayského kola spíše na konci transformačního procesu, zatímco agrární sektor v EU se nachází na počátku této bolestivé cesty a tak i v případě dlouhodobého „východního“ rozšiřování EU se dostane pod silný transformační tlak. Protože agrární lobby EU a zástupci subvencovaných regionů EU se obávají, že jejich podíly na celkových výdajích EU po vstupu zemí Visegrádské skupiny bude nutné snížit, budou jednání o rozšiřování EU pravděpodobně vyžadovat delší dobu.

Překlad: ing. Eva Dyková, VÚZE Praha

Zdenek Lukas, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Wien, Österreich

Vznik a rozvoj farmářských hospodářství na Ukrajině se stal zákonitým výsledkem procesu privatizace družstevního a státního vlastnictví v odvětví. Tato forma hospodaření, jak potvrzují zkušenosti ostatních zemí, ve své podstatě vyhovuje efektivnímu využívání zdrojů v zemědělství a tedy i zvýšení efektivnosti výroby, protože se zde v plné míře uplatňuje ekonomická zainteresovanost samotných výrobců na této vyšší efektivnosti, neboť právě výrobci jsou ve většině případů zároveň vlastníky výrobních prostředků nebo si část z nich pronajímají.

Vývojové tendence v počtu farem a jejich produkce

Počet farmářských hospodářství na Ukrajině se dosud zvyšuje. Na počátku roku 1994 jich bylo 27 700 oproti 2 100 v roce 1992. Ukrajínští farmáři hospodaří na 1,3 % celkové rozlohy zemědělské půdy (558 000 ha, z toho 505 000 ha představuje orná půda). Přitom 50 % půdy je předáno farmářům do trvalého užívání, o něco více než 4 % ve formě soukromého vlastnictví a pronájmu a 41 % ve formě doživotního užívání. Všichni farmáři dohromady využívají práci 16 tisíc námezdních dělníků. Rodinní příslušníci na farmě se většinou zabývají zemědělskou výrobou. V průměru na jedno hospodářství připadají 2–3 stálí pracovníci.

V současné etapě je pro farmářská hospodářství charakteristická rozmanitost výrobní struktury, přičemž pouze část výroby má charakter zbožní výroby. Tak ze 6–8 výrobních odvětví mají ve farmářských hospodářství pouze 4–5 zbožní charakter. Jestliže farmáři vypěstovali v roce 1993 1,3 % celkové sklizně obilovin (572 tis. t), cukrové řepy – 1,2 % (390 tis. t), slunečnice – 2,5 % (52 tis. t), pak do zbožního oběhu předali pouze 323 tis. t obilí, 23,2 tis. t slunečnicového semena, 362 tis. t cukrové řepy. V roce 1993 farmáři vyrobili více než 7,3 tis. t masa (živé hmotnosti) a 16,2 tis. t mléka, což představuje v přepočtu na jedno hospodářství v průměru 0,3 t masa a 0,7 t mléka. Ve formě zboží bylo realizováno pouze 6 tis. t masa a 0,7 tis. t mléka, více než 10 mil. kusů vajec a 53 tis. t vlny v přepočtu na čisté vlákno. V přepočtu na jedno hospodářství farmáři realizovali 15,2 t cukrové řepy, 13,3 t obilí, téměř 1 t slunečnicového semena, 0,5 t zeleniny, 0,34 t brambor, 0,17 t masa (v živé hmotnosti) včetně drůbeže, 0,14 t mléka, 430 vajec a 2,2 kg vlny.

Celkově farmářská hospodářství věnují více pozornosti rostlinné výrobě než živočišné, což je spojeno s nedostatkem hospodářských budov, pracností výrobních procesů, nedostatkem prostředků jejich mechanizace a zařízení na zpracování produkce. V hospodářstvích mají pouze 21 tis. kusů hovězího dobytka (z toho 10,4 tis. krav), 24 tis. prasat, 20,3 tis. ovcí a koz, tisíc koní, 173 tis. kuřat. V přepočtu na jedno hospodářství, zabývající se živočišnou výrobou, připadají 3 kusy hovězího dobytka a prasat.

Zpracováním vyrobené produkce (mléka na máslo a sýry, zrna na mouku, výrobou salámů, konzervovaného ovoce a zeleniny) se zabývá pouze 407 hospodářství. A to přesto, že sami farmáři chápou, že v dnešní situaci nemohou obstát v konkurenci pouze jako výrobci surovin. Sloučení provýroby se zpracováváním produkce umožňuje pevnější postavení farmářů. Problémem však je nedostatek levného vybavení pro zpracovatelské činnosti, které by odpovídalo podmínkám farmářských hospodářství.

Pouze každé druhé hospodářství má ve svém vybavení traktor, každé čtvrté traktorový přívěs, každé sedmé nákladní auto. Přitom stávající technika je většinou stará, odepsaná, vyžadující si neustálé opravy. Tato situace nutí farmáře řešit problém prostřednictvím organizace středisek půjčoven zemědělské techniky, jakož i sdružováním se v družstva a asociace farmářských hospodářství a družstev. V 16 okresech devíti krajů již byly vytvořeny půjčovny, jejichž služeb zatím využívá pouze 7 % farmářů, kteří platí vypěstovanou produkci.

Ekonomické vztahy mezi zemědělskými podniky družstevního typu a farmářskými hospodářstvími se zatím nevyvíjejí nejlepším způsobem. Na 43 % farmářů nemá žádné vztahy s družstvy a státními statky. Na 4,6 tis farmářů dostává nezbytné konzultace specialistů, 4,3 % si půjčuje techniku, 3,7 % získává osiva, 1,7 tis. pohnné hmoty, 1,4 tis. realizuje svoji produkci, 759 si pronajímá půdu, 413 farmářů získává mladý dobytek na chov, 256 krmiva, 599 si bere půjčky. Celkově v roce 1993 pouze čtvrtina farmářů získala půjčky, z nichž bylo 72 % využito na získání techniky (5 tis. hospodářství), ostatní pak na výstavbu hospodářských budov (380 hospodářství), nákup semen (2 tis. hospodářství), skotu (266 hospodářství) a dalších potřeb (1,4 tis. hospodářství).

Na základě výsledků své hospodářské činnosti pouze 1,4 % farmářů hodnotí svoji činnost jako vysoce produktivní a ziskovou, 71 % jako průměrnou, 2,2 tis. hospodářství skončilo minulý rok se ztrátou a 113 zbankrotovalo.

Nevyřešenou zůstává otázka týkající se optimální velikosti farmářských hospodářství. Průměrná rozloha farmářského hospodářství na Ukrajině tvoří 20 ha zemědělské půdy v amplitudě od 5 do 35 ha. Je zřejmé, že při určování optimální rozlohy farmářských hospodářství je třeba vycházet z konkrétních podmínek. Jestliže v USA je průměrná rozloha farem 185 ha, pak v Japonsku pouze 1–1,2 ha. Z využití metodiky určování optimální rozlohy farmy, zpracované na katedře ekonomiky APK Lvovského státního zemědělského institutu (G. V. Čerevko, F. V. Gorbonos, E. M. Lizunkov), která vychází z reálného pracovního potenciálu farmy jako základního momentu, vyplývá, že v podmínkách západní Ukrajiny by optimální rozloha farmářských hospodářství byla 35–50 ha a to v závislosti

na výrobním zaměření farmy. V ostatních regionech země, zvláště jižních, může být velikost farem větší (nad 100 ha).

Vztah farem a státu

Neurčitým faktorem zůstává také daňová politika vůči farmářským hospodářstvím, v důsledku čehož farmáři nejsou osvobozeni od placení daní z přidané hodnoty a nepřímých daní. Tím jsou farmářská hospodářství zbavena poslední možnosti prodávat svou produkci alespoň o něco levněji než ostatní výrobci, urychlit obrat zboží a upevnit svoje pozice na trhu, neboť daň z přidané hodnoty a další nepřímé daně (akcizní poplatky) jsou fakticky hrazeny těmi, kdo kupují produkci farmářských hospodářství.

Negativní vliv má na rozvoj farmářských hospodářství neuspořádanost vztahů vůči státu a ostatním podnikům APK, konkrétně organizací materiálně technického zásobování, zpracování a realizace produkce. Jestliže v roce 1992 zemědělské podniky mohly získat za 1 kg obilí 3 kg nafty, pak v roce 1993 potřebovaly na 1 kg nafty 15 kg obilí. Prakticky neexistují státní dotace farmářům, zatímco v USA farmář získává na každý vydělaný dolar 50 centů ve formě státních dotací.

Ekologický aspekt rozvoje farmářských hospodářství na Ukrajině si zasluhuje zvláštní pozornost. Orná půda představuje ve farmářských hospodářstvích 90 %

z celkové rozlohy. Vezmeme-li do úvahy, že je tento ukazatel na celé Ukrajině velmi vysoký – více než 80 % (v USA 32 %, v zemích západní Evropy 24–30 %), nese taková situace v sobě nebezpečí patologických důsledků, protože na jedné straně orná půda představuje z ekonomického aspektu nejproduktivnější druh pozemků, avšak z hlediska ekologie nejvíce zranitelný, protože je nejvíce podrobena procesům eroze. Za rok je na Ukrajině v průměru odplaveno vodou a odneseno větrem 600 milionů tun půdní masy včetně 45 milionů tun humusu. To je třikrát více než kolik se vytvoří pomocí organického hnojiva přidávaného do půdy v rámci celé země. Farmářská hospodářství, vzhledem k omezenosti živočišné výroby, vkládají organických hnojiv ještě méně. V této souvislosti je nezbytné, aby byl vytvořen přesný systém, který by monitoroval stav zemědělských pozemků země a zároveň také systém jak všeobecně zemědělského, tak i ekologického vzdělávání farmářů.

ZÁVĚR

Další rozvoj hospodářství farmářského typu na Ukrajině je reálně možný za podmínky vypracování a realizace odpovídající státní zemědělské politiky s ohledem na nutnost zkvalitňování systému ekonomických vztahů mezi subjekty zemědělsko průmyslového komplexu země.

G. V. Čerevko, J. E. Gubeni, V. E. Lukaš, Lvovský zemědělský institut, Ukrajina

ZVLÁŠTNOSTI A SPECIFIKA REPRODUKČNÍHO PROCESU V ZEMĚDĚLSTVÍ

Při respektování obecně platných výrobně ekonomických podmínek společných pro výrobní činnosti všech výrobních odvětví se však zejména prvovýrobní sféra vyznačuje řadou zvláštností, podmíněných nejen technologickými postupy, ale především specifikami reprodukčního procesu v jeho předvýrobní, výrobní a odbytové propojenosti.

Tato specifika se vzhledem k přetrvávající závislosti na přírodních podmínkách (půdních, hydrologických, klimatických, biosférických a povětrnostních) prosazují v důsledku biologického charakteru výroby nejvýrazněji právě v zemědělství. Ve své souvislostní podmíněnosti tak ve větší či menší míře způsobují nežádoucí zásobovací, produkční a odbytové výkyvy a narušují vyrovnaný průběh reprodukčního procesu a tím nepříznivě působí na výrobně ekonomickou stabilitu hospodaření s negativním dopadem na zhodnocení vynaložených výrobních zdrojů.

Při vši soudnosti a zdrženlivém přístupu ke zveličování odvětvových zvláštností a k preferování výjimek na úkor obecně platných ekonomických principů nelze specifika reprodukčního procesu v zemědělství nerespektovat a dokonce je zcela pominout. Nezbytné přitom je, aby působnost reprodukčních specifik byla posuzována v jejich celkové *propojenosti* a tyto pro ekonomiku podnikové sféry negativní důsledky byly státní hospodářskou politikou objektivně posuzovány i respektovány a v odpovídající míře zohledňovány ve vzájemných mikroekonomických a makroekonomických podmíněných vazbách.

V zájmu objektivního pohledu a reálného zprůhlednění APK a zejména specifik reprodukčního procesu v zemědělství a jejich nepříznivých dopadů na produkčně ekonomický efekt je nutné poukázat hlavně na ty nejpodstatnější:

1) Biologický charakter zemědělské výroby s přetrvávající výraznou závislostí na přírodních podmínkách daných souhrnem vzájemně podmíněných vlivů půdních, hydrologických, biosférických, klimatických a povětrnostních. Veškeré ve své podstatě nezávisle probíhající biologické procesy spojené s fotosyntézou rostlinných a metabolismem živočišných organismů se stávají základním produkčně tvorným činitelem zemědělské resp. rostlinné a na ní odvislé živočišné výroby. Biologické podmínky – procesy v závislosti na vlivech přírodního prostředí a biologických nároků determinují volbu, produkční určení a technologické postupy a tím i lokalizaci pěstování jednotlivých druhů a odrůd plodin a chovu příslušných druhů, plemen a kategorií hospodářských zvířat do nejvhodnějších územních agrotechnických a zootechnických podmínek. Výrazně

podmiňují kvantitativní a kvalitativní parametry rostlinné a živočišné produkce a do značné míry i produkčně ekonomický efekt zemědělské výroby.

2) Výrobní proces se nekryje s procesem pracovním a zemědělská, předně rostlinná výroba nabývá sezonního charakteru, který je navíc zesilován vegetační diskontinuitou, zejména v zimním období a vede k sezonním výkyvům v potřebě i využití pracovníků, jakož i mobilní a stacionární – pohonné, manipulační, přepravní a vlastní zemědělské techniky.

3) Existence pozemkové, zejména pak diferenciální renty, spočívající v rozdílné přirozené úrodnosti půdy, v polohové dislokaci pozemků a v nestejné účinnosti (dodatečných) vkladů do půdy, vede i při přiměřené výrobní struktuře k výrazné diferenciaci hospodářsko-finančních výsledků zemědělských podniků v závislosti na jejich hospodaření v různých produkčně ekonomických podmínkách (BPEJ). Působnost diferenciální renty na diferenciaci výsledků hospodaření je objektivním faktorem, který je nutno respektovat z hlediska vzájemně podmíněných mikroekonomických vazeb. Diferenciální renta je přitom současně i východiskem pro stanovení přístupů k vymezení intenzivních a extenzivních způsobů hospodaření i extrémních oblastí, kde by měla být zemědělská výrobní činnost převážně nebo zcela zaměřena na zabezpečování mimoprodukčních funkcí při státním dotačním vyrovnání rozdílů nižších důchodů plynoucích ze zajišťování těchto pro společnost nezbytných aktivit.

4) Při relativně vyšší celkové vázanosti kapitálu ovlivňuje všeobecně nižší využití a zhodnocení zejména vynaloženého fixního (investičního) kapitálu podmíněné dlouhodobějším výrobním (reprodukčním) cyklem a tím i sníženou obratovostí předvýrobní (předzásobní) a výrobně vázaného oběžného (provozního) kapitálu. V podmíněné souvislosti s výrobně ekonomickými podmínkami a nepříznivou působností zvláště některých činitelů (výrobně odbytové potíže, disparita vstupních a výstupních cen, omezené a ztížené úvěrové podmínky) vykazuje celkový kapitál v zemědělství oproti výrobním sférám relativně nižší produkčně ekonomický efekt, ať již vyjádřený mírou zisku či nákladovou rentabilitou. Zvýšená rizikovost a snížená výnosovost kapitálu se tak evidentně stává limitujícím faktorem a důvodem nezájmu vstupu investorů a nedostatečného přílivu kapitálu do zemědělské výroby.

5) Různý efekt vynaložených kapitálových, materiálních, biologických, pracovních a peněžních vkladů –

zdrojů v rozdílných půdních, hydrologických, klimatických, biosférických a povětrnostních podmínkách.

6) Krátkodobé sezonní využití, zejména zemědělské techniky v rostlinné výrobě spojené s výrazně omezenou využitelností a se sníženou mírou zhodnocení: výkonnosti – produktivnosti (výrobní tržby/kapitál) a výnosnosti (zisk/kapitál) technických kapitálových vkladů – zdrojů.

7) Relativně vyšší podíl stavebních (pasivních – neaktivních) kapitálových investičních fondů, při vyšším podílovém zastoupení mobilní techniky, zejména v rostlinné výrobě; navíc vystavené nepříznivým extrémním přírodním vlivům (půdním, povětrnostním) s náročnějším fyzickým (technickým) exploatačním zatížením.

8) Výrobní proces zemědělství je závislý na bezpodmínečném respektování a dodržování posloupnosti jednotlivých na sebe organicky navazujících reprodukčních stadií a příslušných technologických operací v dimenzi časového biologického rytmu. Sled jednotlivých výrobních operací nelze tedy při existující výrazné závislosti výrobního procesu na přírodních podmínkách a biologicky daných podmínkách (zákonitostech) libovolně zaměřovat – přesouvat, příp. je zajišťovat v předstihu (dopředu) nebo opožděně (následně), tak jak je tomu většinou v řadě průmyslových výrobních činností.

Jakékoliv přerušení nebo narušení kontinuity výrobního procesu, vč. jeho zkrácení či prodloužení v rostlinné a zvláště v živočišné výrobě, se neobejde bez zjevných negativních dopadů na produkčně ekonomické výsledky hospodaření.

9) Zvýšené náklady na udržení kvantitativní a kvalitativní úrovně produkce a snížení produkčně ekonomických výsledků při porušení – nedodržení agrotechnických, skladovacích, manipulačních a přípravních lhůt.

10) Skladování zemědělských, resp. potravinářských výrobků vyžaduje, oproti většině průmyslových výrobků, zvýšené nároky na jejich uchování – skladování, při zajištění optimálních teplotních podmínek (klimatizace, resp. zateplení, sušení, zchlazení, zmrazení apod.) a někdy dokonce za průběžné manipulace se skladovacím substrátem (obilní síla).

11) Nižší elasticita nabídky a poptávky u zemědělských, resp. potravinářských výrobků převážně způsobená výrazným nárůstem nabídky na straně zemědělských výrobců. Poptávka po zemědělských surovinách vykazuje ve většině případů nepružnost, zatímco poptávka po finálních potravinářských výrobcích v důsledku vyššího stupně zpracování, aditivního obohacování a balení s vyšší trvanlivostí zaznamenává mírnou pružnost. Nabídka zemědělských výrobků je nepružná, pokud dochází ke snížení jejich cen, avšak poměrně pruž-

ná tehdy, dochází-li k jejich zvýšení. Přizpůsobování nabídky poptávce je ovšem odvislé od charakteru výroby, resp. délky biologického cyklu jednotlivých zemědělských výrobků.

Zvětšující se rozsah zemědělské produkce, podmíněný uplatňováním progresivních technologií, snižováním ztrát, zvyšováním využitelnosti zemědělských surovin a v neposlední řadě i jejich substitucí syntetickými materiály, vede k předstihu výroby před odbytově realizovatelnými možnostmi.

Jakékoliv podmíněné zvýšení zemědělské výroby převyšující potřebu vzniklou přirozeným přírůstkem obyvatelstva i při relativně saturované a více méně stabilizované potřebě základních zemědělských surovin potravinářského i nepotravinářského určení tak vede k strukturální nerovnováze zejména zemědělských a agrárních trhů.

Při přetrvávání nerovnováhy z nadvýroby a návazně zesilování produkčně odbytových nerovnovážných tendencí tak dochází ke stále výraznější relativní, cenové, resp. důchodové nepružnosti nabídky a poptávky zemědělských i potravinářských výrobků. Rozsah koupěschopné poptávky po zemědělských výrobcích i jejich tržně realizované nabídky se za těchto podmínek nemůže výrazně změnit, protože není podmíněn změnami jejich cen a vytváří se pouze v omezeném rámci své pružnosti, jen částečně determinovaný vzájemným pohybem (působením) cen a důchodů, a to téměř bez jakékoliv podmíněnosti k výrobním nákladům.

12) Strukturální nerovnováha zemědělských resp. agrárních trhů, podmíněná kromě stěžejí zcela odstranitelných sezonních, meziročních a teritoriálních výkyvů v rozsahu a struktuře vyrobené zemědělské produkce především předstihem růstu celkové zemědělské výroby před jejím možným výrobním použitím a zejména pak odbytovým uplatněním. Rozsah tržně realizovatelných zemědělských a do jisté míry i potravinářských a nepotravinářských výrobků je přitom v důsledku saturace potřeby základními surovinami potravinářského i nepotravinářského určení a vzhledem i k nízké nabídkové a poptávkové (cenové či důchodové) pružnosti na vnitřním trhu omezený.

Zvýšení odbytu nadbytečné produkce vývozem se však stává, zejména pro země s nevýrazným agrárním vývozním zaměřením při přetrvávající přebytkovosti na zahraničních trzích, při nižší konkurenční schopnosti, jakož i z důvodů ochranných, cenových, subvenčních a platebních, nejen stěžejí dostupný, ale i nevýhodný – neefektivní.

Za podmínek selhávajícího samoregulačního působení trhu se jedním z hlavních předpokladů sladění žádoucího rozsahu a struktury zemědělské produkce s jejími tržně realizovatelnými odbytovými možnostmi stává systém protřžních regulačních usměrňovacích zásahů. Zpravidla založený na bázi stabilizovaných cen při jejich státem garantované minimální úrovni na dopředně produkčně stanovený a smluvně dohodnutý,

resp. kvotačně vymezený rozsah realizovatelné produkce u základních zemědělských výrobků.

13) Zahraničně obchodní transakce zejména u základních zemědělských výrobků nabývají v důsledku přetrvávající převahy nabídky nad poptávkou v řadě případů (při diferenciaci výrobkové, regionální, kontinentální, místní i časové) podobu – charakter trhu zemědělských přebytků. Jejich vývozní ceny jsou výrazně státem finančně intervenované („dumpingované“) a deformují tak reálné tržně peněžní směnné relace zemědělskými výrobky a způsobují, že se za těchto podmínek nejedná o zahraniční obchod v jeho standardním tržním pojetí.

14) Bezprostřední negativní vlivy industrializačního procesu (exhalace, agrochemikálie, těžká technika) na úrodnost půdy a tím i na žádoucí intenzitu a efektivnost zemědělské výroby.

15) Existence a vliv externalitních (tržně nepostihnutelných a nezohlednitelných) negativních faktorů, které limitují intenzitu a efektivnost zemědělské výroby zpravidla přímo v rostlinné výrobě a nepřímo v živočišné výrobě. Vedle živelných pohrom (povětrnostní a infekční) a imisního znehodnocování zemědělské půdy se v podstatě jedná o důsledky a dopady vyplývající z omezeného hospodaření v chráněných oblastech (NP, CHKO, PHO a CHOPAV).

16) Odrážení cen zemědělských výrobků od cen nákladových faktorů podmíněná disparitním předstihem dynamiky vstupních cen před cenami výstupními v důsledku nerovnováhy z nadvýroby a tím omezené tržně realizovatelné nabídky zemědělských výrobků. Ceny zemědělských výrobků se tak utvářejí, i když ne vždy lineárně přímo úměrně ve vztahu k rozsahu zemědělské produkce a nepřímo úměrně v poměru k celkovým výrobním nákladům, resp. k jejich jednotlivým složkám. To má za následek, že v zemědělství téměř neexistuje za těchto podmínek bezprostředně podmíněný vztah mezi realizační cenou a marginálními výrobními náklady a vývoj úrovně cen zemědělských výrobků je do značné míry závislý na rozsahu produkce. Celková disparita vyúsťuje v disparitu důchodovou a při převažujícím zastoupení – podílu externích vstupních výrobních faktorů na celkových reprodukčních nákladech podstatnou měrou podmiňuje nižší produkční ekonomický efekt v zemědělství a existenci tzv. zemědělského problému spočívajícího v nižší výnosnosti kapitálu a v zaostávání mezd za úrovní a vývojem produktivity práce.

17) Zemědělství se v důsledku roztržštěnosti do velkého počtu relativně menších podniků blíží modelu dokonalé konkurence. Zatímco monopolně či oligopolně strukturovaná dodavatelská průmyslová odvětví a odběratelské obory zpracovatelského průmyslu, s poměrně nižším počtem, zato však kapitálově silnějších větších

podniků, se vyznačují výraznými znaky nedokonalé konkurence. Nehledě na to, že si navíc často prosazovanými společnými postupy (kartelové dohody) posilují své dominantní tržní postavení a na straně vstupů i výstupů cenově zatěžují či znevýhodňují zemědělskou prvovýrobu. A právě pro zemědělství, příznačně nestandardním, tržně cenovým vstupním a výstupním postavením, podlamuje samotnou liberalizační podstatu trhu a tím i jeho funkčnost. Nefunkčnost trhu vyvolávající disparitu cen v neprospěch zemědělství tak nastoluje nezbytnost řešení tohoto problému prostřednictvím netržních – necenových finančních doplňkových kompenzačních přímých i nepřímých opatření státní intervencí (dotační či fiskální i úrokové) povahy.

18) Selhávání trhu v důsledku jeho opožděné (v dostatečném předstihu nepredikovatelné) nabídkově-poptávkové vyrovnávací reakce a následně opožděné výrobně-odbytové adaptace v závislosti na rozdílné délce biologického cyklu jednotlivých zemědělských výrobků, která je např. u hovězího masa delší než u výroby vepřového masa, a ještě kratší u drůbežního a králíčího masa.

19) Zemědělská výroba – prvovýroba je vzhledem k jejím produkčním a tržním podmínkám při absolutní i relativní nadvýrobě, ať již podmíněné přechodnou nadměrnou produkcí (vyšší úrodou), či prudkým poklesem poptávky (jednorázovým výrazným zvýšením cen potravin), oproti ostatním sférám APK výrobně ekonomicky postižena nejvýrazněji. Není s to především v důsledku dlouhodobějšího výrobního (biologického) cyklu, zejména v živočišné výrobě, se krátkodobě – naráz pružně ani plně vypořádat s absolutní i relativní existencí přebytků. Za této situace není zemědělství schopno samo o sobě jednoznačně a bez finanční újmy řešit odbytové potíže okamžitým omezením výroby nebo jednorázovou záměnou (restrukturalizací) výrobního programu či úsporou výrobních nákladů a dokonce ani ne podstatným snížením cen zemědělských výrobků. Naopak při absolutním i relativním poklesu výroby (nižší úroda), příp. zvýšením poptávky (substitucí jednotlivých druhů potravin) dochází k opaku – ke zvyšování těchto cen.

V souvislosti se stěží v zemědělství odstranitelnými, zejména sezonními a meziročními výkyvy ve výrobě, nabídce a poptávce či cenách se jedním z hlavních činitelů zajištění žádoucí výrobně odbytové rovnováhy bez větších výkyvů tržních cen stává systém intervenčních nákupů a prodejů kompetenčně a gesčně spravovaný příslušnou státní regulační institucí (SFTR).

20) Podmíněná časová a místní propojitost produkčních a doprovodných mimoprodukčních funkcí ekologických a krajinnotvorných, při současném vytváření náhradních pracovních příležitostí nezbytných při zachování žádoucí hustoty osídlení, zejména v podhorských a horských oblastech. I když se jedná o průřezový problém (úkol), má v uchování přírodního prostředí

zemědělství nezastupitelnou funkci. Jeho ekologické přínosy, zejména v podmínkách dosavadního industrializačního procesu, nelze již chápat jen jako doprovodné vedlejší efekty produkčních aktivit. Za této situace je tyto přínosy nutno naopak posuzovat jako bezprostřední přírodně existenční činitele se zvláštní užitnou hodnotou – funkcí, někdy dokonce preferovanou před vlastním produkčně ekonomickým efektem zemědělské výrobní činnosti. A jako takové je proto nutno tyto ekologické a krajinné přínosy zemědělství akceptovat a posuzovat je ne jako vedlejší – externí, ale jako plnohodnotné integrované efekty, které musí být v zájmu společenské žádoucnosti napříště ze státního rozpočtu uhrazovány.

21) Pro řadu zemědělských výrob je charakteristické, že vedle hlavních výrobků nutně souběžně produkuje jeden nebo i více vedlejších – sdružených výrobků, jejichž zpětné výrobní využití je omezené a odbytové uplatnění není vzhledem k přetrvávající strukturální nerovnováze zemědělských (agrárních) trhů vždy možné, resp. tržně realizovatelné. S ohledem na zajištění kontinuity a stability hospodaření ve shodě s agrotechnickými požadavky navíc mnohé z těchto výrob plní i některé reprodukční funkce nezbytné pro zachování úrodnosti půdy a implicitně i pro zajištění doprovodných mimoprodukčních funkcí krajinných či ekologických.

Základní rozhodnutí o tržní orientaci jsou tak nutně podřízena agrotechnickým požadavkům dané výrobní struktury. Takto pojatý a podmíněný systém hospodaření si tudíž někdy vynucuje i produkci výrobků, které nejsou plně reprodukčně využitelné a tržně realizovatelné. Bez respektování tohoto přístupu nelze zajistit základní agrotechnickou podmínku racionálního hospodaření a zabezpečení reprodukovatelnosti a zachování půdní úrodnosti.

22) Nerestituování majetku právnických subjektů spojené se závažnými negativními výrobně ekonomickými

důsledky zvláště pro zemědělskou prvovýrobu v důsledku nenavrácení tzv. úvěrních (kampeliček, reiffeisenek, spojitelných vkladových a úvěrových či pojišťovacích institucí) a neúvěrních (nákupních, skladistních, konzumních, provozních a výrobních), resp. hospodářských družstev či obdobných akciových společností do vlastnické kompetence prvovýrobních podnikatelských subjektů.

To má za následek, že i nadále přetrvává nežádoucí zpětrhání a narušení nezbytného propojení a provázání výrobních, zásobovacích, odbytových, cenových a finančních vazeb mezi zemědělskou prvovýrobou s navazujícími zpracovatelskými a dodavatelskými průmyslovými odvětvími a obory, se sférou obchodu, při absenci agrárního družstevního a úvěrového peněžnictví či pojiškovnictví.

Uvažovaná případná možnost získání majetkového podílu zemědělských prvovýrobců na státních zpracovatelských a obchodních podnicích, ať již převodem akcií z FNM do PGRLF (do 30 % výše jejich majetkové hodnoty), příp. kapitalizací pohledávek z druhotné platební neschopnosti formou akcií, cenných papírů apod., nebo koupí na základě poskytnutých dlouhodobých úrokově výhodných úvěrů, lze považovat za zcela nedostatečné a jen částečné, zmírňující nikoliv adekvátní řešení.

23) Omezenost vstupu zahraničního kapitálu do zemědělství v důsledku působnosti zákona 229/91 Sb.

Uvedené zvláštnosti a specifika reprodukčního procesu v zemědělství jsou ve většině případů odvozeny – zobecněny ze standardních výrobně ekonomických podmínek zemědělství rozvinutých stabilizovaných tržních ekonomik. Jen některé vycházejí ze stávající výrobně ekonomické situace našeho zemědělství a jsou podmíněny některými problémy vyplývajícími z prosazování reformního procesu a přechodu k tržní ekonomice. Jejich přetrvávání s působností je časově omezena a proto je nutno z perspektivního pohledu jejich platnost považovat více méně pouze za dočasnou.

Doc. ing. Josef Hubáček, CSc., Praha, Česká republika

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nemá přesáhnout 15 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu má odpovídat státní normě ČSN 88 0220 (formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhozů na řádku, mezi řádky dvojité mezery), k rukopisu je vhodné přiložit disketu s prací pořízenou na PC v některém textovém editoru, nejlépe v T602. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlépí se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhozů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostatecích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura musí odpovídat státní normě ČSN 01 0197. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSC, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including the key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 15 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout shall correspond to the State Standard ČSN 88 0220 (quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript). A PC diskette should be provided with the paper, written in an editor program, preferably T602. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

The **title** of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the contents and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise base numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telefon and fax number or e-mail.

OBSAH – CONTENT

Jeníček V.: Udržitelný rozvoj – koncept a dimenze – Sustainable development – concept and dimensions	245
Brabenec V. – Šařecová P.: Výsledky z výzkumu ekonomických specifíků současné zemědělské prvovýroby – Results of the present agricultural primary production economic specifics research	253
Bielik P.: Makroekonomické vplyvy subvenčnej politiky na výkonnosť a dôchodkovosť poľnohospodárstva – Macroeconomic effects of subsidy policy on the performance and income rate of agriculture	261
Lazarčík J.: Intenzita slovenského poľnohospodárstva v medzinárodnom porovnaní – Intensity of Slovak agriculture in the international comparison	263
Němec J.: Průměrná cena zemědělské půdy v katastrálním území – Average price of agricultural land in cadastre area	265
Kvapilík J. – Kundrátová Z.: Odhad ekonomických výsledků chovu mléčných a kombinovaných užitkových typů skotu – Estimate of milk and combined utility beef cattle types' economic results	271
Hubáček J.: K podstatě a pojetí zemědělského zákona – To the substance and orientation of the agrar act	279
INFORMACE – INFORMATION	
Kubanková M.: Information of the Economic Research Institute for Agriculture and Food Industry in Bratislava activities	283
ZE ZAHRANIČÍ – FROM ABROAD	
Lukas Z.: Rozšíření Evropské unie o státy východní Evropy	285
Čerevko G. V. – Gubeni J. E. – Lukaš V. E.: Zkušenosti a problémy rozvoje zemědělských farem na Ukrajině	287
DISKUSE – DISCUSSION	
Hubáček J.: Zvláštnosti a specifika reprodukčního procesu v zemědělství	289